

SKOLĒNU ATBIRŠANA PAMATSKOLĀS. PROBLĒMAS RISINĀJUMI

Rīga 2007

S A B I E D R Ī B A S I N T E G R Ā C I J A S F O N D S

Šis dokuments ir veidots ar 75% Eiropas Savienības finansiālu atbalstu no Eiropas Sociālā fonda, 25% Latvijas valsts finansiālu atbalstu. Par šī dokumenta saturu pilnībā atbild nodibinājums „Baltic Institute of Social Sciences”. Eiropas Kopiena vai Latvijas valsts nav atbildīga par publikācijas saturu un iespējamo izmantošanu.

Zinātniskā redaktore: Brigita Zepa

Autori: Iveta Bebrīša, Ilze Ieviņa, Līga Krastiņa

Projekta vadītājas: Iveta Bebrīša, Inese Šūpule

Pētījuma empirisko materiālu sagatavoja: Viesturs Vēveris, Elgars Felcis, Evija Kļave

Pētījuma rezultāti ir izmantoti Ivetas Bebrīšas maģistra darbā „Skola skolēnu atbirumu veicinošo faktoru izpētē”. Maģistra darbs aizstāvēts 2007. gada 2. jūnijā LU Sociālo zinātņu fakultātes Socioloģijas nodaļā.

Literārais redaktors: Dainis Grīnvalds

Vāka noformējums: Anitra Eglīte

Izgatavots: SIA „Silca Printi”

© Baltic Institute of Social Sciences, 2007

Elizabetes iela 65 - 16, Rīga LV-1050, Latvija

Tālr.: 371 7217553

Fakss: 371 7217560

www.biss.soc.lv

ISBN 978-9984-9940-0-0

Saturs

IEVADS	4
PĒTĪJUMA APRAKSTS	6
SECINĀJUMI	7
IETEIKUMI SKOLĒNU ATBIRŠANAS PROBLĒMAS RISINĀŠANAI	11
PĒTĪJUMA REZULTĀTI	14
1. SKOLĒNU ATBIRŠANU VEICINOŠIE FAKTORI: TEORĒTISKAIS PAMATOJUMS	14
1.1. Skolēnu atbiršanu veicinošie faktori – individuālā perspektīva	15
1.2. Skolēnu atbiršanu veicinošie faktori – institucionālā perspektīva	17
1.3. Individuālās perspektīvas un institucionālās perspektīvas mijiedarbība	24
2. IZGLĪTĪBAS SISTĒMA LATVIJĀ: DOKUMENTU UN STATISTIKAS DATU ANALĪZE	27
2.1. Pamatizglītība un tās apguvi raksturojošās tendences	27
2.2. Pamatizglītības apguvi ietekmējošās izglītības sistēmas prak- ses	32
3. APTAUJAS UN EKSPERTU INTERVIJU REZULTĀTI	38
3.1. Metodoloģijas raksturojums	38
3.2. Riska grupas bērnu un atbirušo skolēnu portrets	40
3.3. Skolēnu atbiršanas problēmas izvērtējums	51
3.4. Darbs ar riska grupas bērniem un atbirušajiem skolēniem	75
4. SKOLĒNU ATBIRŠANAS PROBLĒMAS RISINĀJUMI	91
4.1. Citu valstu pieredze skolēnu atbiršanas problēmas risināšanā	91
4.2. Latvijas situācijai atbilstoša risinājuma modelēšana	99
PIELIKUMI	108
Pielikums Nr.1. Izmantotās literatūras un avotu saraksts	108
Pielikums Nr.2. Skolas, kurās veikta aptauja	114
Pielikums Nr.3. Intervēto ekspertu saraksts	115

IEVADS

2000. gadā Briselē tika parakstīts Eiropas Padomes izstrādātais *Mūžizglītības memorands*, saskaņā ar kuru mūžizglītībai ir jākļūst par vadošo principu izglītības jomā. Gan *Mūžizglītības memorandā*, gan Eiropas Padomes paziņojumā *Eiropas mūžizglītības vides izveidošana* (2001) uzsvērts, ka mūžizglītība ir svarīgs nosacījums sekmīgai pārejai uz zināšanās balstītu ekonomiku un sabiedrību. „Zināšanu sabiedrība” paredz vispusīgu zināšanu resursu izmantošanu un jaunu zināšanu radīšanu¹. Šādi uzdevumi paveicami tikai tādā sabiedrībā, kurā cilvēki ir sagatavoti jaunradei un kurā ir izveidota sistēma, kas atbalsta cilvēku nepārtrauktu izglītošanos un nodrošina sabiedrības locekļiem iespējas sekot, uztvert un izmantot arvien no jauna radītas zināšanas. Tas panākams, ja formālo izglītību papildina neformālā, proti, ja skolā iegūtā vispārējā izglītībā tiek nemitīgi papildināta visas dzīves garumā.

Ilgspējīgai valsts attīstībai un konkurētspējas palielināšanai izstrādātais *Nacionālais attīstības plāns 2007 – 2013* paredz, ka arī Latvijā, veidojot zināšanu sabiedrību, ir būtiski nostiprināt sabiedrības izpratni par mūžizglītības nepieciešamību. Tomēr jau 2000. gada tautas skaitīšanas dati² liecina, ka jaunu zināšanu un prasmju apguvei neformālā līmenī ir radies šķērslis. Proti, Latvijā pēc neatkarības atgūšanas ir palielinājies nepietiekamu formālo izglītību ieguvušo iedzīvotāju skaits. Arī *Eurostat* dati³ par jauniešu skaita proporciju, kuri savos 18 – 24 gados ir ieguvuši tikai pamatskolas izglītību un mācības neturpina, nav Latvijai glaimojoši. 2006. gadā Latvijā šādu jauniešu skaits sasniedza 19%, kas ir augstākais rādītājs Baltijas valstīs (Lietuvā – 10,3%, Igaunijā – 13,2%).

Saskaņā ar 2004. gadā Eiropas Padomē noteiktajiem izglītības nozares mērķiem⁴ Eiropas Savienības valstīm būtu jātiecas palielināt jauniešu proporciju, kuri ieguvuši vidējo izglītību. Tā Latvijai būtu jāpanāk, ka 2010. gadā 85% jauniešu vecumā līdz 22 gadiem būtu ieguvuši vidējo izglītību (pašlaik 71,2%). Kā arī jātiecas samazināt skolēnu skaitu, kuri pārāgri pamet skolu – jāsamazina to 18 – 24 gadus veco jauniešu skaits, kuri ieguvuši tikai pamatzglītību, līdz 10% robežai. Centieni paaugstināt iedzīvotāju izglītības līmeni un samazināt skolēnu atbiršanu no izglītības iestādēm ne tikai veicinās zināšanu sabiedrības attīstību, bet novērsīs arī virkni sociālo problēmu. Jauniešiem, kas paliek ārpus izglītības sistēmas, ir lielāka iespējamība tikt pakļautiem sociālās atstumtības riskam⁵ – kļūt par bezdarbniekiem vai strādāt mazkvalificētu, maz apmaksātu darbu un dzīvot zem iztikas minimuma. Tāpat viņiem ir lielāks risks kļūt par alkoholiķiem, ciest no garīgās vai fiziskās veselības problēmām, iesaistīties dažādās krimināla rakstura darbībās un savu eksistenci padarīt atkarīgu no sociālās apdrošināšanas sistēmas piešķirtajiem pabalstiem. Nepietiekami izglītotu, no izglītības sistēmas atbīrušu iedzīvotāju skaita pieaugums samazina iedzīvotāju nodokļu veidotās iemaksas valsts budžetā. Rodas papildus nepieciešamība pēc pārdomātām sociālās apdrošināšanas, bezdarba mazināšanas un noziedzības prevencijas programmām.

1 Baltic Institute of Social Sciences (2006) *Mūžizglītības pieejamība un iespējas izglīties Latvijā*. 3.lpp.

2 LR Centrālā Statistikas pārvalde (2002) *Latvijas 2000. gada tautas skaitīšanas rezultāti*. Rīga: CSP. 187.lpp.

3 Eurostat (2007) *Early school leavers*.

4 Commission of the European Communities (2004) *Progress Towards the Common Objectives in Education and Training: Indicators and Benchmarks*.

5 Eemer E. et al (2000) *Characteristics of Early School Leavers: Results of the Research Strand of the 8- to 15- Year Old Early School Leavers Initiative*. Educational Research Centre of St. Patrick's College, Dublin. pp.4 – 7

Mazizglītoto jauniešu problemātika ir ļoti maz pētīta. Līdz šim Latvijā veiktie pētījumi⁶ ir mēģinājums ieskicēt faktorus, kādēļ jaunieši pamet skolu, uzsvāru liekot uz skolu, ģimeni un pašu jauniešu vēlmi mācīties. Tomēr pētījumos iegūtie secinājumi neļauj izprast skolēnu atbiršanas problēmas sarežģītību un tās risināšanas iespējas. Tādēļ bija lietderīgi pētniecisko kontekstu paplašināt – ne tikai analizēt skolēnu atbiršanu veicinošo faktoru plašo spektru, bet arī uz problēmas sarežģītā kontekstuālā ietvara piedāvāt tās risināšanai noderīgas politikas veidošanas alternatīvas.

Ņemot vērā visu iepriekš minēto, pētījuma mērķis ir sniegt atbildi uz vairākiem savstarpēji saistītiem jautājumiem par skolēnu atbiršanas problēmu un tās risināšanas iespējām. Kādi faktori veicina skolēnu atbiršanu no pamatskolas? Kā dažādi izglītības sistēmas aspekti veicina skolēnu lēmumu ilgstoši kavēt mācības un pamest skolu? Kas pašlaik tiek darīts riska grupas bērnu un atbirušo skolēnu integrācijai izglītības sistēmā? Kā dažādas institūcijas (skolas, pašvaldības, sabiedriskās organizācijas un jauniešu iniciatīvu centri) iesaistās problēmas risināšanā? Kādi šķēršļi rodas darbā ar riska grupas bērniem un atbirušajiem skolēniem? Kā efektīvāk panākt skolēnu atbiršanas sarukšanu?

Ar jēdzienu „skolēnu atbiršana” apzīmē pamatzglītības pārtraukšanu, neiegūstot izglītību apliecināšu dokumentu. Savukārt ar jēdzienu „risku grupas bērns” domāts skolēns, kurš dažādu sociālekonomisko un citu faktoru ietekmē sistemātiski kavē mācības un varētu pamest skolu, t.i., kļūt par atbirušo.

6 Dedze I. et al (2004) *Savlaicīgu pamatzglītības apguvi traucējošo faktoru kopums.*, Kraitone Dž. et al (2006) *Pamatzglītību nepabeigušie skolēni.*

PĒTĪJUMA APRAKSTS

Mērķis un uzdevumi

Pētījuma vispārējais mērķis ir sekmēt nodarbinātības un sociālās integrācijas politikas pilnveidošanu, lai tā nodrošinātu mazizglītoto jauniešu piesaisti izglītībai, palielinātu mazizglītoto jauniešu vēlmi celt savu konkurētspēju darba tirgū, motivētu profesionālā ceļa izvēli un mazinātu sociālo atstumtību un bezdarbu viņu vidū.

Pētījuma mērķa sasniegšanai tika izvirzīti sekojoši uzdevumi:

- izmantojot dažādas teorētiskās pieejas un citās valstīs veiktos pētījumus, apzināt faktorus, kas varētu veicināt jauniešu atbiršanu no pamatskolas;
- analizējot Latvijas izglītības sistēmas normatīvo bāzi un statistikas datus, izvērtēt dažādu izglītības sistēmas aspektu lomu skolēnu atbiršanas veicināšanā;
- rast izpratni par apstākļiem, kas ietekmē jauniešu izglītības apguves motivāciju;
- iegūt zināšanas par dažādu institūciju darbu un sadarbību skolēnu atbiršanas problēmas risināšanā;
- apzināt citu valstu pieredzi skolēnu atbiršanas problēmas risināšanā;
- balstoties uz sociālās partnerības analīzi, sniegt politikas modeļu alternatīvas, kuru īstenošana sekmētu jauniešu integrāciju izglītības sistēmā un darba tirgū.

Pētījuma ietvaros tika veiktas sekojošas aktivitātes:

- par skolēnu atbiršanas problemātiku veikto empīrisko un teorētisko pētījumu, kā arī normatīvo aktu un statistikas datu analīze;
- sistemātiski skolu kavējošo, bez izglītību apliecināšanu skolu beigušo un atbirušo skolēnu aptauja;
- ekspertu intervijas ar skolu pārstāvjiem;
- ekspertu intervijas ar dažādu institūciju pārstāvjiem;
- citu valstu pieredzes apzināšana skolēnu atbiršanas problēmas risināšanā;
- integrējoša visu pētījumā iegūto datu analīze un priekšlikumu izstrāde.

Metodoloģija

Pētījumā izmantotas gan kvantitatīvās, gan kvalitatīvās izpētes metodes. Kvantitatīvās metodes pielietotas, veicot sistemātiski skolu kavējošo, bez izglītību apliecināšanu skolu beigušo un atbirušo skolēnu aptauju. Kvalitatīvās metodes izmantotas, veicot ekspertu intervijas, kā arī normatīvo dokumentu analīzi.

Abu informācijas ieguves un analīzes pieeju (kvalitatīvo un kvantitatīvo) apvienojums novērš tos trūkumus, kas ir nenovēršami, lietojot tikai vienu no metodēm. Piemēram, ekspertu interviju rezultāti ļauj veidot padziļinātu izpratni par skolēnu atbiršanas problēmu – tās apjomu, ietekmējošiem faktoriem, apzināšanās līmeni sabiedrībā, kā arī par iespējamām problēmas risināšanas iespējām. Riska grupas bērnu un atbirušo skolēnu aptauja, savukārt, ļauj noskaidrot faktorus, kas var ietekmēt un ir ietekmējuši viņu

lēmumu pamest skolu un mācības neturpināt. Dažādu pētniecisko metožu pielietošana tādējādi dod iespēju labāk izprast pētāmo problēmu, kā arī paaugstina pētījuma rezultātu ticamību.

SECINĀJUMI

Kā izglītības politikas veidotāji uzsver normatīvajos aktos, vispārējās izglītības apguve ir nozīmīgs solis indivīda socializācijā un sociālajā integrācijā. Lai gan vairākums skolēnu, absolvējot pamatskolu, iegūst izglītību apliecināšu dokumentu un mācības turpina, tomēr ir daļa skolēnu, kuri nespēj pildīt obligātās izglītības prasības atbilstoši noteiktajam.

Cik apjomīga ir skolēnu atbiršanas problēma? Pašlaik nav pieejama precīza informācija par to, cik daudz skolēnu ik gadu pamet pamatskolu un mācības neturpina. Tāpat nav statistiska apliecinājuma tam, ka skolēnu atbiršanas problēmai ir tendence pieaugt. Tomēr no informācijas par skolēnu akadēmisko sniegumu un citiem izglītības apguvi raksturojošiem rādītājiem varam spriest, ka skolēnu atbiršana ir sociāli nozīmīga problēma un to nepieciešams risināt.

Statistikas dati liecina, ka ik gadu mācības sistemātiski kavē arvien vairāk skolēnu un, iespējams, kavējumu dēļ pieaug to skolēnu skaits, kas nespēj demonstrēt prasībām atbilstošu zināšanu līmeni un izpratni, kā rezultātā mācību gadu pabeidz ar nesekmīgu vērtējumu vienā vai vairākos mācību priekšmetos. Pieaug arī to skolēnu skaits, kas neieskaitītā vērtējuma dēļ pamatskolu beidz vien ar liecību, kas ierobežo viņu turpmākās izglītības ieguves iespējas.

Lai uzlabotu skolēnu akadēmisko sniegumu, izglītības sistēmā ir ieviesta tāda prakse kā atstāšana uz otru gadu, kā arī tiek dota iespēja mainīt skolu. Taču palikšana uz otru gadu un skolas maiņa līdztekus ilgstošai nesekmībai un kavējumiem ir vieni no pēdējiem pakāpieniem skolēnu atbiršanas procesa „kāpnēs”. Statistikas dati liecina, ka minētās pamatzglītības apguvi raksturojošās negatīvās tendences pēdējos gados pieaugušas, tādējādi norādot, ka arī skolēnu atbiršanas apjoms varētu pieaugt.

Skolēnu atbiršanu varētu raksturot arī tas, cik bērnu, pēc obligātās izglītības vecuma bērnu uzskaites datiem, nav reģistrējušies nevienā mācību iestādē – arī šis skaitlis pēdējos divos mācību gados ir palielinājies. Šie dati varētu būt vēra ņemams orientieris, lai novērtētu skolēnu atbiršanas apmērus. Tomēr arī tie izmantojami piesardzīgi, jo, kā norāda intervētie eksperti, šie uzskaites dati dažādu apstākļu dēļ nav precīzi un viņiem ikdienas praksē nākas strādāt ne tikai ar bērniem, kas nemācās, bet arī ar tādiem, kas atrodas ārpus jebkādas uzskaites.

Kādi faktori veicina skolēnu atbiršanu no pamatskolas? Kā liecina pētījuma ietvaros analizētie riska grupas bērnu un atbirušo skolēnu aptaujas dati un ekspertu intervijas, skolēnu atbiršanu var izskaidrot ar dažādiem cēloņiem.

Nozīmīga loma ir ģimenes ekonomiskajam kapitālam. Iegūtā informācija liecina, ka riska grupas bērnu un atbirušo skolēnu ģimenēs ir finansiālas grūtības, kas var izpausties kā ierobežotas iespējas iegādāties pārtiku, apģērbu un nodrošināt bērnam nepieciešamos mācību materiālus, kā arī nokļūšanu līdz skolai. Finansiālās grūtības ir cieši saistītas gan ar vecāku nodarbošanos, gan ar viņu izglītību (cilvēkkapitāls) – proti, vecāki veic galvenokārt mazkvalificētu un maz apmaksātu darbu, jo viņu zemais izglītības līmenis (galvenokārt pamatzglītība vai vidējā izglītība) kavē atrast labāk apmaksātu darbu.

Skolas pamešanu var ietekmēt arī tādi faktori kā ģimenes struktūra un ģimenes sociālais kapitāls. Liela daļa riska grupas bērnu un atbirušo skolēnu nāk no nepilnām vai daudz bērnu ģimenēm. Arī attiecībās ģimenē bieži trūkst pozitīvas emocionālās gaisotnes, vecāki nespēj izsekot vai pat neinteresējas par to, kas notiek ar bērnu, nespēj sniegt tam emocionālo atbalstu. Saskarsmi ģimenē apgrūtina finansiālo apstākļu radītā spriedze, lielais ģimenes locekļu skaits, vecāku noslogotība un jauniešu pārāgrā nodarbinātība.

Pusaudžu vecumā, kad ļoti nozīmīgi ir vienaudži, lēmumu pamest skolu var veicināt arī viņu ietekme. Aptaujātajiem jauniešiem skola galvenokārt asociējas ar vietu, kur sastapt draugus, tomēr viņu atbildes liecina, ka viņu draugi ir ne tikai viņu vecumā vai vecāki, bet pārsvarā nāk no citām skolām – tātad draugi nebūs tie, kas viņus noturēs konkrētā skolā. Eksperti min arī jauniešu iesaistīšanos dažādos grupējumos, kuros ir ļoti spēcīga līdera ietekme. Saprotams, ka daļai riska grupas bērnu un atbirušo skolēnu deviantu uzvedību (smēķēšana, alkohola lietošana, likumpārkāpumi) veicinājuši tieši draugi.

Jaunietis var izlemt pamest skolu motivācijas trūkuma un mācīšanās grūtību dēļ. Aptaujātajiem jauniešiem skola pārsvarā saistās ar mācīšanās grūtībām, jo lielākā daļa no viņiem ir atkārtoti mācījusies vienā un tajā pašā klasē. Jāpieņem, ka akadēmisko sniegumu ietekmējuši ne tikai sistemātiskie skolas kavējumi, bet arī uzvedības grūtības – gan konflikti ar skolotājiem un klasesbiedriem, gan nekārtību radīšana klasē. Lēmumu pamest skolu var veicināt arī jauniešiem raksturīgās sociālās iesaistīšanās grūtības, ko, iespējams, pastiprina viņu nevēlēšanās iet uz skolu, kas tiek minēts kā būtiskākais iemesls skolas kavēšanai.

Kā dažādi izglītības sistēmas aspekti veicina skolēnu lēmumu ilgstoši kavēt mācības un pamest skolu? Līdzīgi kā ģimene un vienaudžu grupa, arī skola ir socializācijas aģents, kas ietekmē skolēnu akadēmisko sniegumu un atbiršanu. Pētījuma gaitā tika aplūkoti dažādi skolas un izglītības aspekti un ir jāsecina, ka daļa no tiem var mazināt skolēnu integrāciju izglītības sistēmā un veicināt to atbiršanu no skolas.

Skolas resursi. Kā liecina pētījuma rezultāti, gan skolotāji, gan skolā pieejamās mācību vielas apguvei paredzētās materiālās bāzes kvalitāte ietekmē skolēnu lēmumu pamest skolu. Eksperti, raksturojot skolotāju prasmes strādāt ar riska grupas bērniem, norāda, ka skolotājiem nereti trūkst gan profesionālās, gan emocionālās sagatavotības. Skolotāju kvalifikācija ļauj strādāt ar bērniem, kam ir mācīšanās motivācija, nevis ar riska grupas bērniem, kam bez motivācijas trūkuma ir gan mācīšanās, gan uzvedības grūtības. Skolotājs ne tikai nespēj ieinteresēt un motivēt skolēnus, bet nereti, ar savu negatīvo izturēšanos un attieksmi pret šiem bērniem, panāk to, ka viņi nevēlas ne mācīties, ne uzturēties skolā. Kā atzīmē eksperti, arī skolotāju īstenotā atzīmju „dāvināšana” nav vērtējama pozitīvi, jo tas var veicināt skolēnu mācīšanās motivācijas zudumu.

Pašlaik skolās uzskates līdzekļi un aprīkojums, pēc ekspertu domām, ir novecojis, tādējādi ierastais pasniegšanas veids nereti nespēj piesaistīt skolēnu uzmanību un neatvieglo abstraktu lietu izpratni. Lai motivētu skolēnus mācīties, ir nepieciešams pilnveidot mācību vielas pasniegšanas procesu, ietverot tajā dažādas mūsdienu tehnoloģiju sniegtās priekšrocības. Arī aptaujātie jaunieši norāda – lai skolā justos labi, ir nepieciešami gan labvēlīgi noskaņoti skolotāji, gan interesants mācību process.

Izglītības sistēmas prakses. Lai veicinātu riska grupas bērnu iespējas integrēties izglītības sistēmā un uzlabotu viņu akadēmisko sniegumu, var pielietot dažādas prakses. Atkārtotas mācības tajā pašā klasē ir skolēnam dota iespēja uzlabot savas zināšanas

un izpildīt mācību priekšmetu standarta prasības. Tomēr skolēna akadēmiskā snieguma uzlabošana lielā mērā ir atkarīga gan no viņa paša, gan no apkārtesošās situācijas. Tā atkarīga no otrgadniecības iemesla, skolēna vecuma un zināšanu līmeņa, skolotāju darba un vecāku atbalsta, – tādēļ lielākoties otrgadniecība nedod vēlamo rezultātu un eksperti to parasti vērtē negatīvi. Skolēnu akadēmisko sniegumu drīzāk varētu uzlabot mācības pedagoģiskās korekcijas klasē vai pārdomāta un mērķtiecīga skolas maiņa. Nereti riska grupas bērnu akadēmisko sniegumu var uzlabot vides maiņa, lielākas sociālās kontroles vai lielākas brīvības garantēšana. Iespējams, ka arī īslaicīga izslēgšana no skolas varētu būt vajadzīgais lūzuma punkts, tomēr lielākā daļa ekspertu norāda, ka izslēgšana ir asociējama ar izstumšanu un tamdēļ pozitīvs rezultāts nav sagaidāms.

Skolas politika. Nepatiku pret skolu var vairot nepārdomāta skolas politika, piemēram, ja skolēns netiek ielaists klasē tāpēc, ka viņam nav mācībām nepieciešamo materiālu. Skolās, pēc ekspertu domām, nereti netiek domāts arī par papildus mācību darba organizēšanu bērniem ar mācīšanās grūtībām. Nereti skolas īsteno pat pārdomātu politiku, izvairoties strādāt ar riska grupas bērniem, lai saglabātu skolas prestižu. Tādējādi bērns tiek izstumts un var zaudēt motivāciju mācības turpināt arī kur citur.

Izglītības politikas problēmjaucājumi. Kā atzīst eksperti, skolotāju atalgojums ietekmē viņu darbu ar riska grupas bērniem. Ja skolotāja izskats un izturēšanās liecina, ka viņa iegūtā izglītība un veiktais darbs netiek pienācīgi finansiāli atlīdzināti, tad skolēns var pārvērtēt izglītības apguves nepieciešamību. Arī pārmērīgi liels skolēnu skaits klasēs kavē mācību vielas apguvi – skolotāji ir pārslogoti un nevar nodrošināt ne individuālu pieeju katram, ne savlaicīgi pamanīt kāda skolēna izpratnes grūtības, kas ir pirmais solis uz atbiršanu.

Kā norāda eksperti, arī mācību programma ir sarežģīta gan pirmajā klasē, gan eksaktajos priekšmetos vēlākajās klasēs. Nereti skolēnu vājā pirmsskolas sagatavotība rada grūtības uzsākt skolas gaitas, bet vājās sekmes eksaktajos priekšmetos liedz sekmīgi pabeigt skolu. Mācīšanās grūtības var kļūt par iemeslu vispārējai nepatīkai pret skolu. Pēc ekspertu domām, jau pašlaik pamatizglītības prasības ir augstas, turklāt tām ir tendence pieaugt ik gadu.

Kas pašlaik tiek darīts riska grupas bērnu un atbirušo skolēnu integrācijai izglītības sistēmā? Skolas, pašvaldības, jauniešu interešu centri un sabiedriskās organizācijas gan tiešā, gan netiešā veidā risina skolēnu atbiršanas problēmu. Skola veic specifisku pedagoģisko darbu; individuālu pieeju katra skolēna problēmu risināšanai nodrošina atbalsta personāla ieviešana. Savukārt sabiedriskās organizācijas un jauniešu interešu centri piedāvā dažādas brīvā laika pavadīšanas iespējas (t.sk. interešu izglītību) un sniedz nepieciešamo atbalstu. Pastarpinātā veidā savu ieguldījumu sniedz arī pašvaldības, proti, tās finansiāli garantē skolu un jauniešu interešu centru darbību un sniedz sociālu palīdzību ģimenēm. Līdzīgi kā pašvaldība, arī sabiedriskās organizācijas nodarbojas ar sociālās palīdzības sniegšanu ģimenēm, kā arī ar projektu starpniecību piešķir finanses jauniešu interešu centriem vai arī paši organizē brīvā laika pavadīšanas iespējas.

Tā kā valstī nav izveidota vienota pieeja skolēnu atbiršanas problēmas risināšanai, tad skolu, pašvaldību un citu institūciju pārstāvju darbs ar riska grupas bērniem un atbirušajiem skolēniem ir viņu pašiniciatīva. Turklāt, pēc ekspertu teiktā, pārsvarā problēmas diagnosticēšana ir novēlota un uzmanība tai tiek pievērsta tikai tad, kad tā ir samilzusi un ar ierastu pedagoģisko darbu vairs nav risināma. Šajā sakarā jāuzsver, ka ir būtiski preventīvos pasākumus uzsākt pēc iespējas agrāk.

Kādi šķēršļi kavē darbu ar riska grupas bērniem un atbirušajiem skolēniem?

Kā liecina ekspertu intervijās iegūtā informācija, daudzos gadījumos iepriekšminēto institūciju darbība ir nesekmīga vai arī tā vispār netiek īstenota. Ne vienmēr katrai no iesaistītajām institūcijām ir skaidrs, kā un kad risināt skolēnu atbiršanas problēmu. Tāpēc nav īstenojama arī šo institūciju sadarbība. Ne visās skolās ir nodrošināts atbalsta personāla darbs, jo to lielā mērā nosaka skolu administrācijas un pašvaldību pārstāvju ieinteresētība, kā arī pašvaldību finansiālās iespējas. Pašvaldību finansiālo ierobežojumu dēļ pastāv arī ierobežotas iespējas sniegt palīdzību riska grupas bērniem un atbirušajiem skolēniem pastarpināti, proti, sniedzot sociālo palīdzību ģimenei. Sabiedrisko organizāciju un jauniešu interešu centru dislokācija lielajās pilsētās vai rajonu centros ierobežo to iespējas iesaistīties problēmas risināšanā laukos.

Arī tad, ja minētās institūcijas strādā ar riska grupas bērniem un atbirušajiem skolēniem, tām nākas saskarties ar virkni šķēršļu. Piemēram, kā atzīmē skolu pārstāvji, ne visas ar skolēnu saistītās problēmas spēj risināt sociālais pedagogs, pat ja tāds ir, un skolās tiek izjūsta nepieciešamība pastāvīgi piesaistīt arī psihologus un medicīnas darbiniekus. Atbalsta personāla darbu var kavēt arī dažādi konkrētās skolas politikas aspekti (piemēram, skola neparedz konsultāciju darbu vai pedagoģiskās korekcijas klases, tādējādi apgrūtinot riska grupas bērnu iespējas iekļauties mācību procesā). Kaitē arī izglītības sistēmai raksturīgā pedagoģisko darbinieku pārslodze, ko veicina gan „papīra darbs”, gan vispārējais pedagogu trūkums. Savukārt jauniešu interešu centru pārstāvji uzsver, ka darbu apgrūtina pārmērīgi augstās prasības cilvēkiem, kas vēlas darboties interešu izglītības jomā (piemēram, obligāta augstākā pedagoģiskā izglītība).

Darbu ar riska grupas bērniem un atbirušajiem skolēniem neatvieglo arī pārlieku sakāpinātais uzsvars uz bērnu tiesībām, kas nereti vainagojas ar pedagogu bezspēcību. Par šķērslī kļūst arī normatīvo aktu nepilnības, izglītības sistēmā nepārtraukti veiktās eksperimentālās izmaiņas un izglītības alternatīvu trūkums bērniem, kuri nespēj iekļauties līdz šim izstrādātajās izglītības programmās.

Kā efektīvāk panākt skolēnu atbiršanas problēmas sarukšanu? Pētījuma ietvaros aplūkotā citu valstu pieredze iezīmē vairākus būtiskus paņēmienus skolēnu atbiršanas problēmas risināšanai. Ar katru riska grupas bērnu skolā vai ārpus tās ir jāstrādā atbalsta personālam (t.i., skolotājam, sociālajam darbiniekam vai mentoram), kas risina viņa problēmas un motivē mācīties. Nepieciešams garantēt pamatprasmju apguves iespējas, pastiprinātu sociālo kontroli, mācību programmu pakārtošanu skolēna vēlmēm un spējām, kā arī palīdzības sniegšanu skolēna ģimenei. Vairāku valstu pieredze liecina, ka riska grupas bērni un atbirušie skolēni ir jāorientē uz arodapmācību.

Sistēmiskā pieeja – darbs ar ģimeni, skolu un sabiedrību – ir grūtāk īstenojama nekā individuāls darbs ar riska grupas bērnu, jo tas prasa daudz lielākus papildus resursus, speciālas zināšanas un motivāciju īstenot pārmaiņas. Tomēr, neskatoties uz to, pētījuma ietvaros intervētie eksperti vairāk pievēršas šai pieejai. Pēc viņu domām, vispirms ir nepieciešams pārveidot un uzlabot sociālo vidi ap skolēnu.

Kopumā pētījums apliecina, ka skolēnu atbiršanas problēmas risinājums ir jāmeklē gan valsts līmenī, gan pašvaldību līmenī. Nopietnas izmaiņas nepieciešams izdarīt izglītības sistēmā un skolu darbā, tāpat jāpilnveido sociālās palīdzības sniegšana ģimenei. Darba tirgū jāpārvērtē darbinieku atlases un atalgojuma noteikšanas kritēriji. Problēmas risināšanā jāiesaistās arī nevalstiskajām organizācijām un jo īpaši jauniešu interešu

centriem, kas ar saturīgām brīvā laika pavadīšanas iespējām varētu motivēt izglītības apguvei arī riska grupas bērnus un atbirušos skolēnus.

IETEIKUMI SKOLĒNU ATBIRŠANAS PROBLĒMAS RISINĀŠANAI

Skolēnu atbiršana no pamatskolas ir sarežģīta sociāla problēma, tās mazināšanai un novēršanai nepieciešams komplekss risinājums. Veiksmīgai riska grupas bērnu un atbirušo jauniešu integrācijai izglītības sistēmā nozīmīga ir savlaicīga atbalsta sniegšana un individuālais darbs ar bērnu. Tomēr, lai būtu iespējams izmantot šo individuālo pieeju, nepieciešamas veikt plašākas izmaiņas skolas darbā un sabiedrības dzīvē.

Izglītības un zinātnes ministrijai un citiem nacionālās izglītības politikas veidotājiem:

- Uzturēt un sadarbībā ar pašvaldībām un skolām regulāri atjaunot obligātās izglītības vecuma bērnu uzskaites datu bāzi, lai būtu iespējams kontrolēt par obligātu noteiktās pamatizglītības apguvi un sekot līdzi skolēnu atbiršanas reālajai situācijai.
- Veidot obligātās izglītības vecuma bērnu uzskaiti atbilstoši ar bērniem strādājošā atbalsta personāla vajadzībām, proti, tajā jāparādās bērna dzīvesvietai un tās izmaiņām (ne tikai viena rajona ietvaros, bet valsts mērogā; ir jāfiksē arī, ja bērns ir atstājis valsti), datu bāzē jāiekļauj bērna izglītības ieguves procesa raksturojums un jāfiksē sociālie darbinieki, kas ar šo bērnu ir strādājuši.
- Palielināt pedagogu atalgojumu, tādējādi apliecinot gan pedagogu iegūtās izglītības vērtību, gan vispārējās izglītības apguves nepieciešamību.
- Pārvērtēt pamatizglītības mācību programmu un atvieglot to mācību priekšmetos, kur ir lielākais nesekmīgo skolēnu skaits (piemēram, matemātikā, ķīmijā un fizikā).
- Padarīt pamatizglītības apguvi elastīgāku, proti, nodrošināt skolēnam iespēju tos mācību priekšmetus, kuros viņš ieguvis nesekmīgu vērtējumu, apgūt kopā ar jaunākām klasēm, tajā pašā laikā neliedzot pārējos apgūt kopā ar savu klases kolektīvu.
- Garantēt skolās valsts finansēta sociālā pedagoga darba vietu, ietverot noteiktu darba apjomu (t.i., noteiktu skolēnu skaitu uz sociālo pedagogu) un atbalsta sniegšanu (piemēram, supervīzijas⁷).
- Izveidot skolēnu atbiršanas problēmas risināšanā iesaistīto institūciju (skola, jauniešu interešu centri, pašvaldības, policija) sadarbības shēmu, paredzot katras puses funkcijas un atbildību, kā arī iesaistīšanās brīdi.

⁷ Supervīzija nozīmē profesionālu palīdzību palīdzētājiem, t.i., to profesiju pārstāvjiem, kuri palīdz citiem (piemēram, sociālajiem darbiniekiem, psihologiem un mediķiem). Supervīzija tiek veikta ar mērķi uzlabot viņu profesionālo kompetenci un sniegt viņiem psiholoģisku atbalstu, lai paaugstinātu darba kvalitāti. (izmantota *Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumā* sniegtā definīcija).

- Paplašināt esošās pamatizglītības apguves alternatīvas – veicināt vakarskolu un profesionālo izglītības iestāžu tīkla attīstību, kā arī pārvērtēt šo skolu piedāvājumu atbilstību skolēnu spējām, t.i., nodrošināt izglītības apguvi, neskatoties uz iepriekš pabeigto klašu skaitu.
- Veidot papildus izglītības ieguves alternatīvas atbirušajiem skolēniem, kas nav integrējami esošajās programmās, t.i., jauniešiem ar pamatprasmju trūkumu un jauniešiem ar mācīšanās grūtībām un likumpārkāpumiem, par ko vēl neievieto sociālās korekcijas izglītības iestādē jeb kolonijā.
- Liegt iespēju jauniešiem bez pamatizglītības iegūt autovadītāja apliecību.

Augstskolām, kas sagatavo pedagogus:

- Pilnveidot pedagogu izglītības studiju programmas, nodrošinot topošos pedagogus ar zināšanām un prasmēm darbam ar bērniem, kam ir mācīšanās grūtības un motivācijas zudums.

Pamatskolām:

- Sadarbībā ar pašvaldībām pilnveidot mācību vielas apguves procesu, atjaunojot skolu darbā izmantotos uzskates līdzekļus un aprīkojumu, jo līdzšinējais lielākoties ir novecojis, mācību procesam nepiesaista un abstraktu lietu izpratni neatvieglo.
- Skolēnu atstāšanu uz otru gadu pieļaut tikai izņēmuma gadījumos, proti, ja sākumskolas klasēs konstatētas lēnākas attīstības īpatnības vai ja skolēns ir ilgstoši slimojis.
- Skolas maiņu pieļaut tikai līdz ar dzīvesvietas maiņu, kā arī tad, ja, individuāli izvērtējot katra skolēna gadījumu, paredzami uzlabojumi viņa akadēmiskajā sniegtajā.
- Sadarbībā ar pašvaldībām īstenot riska grupas bērnus iekļaujošu politiku, t.i., finansiālo grūtību gadījumā nodrošināt ar mācību materiāliem un organizēt papildus mācību darbu bērniem ar mācīšanās grūtībām (konsultācijas, pedagoģiskās korekcijas klases).
- Veidot skolēnu skaita ziņā mazākas un pēc zināšanu līmeņa diferencētas klases vai arī ieviest skolotāja palīga amatu, lai būtu iespējams savlaicīgi konstatēt skolēnu mācību vielas izpratnes trūkumu.
- Iespēju robežās skolās veidot atbalsta personāla darba grupas, proti, darbā ar riska grupas bērniem iesaistīt ne tikai klases audzinātāju, skolotāju un sociālo pedagogu, bet ar pašvaldību finansiālu atbalstu piesaistīt arī skolas psihologu un medicīnas darbiniekus.

Jauniešu interešu centriem:

- Sadarbībā ar pašvaldībām nodrošināt bezmaksas brīvā laika pavadīšanas iespējas un arī interešu izglītības nodarbību apmeklēšanu.
- Veidot interešu izglītības nodarbības atbilstoši riska grupas bērnu un atbirušo skolēnu interesēm, piemēram, paplašināt iespējas nodarboties ar dažādiem sporta veidiem.
- Organizēt jauniešu informēšanas kampaņu, popularizējot jauniešu interešu centrus un to piedāvāto nodarbību klāstu.

Pašvaldībām:

- Nodrošināt un kontrolēt piecgadīgo, sešgadīgo sagatavošanu skolai, lai izvairītos no situācijas, ka bērns zināšanu un prasmju trūkuma dēļ nevar uzsākt skolas gaitas.
- Līdzdarboties skolu darbā ar riska grupas bērniem, iesaistot izglītības pārvaldes, pašvaldību sociālos dienestus un policijas nepilngadīgo lietu inspektoros.
- Skolas neapmeklēšanas gadījumā bērnu vecākiem apgrūtināt iespēju saņemt sociālās apdrošināšanas sistēmas piešķirtos pabalstus.

Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldei:

- Lai iegūtu ticamu informāciju par skolēnu atbiršanas apjomu, nepieciešams ar uzskaiti kontrolēt iedzīvotāju migrāciju gan valsts iekšienē, gan uz ārvalstīm.
- Sadarbībā ar pašvaldībām sekot līdzi iedzīvotāju dzīvesvietas deklarēšanas procesam, proti, lai bērnu faktiskā dzīvesvieta sakristu ar deklarēto.

Darba devējiem:

- Limitēt darba ieguves iespējas jauniešiem bez pamatzglītības.
- Darbinieku atalgojuma aprēķināšanā kā koeficientu izmantot viņu iegūto izglītības līmeni.

Pētnieciskajām institūcijām:

- Izpētīt no pamatskolas atbirušo jauniešu turpmāko izglītības apguvi, darba gaitas un citus dzīves sociālos aspektus.
- Analizēt skolu darba organizācijas un veikšanas kļūdas, kā rezultātā skolēni ne tikai pamet to, neiegūstot izglītību apliecināšu dokumentu, bet arī nav sagatavoti atbilstoši mācību turpināšanai augstskolās un integrācijai darba tirgū.

PĒTĪJUMA REZULTĀTI

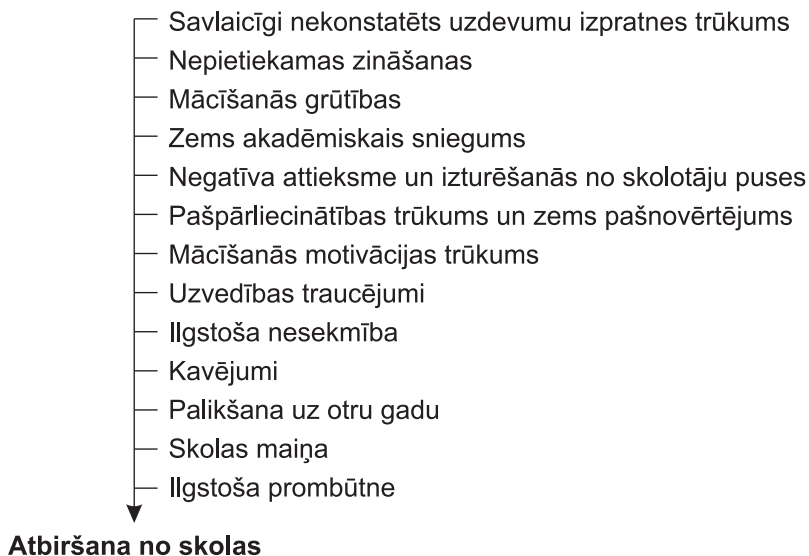
1. SKOLĒNU ATBIRŠANU VEICINOŠIE FAKTORI: TEORĒTISKAIS PAMATOJUMS

Šajā nodaļā tiks analizēti socioloģijas, sociālās psiholoģijas un izglītības nozarēs veiktie teorētiskie un empīriskie pētījumi skolēnu atbiršanas problēmas kontekstā. Pētījumu analīze veikta ar mērķi gūt padziļinātu ieskatu minētajā problēmā, īpaši akcentējot dažādos faktoros, kas izraisa un veicina skolēnu atbiršanas problēmas rašanos un attīstību. Skolēnu atbiršanu veicinošo faktoru analīze ļaus izprast problēmas sarežģītību un dažādo aģentu ietekmi, kā arī identificēt riska grupas bērnus raksturojošās iezīmes. Atbiršanu veicinošo faktoru definēšana un to mijiedarbības raksturojums caur socializācijas un sistēmas prizmu, kas papildināts ar autoru sniegtajiem piemēriem un izveidotajām shēmām, veido pētījuma teorētisko daļu.

Kā liecina analizētie pētījumi, skolēnu lēmums pamest skolu, neiegūstot izglītību apliecināšu dokumentu, nav acumirkļīgs un spontāns, bet gan gara, gadiem ilguša procesa rezultāts⁸. Lietuviešu izglītības pētnieces Violetas Rimkevičienes⁹ aprakstītās skolēnu atbiršanas procesa „kāpnes” („stairs” of drop-out of school – angļu val.) raksturo atbiršanu kā kumulatīva procesa rezultātu (skat. 1. attēlu).

1. attēls

Skolēnu atbiršanas procesa „kāpnes”

No malas raugoties, šķiet, ka skolēnu atbiršanas pamatā ir ilgstoši skolas kavējumi un mācīšanās grūtības. Tomēr skolēnu lēmums ilgstoši kavēt mācības vai pamest skolu, neiegūstot izglītību apliecināšu dokumentu, ir daudz sarežģītāka procesa rezultāts, kas ārpus kontekstuālo faktoru ietvara nav viegli izprotams.

8 Christenson S., Thurlow M. (2004) School Dropouts: Prevention Considerations, Interventions and Challenges. *American Psychological Society*. Vol.13, No.1. p.37

9 Rimkevičiene V. (2001) *The Cost of Pupils Non-Attendance and School Year Repetition*. p.5

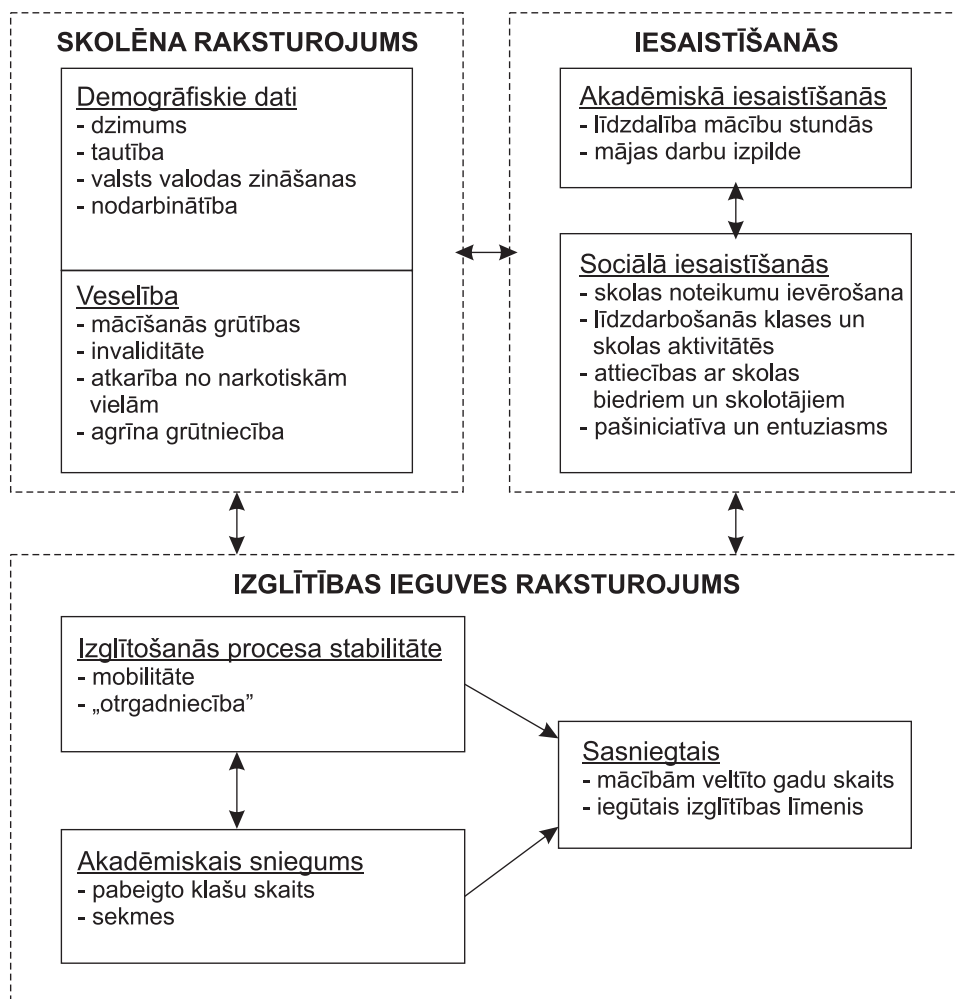
Skolēnu atbiršanu veicinošos faktoros ir iespējams aplūkot divās perspektīvās. Individuālā perspektīva ietver sevī tos faktoros, kuru pamatā ir skolēna paša vērtības, attieksme un izturēšanās veids. Turpretī institucionālā perspektīva apvieno trīs institūcijas – ģimeni, skolu un sabiedrību – raksturojošās iezīmes, kas var palielināt skolas pamešanas risku.

1.1. SKOLĒNU ATBIRŠANU VEICINOŠIE FAKTORI – INDIVIDUĀLĀ PERSPEKTĪVA

Skolēnu attieksmi pret mācībām un viņu lēmumu turpināt vai neturpināt tās visupirms nosaka pašu skolēnu raksturojums un viņu līdzšinējais izglītības ieguves ceļš. Individuālā perspektīva ietver trīs dimensijas – skolēna raksturojumu, iesaistīšanos un izglītības ieguves raksturojumu (skat. 2. attēlu).

2. attēls

Skolēnu atbiršanu veicinošo faktoru individuālā perspektīva

Līdzīgi kā citas sociālās problēmas, arī skolēnu atbiršanu nosaka **iesaistītās grupas pazīmes**. Neskaitāmi pētījumi liecina, ka demogrāfiskajām pazīmēm un veselības rādītājiem ir augsta korelācija ar lēmumu pamest skolu, neiegūstot izglītību apliecināšu dokumentu. Piemēram, puisiem, mazākumtautību pārstāvjiem un imigrantiem ir lielāks risks nepabeigt mācības un pamest skolu¹⁰. Izglītības apguvi neveicina arī jauniešu centieni ātrāk kļūt pieaugušiem, priekšlaicīgi uzņemoties viņiem maz piemērotas sociālās lomas – iesaistoties darba tirgū¹¹ vai kļūstot par vecākiem¹².

Skolēnu lēmums pārtraukt mācības un pamest skolu lielā mērā ir atkarīgs arī no viņu attieksmes pret mācību procesu kā tādu un no viņu uzvedības, ko amerikāņu izglītības pētnieks Rasels Rambergers (*Russell Rumberger*)¹³ apzīmē ar jēdzienu „**iesaistīšanās**” (*engagement* – angļu val.). Pēc viņa domām, ir iespējams identificēt divus iesaistīšanās veidus – akadēmisko iesaistīšanos un sociālo iesaistīšanos, kas vienlīdz var ietekmēt skolēna lēmumu kavēt mācības vai pamest skolu. Proti, ja skolēnam grūtības sagādā kāds mācību priekšmets (akadēmiskā iesaistīšanās) vai ja viņš nespēj ievērot skolas iekšējās kārtības noteikumus (sociālā iesaistīšanās), tad viņš savu iespēju robežās centīsies izvairīties no skolas apmeklēšanas. Tādu lēmumu skolēns var pieņemt arī gadījumos, ja viņu skolā apceļ vienaudži vai ja radusies konfliktsituācija ar kādu no skolotājiem.

Kā liecina Nīderlandes izglītības pētnieku Tanjas Trāgas (*Tanja Traag*) un Rolfa van der Veldena (*Rolf van der Velden*) pētījums¹⁴, no skolēnu iesaistīšanās līmeņa un izrādītās iniciatīvas ir atkarīgs viņu risks atbirt no izglītības sistēmas. Pieaugot skolēna iniciatīvai un entuziasmam, kā arī iesaistīšanās līmenim ne tikai skolas akadēmiskajās, bet arī sociālajās aktivitātēs, palielinās viņa iespējas uzlabot savu akadēmisko sniegumu. Līdzdalība un panākumu gūšana iet roku rokā ar identitāti – ja skolēns jūtas piederīgs skolai, viņš vēlas līdzdarboties un viņam patīk atrasties skolā. Savukārt identitātes meklējumu grūtības izraisa nevēlēšanos līdzdarboties un nepatiku pret skolu, kas palielina skolēna vēlmi skolu pamest.

Skolēna lēmums pamest novārtā mācības ir atkarīgs arī no viņa **izglītības ieguves raksturojuma**¹⁵, ko veido akadēmiskais sniegums, izglītošanās procesa stabilitāte un izglītošanās procesā sasniegtais. Akadēmisko sniegumu izsaka skolēna sekmes un pabeigto klašu skaits. Savukārt izglītošanās procesa stabilitāti nosaka tas, vai skolēns visu savu izglītības ieguves laiku mācījies vienā mācību iestādē vai bieži mainījis mācību iestādes. Izglītošanās procesā sasniegto parāda izglītības ieguvei veltīto gadu skaits un iegūtais izglītības līmenis, kas ir atkarīgs gan no akadēmiskā snieguma, gan no izglītības stabilitātes. Proti, skolēniem, kuru mācības vairākkārt pārtrūkst skolas maiņas dēļ vai kuru akadēmiskais sniegums skolā ir zems, ir lielāks risks nepabeigt konkrēto skolu vai arī vispār neiegūt attiecīgā līmeņa izglītību. Arī skolēnu atstāšana uz otru gadu atstāj

10 Stearns E., Glennie E. (2006) When and Why Dropouts Leave High School. *Youth & Society*. Vol.38, No.1. p.35

11 McNeal Jr. R. (1997) Are Students Being Pulled Out of High School? The Effect of Adolescent Employment on Dropping Out. *Sociology of Education*. Vol.70, No.3. p.208

12 Jordan W. et al (1996) Exploring the Causes of Early Dropout among Race-Ethnic and Gender Groups. *Youth & Society*. Vol.28, No.1. p.91

13 Rumberger R. (2001) *Why Students Drop Out of School and What Can be Done*. Paper prepared for the Conference *Dropouts in America: How Severe is the Problem? What Do We Know about Intervention and Prevention?* p.6

14 Traag T., Van der Velden R. (2006) *Early school – leaving in lower secondary education. The role of student-, family- and school factors*. pp.5 – 6

15 Rumberger R. (2001) *Why Students Drop Out of School and What Can be Done*. Paper prepared for the Conference *Dropouts in America: How Severe is the Problem? What Do We Know about Intervention and Prevention?* pp.7 – 8

iespaidu uz izglītošanās procesā sasniegto¹⁶ – tā ne tikai dezorganizē jauniešu sociālās un intelektuālās attīstības ciklu, bet arī veicina negatīvas attieksmes veidošanos pret skolu.

Individuālās perspektīvas dimensijas – skolēna raksturojums, iesaistīšanās un izglītības ieguves raksturojums – ir savstarpēji saistītas un nenovēršami ietekmē viena otru. Tā skolēna iesaistīšanās ir atkarīga no faktoriem, kurus uzrāda skolēna raksturojums. Piemēram, skolēns savas invaliditātes dēļ nejutās pieņemts vienaudžu vidū vai savas nodarbinātības dēļ bieži kavē skolu. Viņam nav izveidojušās draudzīgas attiecības ar vienaudžiem, kā rezultātā viņš nejutās piederīgs skolas videi, un akadēmiskā iesaistīšanās, nemaz nerunājot par sociālo iesaistīšanos, viņam sagādā grūtības. Pastāvot iesaistīšanās grūtībām, nevar izslēgt iespēju, ka skolēnam nāksies palikt uz otru gadu vai mainīt izglītības iestādi, kas var negatīvi ietekmēt izglītības sistēmā saņemto.

1.2. SKOLĒNU ATBIRŠANU VEICINOŠIE FAKTORI – INSTITUCIONĀLĀ PERSPEKTĪVA

Skolēnu izglītības ieguves procesu var ietekmēt arī vairāki ārējie faktori. Institucionālo perspektīvu veido trīs ārējo faktoru dimensijas, proti, skolēnu lēmumu ilgstoši kavēt mācības vai pamest skolu var ietekmēt tādas institūcijas kā ģimene, skola vai sabiedrība.

1.2.1. Ģimene

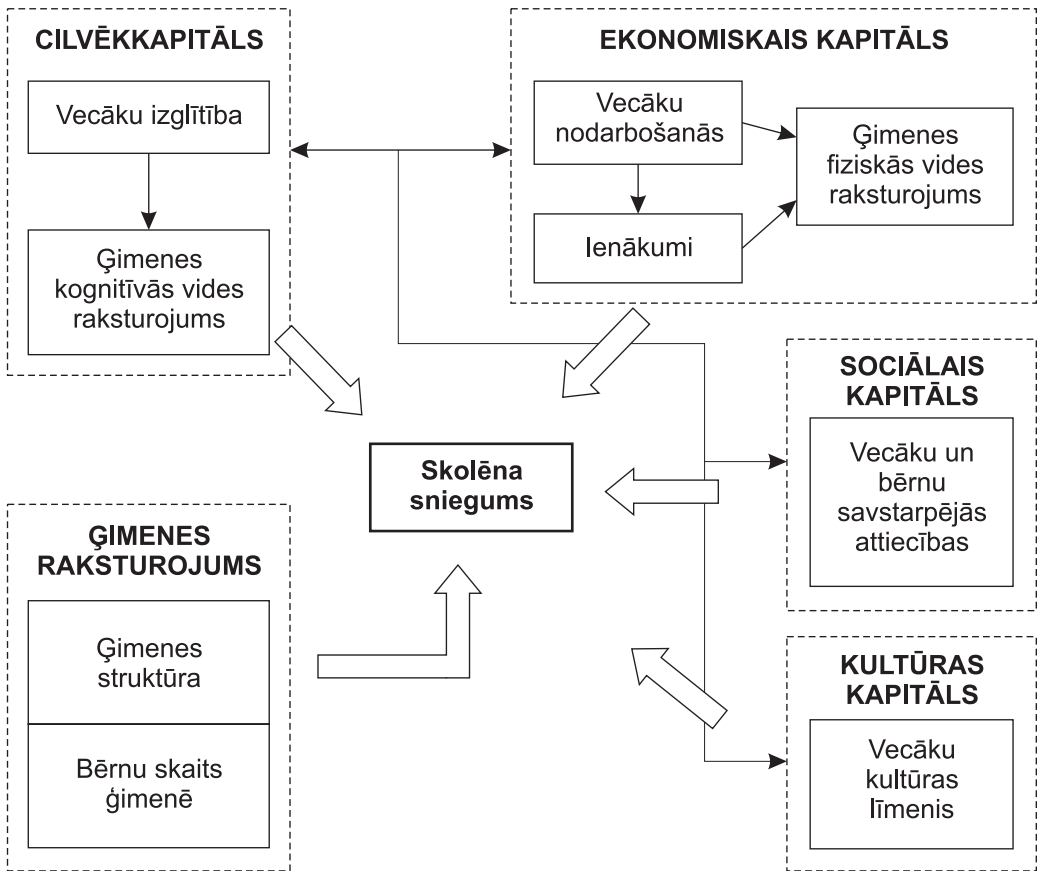
Ģimene ir primārais socializācijas aģents, kas ir atbildīgs par bērna audzināšanu, par sociālo normu iemācīšanu un par problēmu risināšanas iemaņu apguvi; tā apmierina arī vajadzības pēc emocionālās tuvības. Pirms skolas gaitu uzsākšanas ģimenē bērnam tiek iemācīta atbildības sajūta un disciplīna, tāpat bērns tiek orientēts uz mācībām skolā. Minētā kontekstā jāsaprot, ka atbīrušo skolēnu ģimenes parasti šo savu lomu pilda neveiksmīgi¹⁷. Lai izprastu ģimenes nozīmi skolēna snieguma veidošanā, uzmanība ir jāpievērš gan vecāku izglītības līmenim un nodarbinātības formai, gan ģimenes finansiālo un kultūras resursu pieejamībai, kā arī ģimenes raksturojumam (skat. 3. attēlu).

16 Rimkevičiene V. (2001) *The Cost of Pupils Non-Attendance and School Year Repetition*. p.13

17 Lee F., Ip F. (2003) Young School Dropouts: Levels of Influence of Different Systems. *Journal of Youth Studies*. Vol.6, No.1. p.106

3. attēls

Skolēnu atbīršanu veicinošo faktoru institucionālā perspektīva – ģimene

Skolēna sniegums ir atkarīgs no ģimenes ekonomiskā kapitāla jeb no vecāku ienākumiem. Ja vecāki ir pietiekami finansiāli nodrošināti, tad viņi var garantēt savam bērnam visu skolai nepieciešamo, piemēram, grāmatas un citus mācību materiālus, kā arī nodrošināt iespēju apmeklēt prestižāku skolu, papildus ārpus skolas nodarbības un vasaras nometnes. Nestrādājošiem vecākiem ienākumu līmenis ir zems un viņu iespējas nodrošināt bērnu ar skolai nepieciešamām lietām ir ierobežotas, tā palielinot bērna atbīršanas risku¹⁸.

Vecāku ienākumus, kā arī bērna sniegumu skolā nosaka arī cilvēkkapitāls jeb vecāku izglītība un ģimenes kognitīvā vide¹⁹. Vecāki ar augstāku izglītības līmeni ir labāk sagatavoti sniegt atbalstu savam bērnam, piemēram, palīdzot ar mājas darbu izpildi vai pārrunājot bērnam svarīgus jautājumus. Vecākiem ar augstāku izglītības līmeni ir lielāka izpratne par izglītības sistēmu, kā arī pārliecība par to, ka viņu bērnam savu iespēju robežās nepieciešams iegūt pēc iespējas augstāku izglītības līmeni.

18 Lamb S. (1994) Dropping Out of School in Australia: Recent Trends in Participation and Outcomes. *Youth & Society*. Vol.26, No.2. p.209

19 Traag T., Van der Velden R. (2006) *Early school – leaving in lower secondary education. The role of student-, family- and school factors*. p.7

Amerikāņu sociologs Džeimss Kolimens (*James Colman*)²⁰ tomēr uzskata, ka tikai ar cilvēkkapitālu (vecāku izglītība) un ekonomisko kapitālu (vecāku ienākumi) neaprobežojas ģimenes apstākļu ietekme uz skolēna sniegumu. Viņaprāt, arī sociālais kapitāls – vecāku un bērnu savstarpējās attiecības, vecāku izvēlētais audzināšanas stils un vecāku iesaistīšanās pakāpe bērnu izglītības ieguves procesā – ietekmē skolēnu sniegumu. Vecāku attieksme, viņu līdzdalība mācīšanās procesā ietekmē bērnu vēlmi izglītoties, viņu izaugsmes iespējas un sasniegumus²¹. Skolēniem, kuru vecāki kontrolē viņu aktivitātes un tajā pašā laikā sniedz emocionālu atbalstu un iedrošina pieņemt patstāvīgus lēmumus, ir mazāks atbiršanas risks. Savukārt, ja saskarsme starp vecākiem un bērniem ir apgrūtināta, bērniem ir grūtāk pieņemt vecākiem pieejamos resursus un tas negatīvi ietekmē izglītības ieguves procesu.

Līdzīgi kā sociālais kapitāls, bērna izglītības ieguvu un, konkrētāk, adaptēšanās iespējas skolā var ietekmēt arī kultūras kapitāls²², kas lielā mērā izriet no vecāku izglītības līmeņa (cilvēkkapitāls) un ienākumiem (ekonomiskais kapitāls). Bērniem, kuru vecāki iesaistās kultūras dzīvē, ir vieglāk pielāgoties skolā dominējošai kultūrai. Bērna uzskati un uzvedība ir atbilstošāka skolas videi, ja ģimenē nav sveša literatūra, māksla, mūzika un citas kultūras aktivitātes, kā arī, ja ģimenē valda augsta attiecību kultūra. Tad arī šo bērnu sniegums skolā ir daudz veiksmīgāks nekā to bērnu, kuru ģimenēs ir kultūras vakuums.

Ne tikai vecāku ienākumiem, izglītībai un citiem viņus raksturojošiem faktoriem, bet arī ģimenes struktūrai ir būtiska loma skolēnu snieguma ietekmēšanā. Bērniem, kurus audzina tikai viens no vecākiem, ir lielāks risks ilgstoši kavēt mācības vai pamest skolu nekā bērniem, kuru ģimenēs ir abi vecāki²³. Vientuļo vecāku audzinātiem bērniem ir mazāk pieejama saskarsme ar vecākiem, jo māte vai tēvs tad parasti ir pārslogoti, veicot darba un mājas pienākumus. Līdzīgi ir arī daudz bērnu ģimenēs, kur bērnam saskarsme ir jādala ar pārējiem brāļiem un māsām. Bērniem no vientuļo vecāku ģimenēm un no daudz bērnu ģimenēm līdz ar nepietiekamu saskarsmi ir arī mazākas iespējas izmantot dažādus vecākiem pieejamos resursus.

Redzams, ka izmaiņas ģimenes struktūrā var negatīvi ietekmēt skolēnu sniegumu²⁴. Jo agrīnākā bērna vecumā notiek izmaiņas ģimenes struktūrā – piemēram, vecāki izšķiras, bērnus audzina tikai viens no vecākiem, vai ģimenē ienāk pamāte vai patēvs, – jo lielāks risks, ka bērnam varētu rasties mācīšanās grūtības un vēlme pamest skolu. Skolas pamešanas risku palielina ne tikai vecāku šķiršanās un tās izraisītais emocionālais pārdzīvojums, bet arī ģimenes struktūras izmaiņu radītās ekonomiskās grūtības, ar to saistītā ģimenes ienākumu samazināšanās un potenciālais nabadzības risks.

20 Coleman J. (1988) Social Capital in the Creation of Human Capital. *American Journal of Sociology*. Vol.94. pp.S100 – S101

21 Edwards R., Alldred P. (2000) A Typology of Parental Involvement in Education Centring on Children and Young People. *British Journal of Sociology of Education*. Vol.21, No.3. p.437

22 De Graaf N., De Graaf P. (2002) Formal and Popular Dimensions of Cultural Capital: Effects on Children's Educational Attainment. *The Netherlands' Journal of Social Sciences*. Vol.38, No.2. pp.172 – 174

23 Teachman J. et al (1996) Social Capital and Dropping Out of School Early. *Journal of Marriage and the Family*. Vol.58, No.8. pp.774 – 775

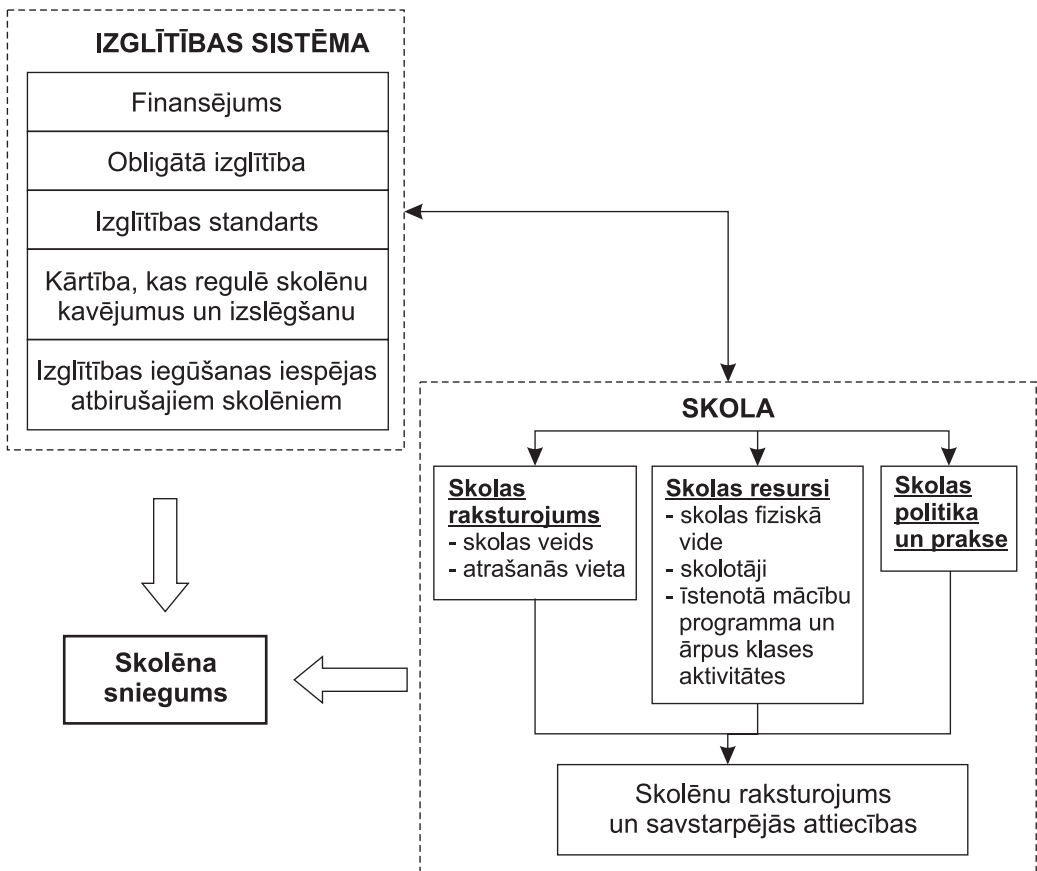
24 Pong S., Ju D. (2000) The Effects of Change in Family Structure and Income on Dropping Out of Middle and High School. *Journal of Family Issues*. Vol.21, No.2. p.165

1.2.2. Skola

Skola ir nozīmīgs socializēšanās kanāls, kur indivīds ne tikai apgūst dzīvei nepieciešamās zināšanas, prasmes un iemaņas, bet arī iegūst pašpaļāvību un ar pozitīvas pieredzes palīdzību paaugstina savu pašapziņu. Skolai ir jābūt atbalstu sniedošam aģentam, kas vairo skolēnu pozitīvo pieredzi. Tomēr skolēnu attieksmi pret konkrēto skolu un līdz ar to arī viņu sniegumu var ietekmēt gan skolas resursi, gan skolas politika un prakse, gan arī citu skolēnu sociālekonomiskais statuss (skat. 4. attēlu). Tā kā skola ir daļa no izglītības sistēmas, tad skolas darbība un arī skolēnu sniegums lielā mērā ir atkarīgs no izglītības sistēmas un tās normatīvā un metodoloģiskā regulējuma (skat. 2. nodaļu).

4. attēls

Skolēnu atbiršanu veicinošo faktoru institucionālā perspektīva – skola

Skolas var būtiski atšķirties pēc skolēnu akadēmiskā snieguma un pēc to pametušo skolēnu skaita. Kā uzskata amerikāņu izglītības pētnieki Rasels Rambergers un Skots Tomass (*Scott Thomas*)²⁵, skolēnu iesaistīšanos skolas akadēmiskajās un sociālajās aktivitātēs ietekmē gan skolēnu sociālekonomiskās atšķirības, gan arī skolu raksturojošās pazīmes. Ar mācību un uzvedības grūtībām retāk sastopas tie skolēni,

25 Rumberger R., Thomas S. (2000) The Distribution of Dropout and Turnover Rates among Urban and Suburban High School. *Sociology of Education*. Vol.73, No.1. pp.42 – 43

kas mācijas privātajās skolās vai arī skolās, kurās tiek īstenota viena līmeņa izglītības programma. Tāpat mazāks atbīršanas risks ir skolēniem, kuri mācijas lauku nevis pilsētu skolās. Iepriekš minēto lielā mērā nosaka skolu audzēkņu skaits, proti, lauku skolas, privātas skolas un skolas, kas īsteno viena līmeņa izglītības programmas – piemēram, tikai pamatizglītību, – apmeklē salīdzinoši mazāks skolēnu skaits. Mazāks ir arī klašu piepildījums. Jo mazāks skolēnu skaits, jo lielāka iespēja nodrošināt ne tika individuālo pieeju katram skolēnam, bet arī īstent lielāku sociālo kontroli.

Lielāks sistemātiski kavējošo vai skolu pametušo skolēnu skaits ir augsti diferencētās skolās²⁶. Par augsti diferencētu skola uzskatāma, ja tajā mācijas dažāda vecuma skolēni – t.i., tiek īstenotas dažādu līmeņu izglītības programmas – vai ja skolēni tajā krasi atšķiras pēc sava materiālā stāvokļa vai pieder dažādām etniskām grupām. Tā kā sociālā distance tad starp skolēniem ir liela, vairāk laika nākas veltīt attiecību izveidei, nevis akadēmiskajam sniegunam. Turklāt skolēnu atbīršanu var veicināt arī tā sauktais „varžu dīķa efekts” (*frog-pond-effect* – angļu val.), ko izraisa liela skolēnu diferenciacija pēc viņu akadēmiskā snieguma²⁷. Skolēni ir pārāk atšķirīgi un saņemt papildus uzmanību šajā „varžu dīķī” ir praktiski neiespējami, tādējādi skolēns var justies nenovērtēts un zaudēt motivāciju mācīties.

Arī skolas resursi var ietekmēt skolēnu lēmumu kavēt mācības vai pamest skolu. Pirmkārt, skolai un tās apkārtnē ir jābūt drošam skolēna patvērumam²⁸. Ja skolēnam skolas telpās vai tās teritorijā nākas saskarties ar skolas darbinieku, vienaudžu vai skolai nepiederošu personu vairākkārtēju pret viņu vērstu garīgu vai fizisku vardarbību, viņš drīzāk sāk kavēt mācības, lai atrastos sev drošākā vidē. Otrkārt, skolēna interesi par mācībām un līdz ar to arī viņu sniegumu var būtiski ietekmēt viņa skolotāji. Ja skolotāji ir orientēti uz skolēna zināšanu papildināšanu un atbalsta sniegšanu grūtību gadījumā, nevis sava darba pienākumus veic formāli, tad skolēnu atbīršanas risks samazinās²⁹. Un, treškārt, arī skolas īstentā mācību programma, ārpus klases aktivitātes un tam nepieciešamās materiālās bāzes kvalitāte nosaka skolēnu vēlmi mācīties vai nemācīties³⁰. Ja skola vismaz daļēji nodrošina skolēnu ar mācībām nepieciešamiem materiāliem vai ja ārpus klases aktivitātēs skolēnam ir iespēja izmantot lietas, kas viņam ikdienā nav pieejamas – piemēram, jaunākās informācijas tehnoloģijas – , tad nevar izslēgt iespēju, ka skolēnu kaut kas no tā visa ieinteresē un rodas vēlme biežāk atrasties skolā.

Skolēnu sniegumu var ietekmēt arī skolas politika un prakse³¹. Skolas lēmumu pieņemšanas process un noteikumu ievērošanas kārtība var būt fokusēta uz pozitīvu sadarbību ar skolēniem. Bet, ja skolas klimats akadēmiskā spiediena vai stingro disciplināro prakšu dēļ ir skolēna priekšstatiem neatbilstošs, tad mazinās viņa vēlme skolā uzturēties. Tāpat skolēna lēmumu pamest skolu var veicināt arī skolā īstentotās politikas

26 Bryk A., Thum Y. (1989) The Effects of High School Organizations on Dropping Out: An Exploratory Investigation. *American Educational Research Journal*. Vol. 26, No.3. pp.371 – 372

27 Traag T., Van der Velden R. (2006) *Early school – leaving in lower secondary education. The role of student-, family- and school factors*. pp.9 – 10

28 Colvin G. et al (1998) The School Bully: Assessing the Problem, Developing Interventions, and Future Research Direction. *Journal of Behavioral Education*. Vol.8, No.3. p.294

29 Rumberger R. (2001) *Why Students Drop Out of School and What Can be Done*. Paper prepared for the Conference *Dropouts in America: How Severe is the Problem? What Do We Know about Intervention and Prevention?* p.11

30 Tilmans L., Annus T. (2003) *School Drop-out as an Obstacle Building the Knowledge Based Economy in Estonia*. pp.22 – 23

31 Rumberger R. (1995) Dropping out of Middle School: A Multilevel Analysis of Students and Schools. *American Educational Research Journal*. Vol.32, No.3. p.590

vai citu iemeslu dēļ radušās domstarpības ar skolas administrāciju un skolotājiem³².

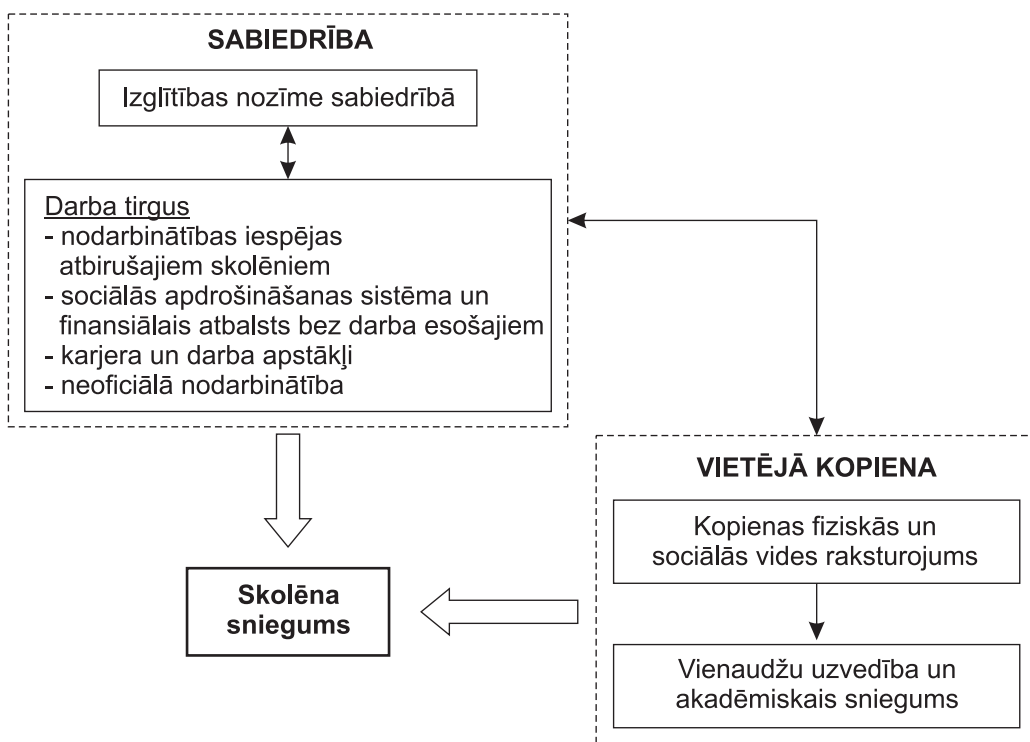
Kopumā skola var tiešā vai netiešā veidā ietekmēt skolēnu atbiršanu³³. Skola, izstrādājot un īstenojot jaunu politiku skolas vispārējā sasnieguma uzlabošanai, kā arī citu skolu determinējošu pazīmju (piemēram, audzēkņu skaita, tās skolēnu sociālekonomiskā raksturojuma) izmaiņas var netieši veicināt skolēna lēmumu pamest skolu. Proti, skola, strauji mainot apstākļus, kas skolēnam līdz tam šķita pieņemami, netieši liek skolēnam pieņemt brīvprātīgu lēmumu pamest skolu. Bet, citkārt, skola, balstoties uz precīzi formulētu politiku un pārdomātiem lēmumiem, var arī apzinātā veidā panākt skolēnu atbiršanu. Tāda skola, nosakot to, ka skolēni, neuzrādot noteiktu akadēmisko sniegumu, regulāri kavējot, saskaroties ar uzvedības grūtībām vai sasniedzot noteiktu vecumu, nedrīkst tajā vairs mācīties, panāk skolēnu atbiršanu piespiedu kārtā. Tādā veidā skola garantē to, ka tajā vairs nemācās nemiera cēlāji un citi problemātiskie skolēni.

1.2.3. Sabiedrība

Līdzīgi kā ģimenei un skolai, arī sabiedrībai kopumā ir noteikta loma skolēnu snieguma un atbiršanas ietekmēšanā. Sabiedrības ietvaros skolēnu sniegumu var noteikt gan viņa lokālā kopiena, gan arī valsts īstentās politikas radītās sekas (skat. 5. attēlu).

5. attēls

Skolēnu atbiršanu veicinošo faktoru institucionālā perspektīva – sabiedrība

32 Lamb S. (1994) Dropping out of School in Australia: Recent Trends in Participation and Outcomes. *Youth & Society*. Vol.26, No.1. pp.210 – 211

33 Rumberger R. (2001) *Why Students Drop Out of School and What Can be Done*. Paper prepared for the Conference *Droputs in America: How Severe is the Problem? What Do We Know about Intervention and Prevention?* pp.16 – 17

Kopienas fiziskā vide var ietekmēt skolēnu. Piemēram, nabadzīga kopiena var kavēt bērnu un pusaudžu attīstību ar resursu trūkumu³⁴ – bērnu aktivitātēm nav piemērotu parku vai rotaļu laukumu, tuvējā apkārtnē nav piemērotu bērnu un jauniešu brīvā laika pavadīšanas iespēju. Skolēnam būtisks ir arī vides sociālais raksturojums – apkārt esošo cilvēku izglītība, viņu attieksme pret darbu un vispār pieņemto normu ievērošanu veido bērna priekšstatus par dažādām dzīves perspektīvām un to sasniegšanai būtisko. Ja bērns redz, ka apkārt esošo cilvēku vidū izglītība un nodarbinātība netiek augstu vērtēta, jo dzīvē var izgrozīties ar valsts sociālās apdrošināšanas sistēmas garantētajiem palstiem, tad arī viņa skatījumā izglītība un darbs savu nozīmi zaudē.

Pusaudžu vecumā, kad īpaši nozīmīgs kļūst vienaudžu viedoklis, arī vienaudži var būtiski ietekmēt skolēna lēmumu kavēt mācības vai pamest skolu³⁵. Vienaudži piepilda tās ekspektācijas, ko nav apmierinājis ģimene un skola. Saskarsmē ar vienaudžiem skolēni, kas jūtas atstumti ģimenē un skolā, izjūt brīvību, piederības sajūtu un ticību saviem spēkiem, kas ļauj viņiem justies cienītiem, laimīgiem, saprastiem un atbalstītiem. Tādu vienaudžu skaita pieaugums skolēna draugu lokā, kas paši pametuši skolu, neiegūstot izglītību apliecinošu dokumentu, var veicināt viņa lēmumu pamest skolu.

Kā uzskata jauniešu deviantās uzvedības pētnieki Džefrijs Fegeins (*Jeffrey Fagan*) un Edvards Pebons (*Edward Pabon*)³⁶, uzvedības grūtības sākumskolas klasēs, mācību kavējumi vēlākajos gados, intereses un motivācijas zudums ir faktori, kas ne tikai veicina skolēnu atbiršanu, bet arī palielina noziedzības un narkotisko vielu atkarības risku. Ja vecāki ir pārāk aizņēmti ar savu problēmu risināšanu un ja skolā nākas saskarties ar uzvedības grūtību un akadēmisko neveiksmju izraisītajiem šķēršļiem, tad palielinās uz devianto uzvedību orientētu vienaudžu ietekme uz pusaudžu socializāciju, proti, skolēns var sākt meklēt sev vietu ārpus ģimenes un skolas, kur viņš tiktu pieņemts un justos saprasts. Skolēni, kas neizjūt piederību savai ģimenei un skolai, labprāt iesaistās dažādās vienaudžu veidotās grupās, kurām raksturīgs autonomas un vispār pieņemtajai kultūrai antagonisks normu un vērtību kopums³⁷, kas neizslēdz arī deviantu uzvedību.

Skolēnu atbiršanu var veicināt ne tikai izglītības novērtējuma trūkums sabiedrībā un paļaušanās uz valsts sociālās politikas programmām, bet arī darba tirgus. Ja skolēnam ir grūti atrast darbu, ja apkārtējā vidē pastāv acīmredzama izglītības līmeņa un darba samaksas lieluma saistība, tad skolēnam ir lielāka motivācija turpināt mācības. Savukārt, ja skolēnu nomāc ģimenes finansiālās grūtības un ja darba devējiem nav būtiska darba ņēmēju izglītība, tad skolēns labprāt dos priekšroku darbam, nevis skolas solam. Priekšroka darbam tiks dota arī tad, ja darba tirgū ir liels pieprasījums pēc mazkvalificēta un maz apmaksāta darbaspēka vai arī ja ir zemi bezdarba rādītāji³⁸.

34 Brooks-Gunn J. et al (1993) Do neighborhoods influence child and adolescent development? *American Journal of Sociology*. Vol.99. p.389

35 Hallinan M., Williams R. (1990) Students' Characteristics and the Peer-Influence Process. *Sociology of Education*. Vol.63, No.2. pp.123 – 124

36 Fagan J., Pabon E. (1990) Contributions of Delinquency and Substance Use to School Dropout among Inner-City Youths. *Youth & Society*. Vol.21, No.3. pp.307 – 312

37 Arum R. (2000) Schools and Communities: Ecological and Institutional Dimensions. *Annual Review of Sociology*. No.26. pp.398 – 399

38 McNeal Jr. R. (1997) Are Students Being Pulled Out of High School? The Effect of Adolescent Employment on Dropping Out. *Sociology of Education*. Vol.70, No.3. p.208

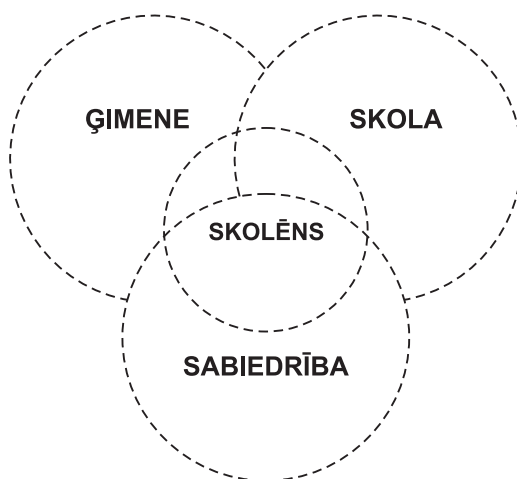
1.3. INDIVIDUĀLĀS PERSPEKTĪVAS UN INSTITUCIONĀLĀS PERSPEKTĪVAS MIJIEDARBĪBA

Institucionālās perspektīvas dimensijas lielā mērā aplūkojamas no socializācijas skatupunkta, proti, gan ģimene, gan skola, gan arī sabiedrība ir socializācijas aģenti, caur kuriem skolēns apgūst vērtības, normas un uzvedības modeļus. Katram no aģentiem ir dots savs uzdevums, tomēr visiem ir viens mērķis – skolēna socializēšana atbilstoši sabiedrības vērtību sistēmai un savas kopienas dzīves perspektīvām.

Ja kāds no šiem socializācijas aģentiem nespēj veiksmīgi pildīt savu uzdevumu, tad bērns meklē aizstājēju citur³⁹. Piemēram, ja ģimenes atbalsts izglītības ieguvē ir neliels vai ja ekonomiskās grūtības samazinājušas izglītības nozīmi, skolēna saites ar skolu var būt apdraudētas. Skolai, kļūstot par skolēna izglītošanās un sociālo aktivitāšu centru, ir iespēja kontrolēt ap skolēnu notiekošos procesus, sniegt viņam nepieciešamo atbalstu un samazināt skolas pamešanas risku. Taču, iedarbojoties citiem faktoriem – nesaskaņām ar skolotājiem vai ielaistām mācīšanās grūtībām, skolēns visdrīzāk varētu pamest izglītības iestādi. Savukārt tas, cik lielā mērā skolēns veidos sociālās saites ar prosociāliem vienaudžiem un iesaistīsies deviantās aktivitātēs, ir atkarīgs no skolā gūtās pieredzes. Minētais norāda, ka institucionālās perspektīvas ietvaros visas dimensijas ir savstarpēji saistītas – tām ir ne tikai vienots mērķis, bet arī vienlīdz liels risks ietekmēt skolēna sniegumu un lēmumu turpināt vai neturpināt mācības.

Individuālās perspektīvas un institucionālās perspektīvas mijiedarbība, izmantojot vācu sociologa Niklasa Lūmana (*Niklas Luhmann*)⁴⁰ sistēmteorijas idejas, izprotama arī caur šādu skatupunktu: gan individuālā perspektīva, gan katra no institucionālās perspektīvas dimensijām – ģimene, skola un sabiedrība – sastāv no vairākiem komponentiem, kas zināmā mērā veido sistēmu. Kā redzams iepriekš izvietotajos perspektīvu shematiskajos attēlojumos, to centrā ir skolēns un viņa sniegums. Turklāt, kā jau iepriekš minēts, skolēna sniegumu var ietekmēt ikviens no perspektīvu ietvaros esošās sistēmas sastāvdaļām.

6. attēls Perspektīvu mijiedarbība

39 Fagan J., Pabon E. (1990) Contributions of Delinquency and Substance Use to School Dropout among Inner-City Youths. *Youth & Society*. Vol.21, No.3. p.341

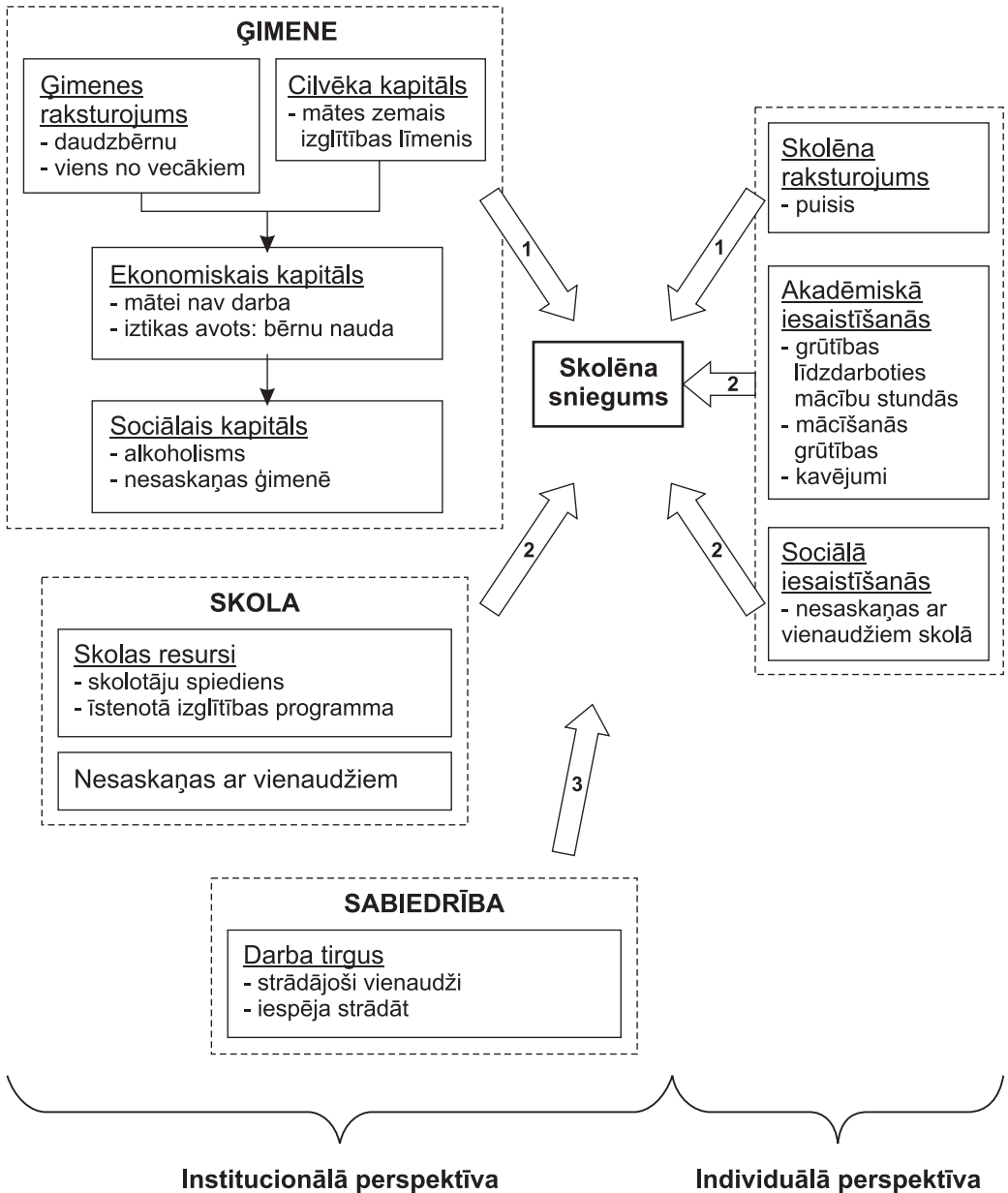
40 Luhmann N. (1995) *Social Systems*. Stanford: Stanford University Press. pp.16 – 41

Tomēr uzsvars ir jāliek uz individuālās un institucionālās perspektīvas veidoto sistēmu (skat. 6. attēlu). Tā kā ir šis kopējais centrs – skolēns un viņa sniegums, – tad nav iespējams stingri novilkt robežas starp to, kur sākas vienas perspektīvas un kur beidzas citas perspektīvas komponenti. Lai kļūtu par riska grupas bērnu, nav nepieciešami visi perspektīvu veidojošie faktori – skolēns, piemēram, var pamest skolu arī tad, ja viņš ģimenē guvis galvenokārt negatīvu sociālo pieredzi un ja skolā ilgstoši ir mācīšanās grūtības. Tomēr lielāka negatīvo faktoru koncentrācija ap skolēnu ne tikai rada komplikētu sistēmu, bet arī vēl vairāk palielina risku atbirt no izglītības sistēmas.

Piemēram, jauniešs nāk no daudz bērnu ģimenes, kas atrodas mātes aprūpē. Ģimenes ienākumus veido tā sauktā bērnu nauda, jo zemā izglītības līmeņa un alkoholisma dēļ mātei ir problemātiski atrast darbu. Jaunieši nomāc nebūšanas ģimenē, viņš nespēj koncentrēties stundās. Ar laiku rodas mācību vielas izpratnes trūkums un mācīšanās grūtības. Ja papildus tam skolā šāds jauniešs jūtas nepieņemts vienaudžu vidū un mācību dēļ izjūt arvien lielāku spiedienu no skolotājiem, kuri savlaicīgi nav konstatējuši un novērsuši mācību vielas izpratnes trūkumu, tad viņš sāk kavēt skolu. Ja kāds no viņa ārpus skolas draugiem strādā un aicina arī viņu, tad nav gaidāms, ka jauniešs tuvākajā laikā atgriezīsies skolas solā.

Minētajā piemērā skolēns sava un ģimenes raksturojuma dēļ uzskatāms par riska grupas bērnu. Ar ģimeni saistītie faktori izraisa akadēmiskās iesaistīšanās grūtības, ko paspilgtina sociālās iesaistīšanās traucējumi un skolas resursu radītais spiediens. Skola ir kļuvusi par vietu, kur viņš nevēlas atrasties. Skolēna lēmumu pamest skolu un neturpināt mācības veicina arī darba tirgus piedāvājums.

7. attēls
Piemēra shematiskais attēlojums

Piemēra shematiskajā attēlojumā (skat. 7. attēlu) parādīta abu perspektīvu faktoru mijiedarbība. Jāsecina, ka nav iespējams konstatēt galveno skolēna atbiršanu veicinošo faktoru, tomēr attēls parāda – vairāki faktori var veicināt jaunu riska faktoru rašanos un jo vairāk faktoru, jo risks neiegūt izglītību palielinās.

2. IZGLĪTĪBAS SISTĒMA LATVIJĀ: DOKUMENTU UN STATISTIKAS DATU ANALĪZE

Ar izglītības nozari saistīto likumu, noteikumu un citu normatīvo aktu analīze pētījuma ietvaros tika veikta pēc to satura, fokusējot uzmanību uz no likumiem izrietošajām izglītības sistēmas praksēm – atstāšanu uz otru gadu, mācībām korekcijas klasē, izglītības iestādes maiņu un atskaitīšanu, kā arī uz tādiem izglītības sistēmas darbības aspektiem kā obligātā izglītības vecuma bērnu uzskaitē, skolēnu akadēmiskais sniegums un ar riska grupas bērniem strādājošo izglītības iestāžu personāla veikums. Pirmavotu analīze, sasaistīta ar izglītības sistēmas statistikas datiem un ar iepriekš veiktajiem pētījumiem, dod iespēju teorētiski izvērtēt izglītības sistēmas saistību ar skolēnu atbiršanas problēmu.

Izglītības sistēmu Latvijā – konkrētāk, vispārējās izglītības apguvi – regulē *Izglītības likums* (1998) un *Vispārējās izglītības likums* (1999). *Izglītības likums* ir pamatlikums izglītības jomā, kas nosaka vispārējo izglītības organizāciju, izglītības iestāžu darbības pamatprincipus, kā arī ar izglītības standartiem un izglītības programmām saistītos jautājumus, pedagogu un izglītojamo tiesības un pienākumus, izglītības sistēmas finanšu un materiālo līdzekļu izlietojuma principus. *Vispārējās izglītības likumā* definēta vispārējās izglītības organizācija, reglamentēta vispārējās izglītības iestāžu darbība, vispārējās izglītības saturs, noteikti ar pirmsskolas, pamata, vidējo izglītību, kā arī ar speciālo izglītību, ar sociālo un pedagoģisko korekciju saistītie jautājumi, vispārējās izglītības finansēšana. Analīzē iekļauta arī virkne ar vispārējo izglītību saistīto Ministru kabineta noteikumu.

2.1. PAMATIZGLĪTĪBA UN TĀS APGUVI RAKSTUROJOŠĀS TENDENCES

Izglītības likuma ietvaros pamatizglītība ir definēta kā „izglītības pakāpe, kurā notiek sagatavošanās izglītībai vidējā pakāpē vai profesionālajai darbībai, sabiedrības un cilvēka individuālajā dzīvē nepieciešamo pamatzināšanu un pamatprasmju apguve, vērtīborientācijas veidošanās un iesaiste sabiedrības dzīvē” (1. pants). Kā minēts *Vispārējās izglītības likumā*, pamatizglītība pieder pie vispārējās izglītības programmām, kuras tiek definētas kā tādas, kas „nodrošina izglītojamā vispārēju garīgo un fizisko spēju attīstību, sagatavo viņu izglītības turpināšanai un dzīvei sabiedrībā” (40. pants). Tātad likumos ir uzsvērta šīs izglītības nozīme indivīda socializācijā un sociālajā integrācijā, no kā lielā mērā izriet arī tās obligātums⁴¹.

Vispārējās izglītības likumā norādīts, ka izšķir divas obligātās izglītības pakāpes, proti, piecgadīgo un sešgadīgo bērnu sagatavošanu pamatizglītības apguvei (21. pants) un pamatizglītību jeb deviņu klašu izglītība, kas jāuzsāk ar septiņu gadu vecumu un jābeidz līdz 18 gadiem (32. pants). Pamatizglītības apguve tiek realizēta pamatskolās un daļēji arī sākumskolās, kā arī arodskolās, speciālās izglītības iestādēs, vakara (maiņu) skolās, internātskolās, sociālās vai pedagoģiskās korekcijas izglītības iestādēs un citās izglītības iestādēs, kuras īsteno pamatizglītības programmu (29. pants).

41 LR Saeima (1998) *Izglītības likums*. 4. pants; LR Saeima (1999) *Vispārējās izglītības likums*. 32. panta 1. punkts.

Par obligātu noteiktās pamatzglītības apguvi raksturo gan bērnu skaits, kas to apgūst dažādās mācību iestādēs, gan skolēnu akadēmiskais sniegums, gan arī izglītību apliecinoša dokumenta saņēmēju skaits. Šie rādītāji, raksturojot izglītības sistēmas vājos punktus, ieskicē no skolas atbirušo un riska grupas bērnu skaita aprises.

2.1.1. Obligātā izglītības vecuma bērnu uzskaitē

Saskaņā ar Ministra kabineta noteikto kārtību⁴², kādā veicama obligātā izglītības vecuma – no 5 līdz 18 gadiem – sasniegušo bērnu uzskaitē, Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes Iedzīvotāju reģistrs katru gadu informē pašvaldības par bērniem, kam jāuzsāk un jāturpina skolas gaitas. Pašvaldības šo informāciju nodod mācību iestādēm, kas reģistrē tos bērnus, kuri skolā ir ieradušies. Mācību iestāžu sniegtā informācija nonāk Izglītības un zinātnes ministrijas pārziņā, kas, apkopojot datus, iegūst skolu apmeklējošo un neapmeklējošo bērnu skaitu. Tālāk pašvaldību uzdevums ir noskaidrot iemeslus, kādēļ obligātā izglītības vecuma bērni neatrodas mācību iestādēs.

Pēc Iedzīvotāju reģistra datiem, 2005. gadā Latvijā bija 311 661 bērnu, kuriem būtu jāapgūst obligātā pamatzglītība⁴³. No šiem bērniem 90,3% bija reģistrēti izglītības iestādēs, savukārt 0,9% jeb 2 658 nemācījās un pamatzglītību nav apguvuši. Minētā statistika parāda, ka ārpus obligātās izglītības vecuma sasniegušo bērnu uzskaites ir palikuši 27 549 bērnu (8,8%), par kuru skolas gaitām nav informācijas.

2003. gadā Latvijas Izglītības informatizācijas sistēmas (LIIS) speciālisti⁴⁴ šādu situāciju skaidroja gan ar nepilnībām Iedzīvotāju dzīvesvietas deklarēšanā (iedzīvotāji var brīvi deklarēt savu dzīvesvietu, līdz ar to daļa bērnu var nedzīvot konkrētajā pašvaldībā vai arī dzīvot tajā, bet apmeklēt mācību iestādi citas pašvaldības teritorijā), gan ar Iedzīvotāju izbraukšanu no valsts (bērni līdz ar vecākiem uz nenoteiktu laiku ir atstājuši valsti un nav informācijas par viņu skolas gaitām ārzemēs), gan ar bērnu iespējām mācīties privātajās skolās un citās Izglītības un zinātnes ministrijas pakļautībā neesošās mācību iestādēs, kā arī ar informācijas ievades un sistēmas nepilnībām.

42 LR Ministru kabineta noteikumi Nr. 493 *Kārtība, kādā veicama obligātā izglītības vecumu sasniegušo bērnu uzskaitē*. (1999.12.28.)

43 LR Centrālā Statistikas pārvalde (2006) *Bērni Latvijā*. Rīga: CSP. 23.lpp.

44 Gaigule Līga (2003) *Kāpēc 4% Latvijas bērnu „nemācās”?* Prezentācija ciklā *LIIS pārvaldes programmatūra*.

1. tabula

Obligātās izglītības vecuma bērnu uzskaitē pa mācību gadiem

Mācību gads	Visi obligātā izglītības vecuma bērni pēc ledzīvotāju reģistra datiem	Reģistrēti izglītības iestādēs (% no kopskaita)	Reģistrēti, bet nemācās un pamatzglītību nav apguvuši (% no kopskaita)	Nav reģistrēti izglītības iestādēs (% no kopskaita)
1999./2000.	321345	89,4	0,9	9,7
2000./2001.	308590	94,4	0,8	4,8
2001./2002.	293560	95,1	0,6	4,3
2002./2003.	313329	94,7	0,8	4,5
2003./2004.	331121	94,9	0,8	4,3
2004./2005.	311942	92,1	0,8	7,1
2005./2006.	311661	90,3	0,9	8,8

Avots: LR Centrālās statistikas pārvaldes dati

Statistikas dati par laika posmu no 1999. gada līdz 2004. gada vidum, liecina, ka situācija zināmā mērā ir uzlabojusies, jo ir palielinājies izglītības iestādēs reģistrēto obligātās izglītības vecuma bērnu skaits (skat. 1. tabulu). Tomēr pēdējie divi mācību gadi ir nesuši acīmredzamas izmaiņas – ir samazinājusies gan reģistrēto bērnu skaita proporcija izglītības iestādēs, gan pieaugusi to bērnu skaita proporcija, kas atrodas ārpus valsts noteiktās obligātās izglītības apguves.

2.1.2. Skolēnu akadēmiskais sniegums

Izglītības saturs, kas ir nebeidzams diskusiju objekts, ietekmē skolēnu panākumus un līdz ar to arī skolas gaitu iznākumu⁴⁵. Skolēnu zināšanu vērtēšana noris atbilstoši pamatzglītības valsts standartam un mācību priekšmetu standartiem. Izglītības un zinātnes ministrijas dati liecina, ka 2005./2006. mācību gadā nākamajā klasē ar mācību priekšmetu standartiem neatbilstošu zināšanu līmeni, t.i., ar nesekmīgu vērtējumu pārcelti 25 067 skolēni jeb 8,4%. Salīdzinājumā ar iepriekšējo mācību gadu, nesekmīgo skolēnu skaits pieaudzis par 0,8% (skat. 8. attēlu). Nesekmīgo skolēnu skaits ir palielinājies 1. – 4. klašu grupā (2004./2005. mācību gadā 1. – 4. klasē mācījās 7% no nesekmīgo kopskaita, 2005./2006. mācību gadā – 8%), bet nedaudz samazinājies 5. – 9. klašu grupā (attiecīgi 72% un 72%).

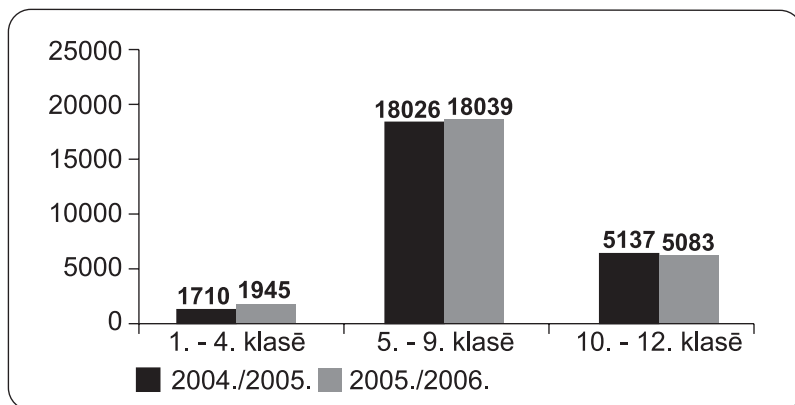
Skolēnu akadēmiskais sniegums ir atkarīgs no mācību iestādes apmeklēšanas regularitātes. Līdztekus iepriekš aprakstītajam ārpus izglītības sistēmas esošo bērnu skaita pieaugumam, ir palielinājies arī to obligātā izglītības vecuma bērnu skaits, kas sistemātiski kavē mācības. Tā 2004./2005. mācību gadā, pēc Izglītības valsts inspekcijas datiem⁴⁶, vairāk kā 2/3 no mācību laika kavējuši 3589 skolēnu. Pēdējo divu mācību gadu laikā skolēnu kavējumu skaits kopumā ir palielinājies (skat. 2. tabulu), pieaugot arī kavējumu skaitam pamatskolas klasēs (2003./2004. mācību gadā skolu neattaisnoti kavēja 1330 pamatskolēni, 2004./2005. mācību gadā – 2464).

45 Viciņa A. et al (2004) Pamatizglītības iegūšanas iespējas bērniem ārpus izglītības sistēmas. // *Izglītības reformas Latvijas sabiedrības integrācijai un labklājībai. Pārskats par izglītību 2003./2004.* 56.lpp.

46 Izglītības valsts inspekcija (2005) Ziņojums Par 2004./2005. mācību gada noslēguma operatīvo informāciju.

8. attēls

Nesekmīgo skolēnu skaits pa mācību gadiem

Avots: LR Izglītības un zinātnes ministrijas dati

2. tabula

Neattaisnoti skolu kavējošo skolēnu skaits pa mācību gadiem

Mācību gads	Kavējuši vairāk kā 2/3 no mācību laika	Kavējuši no 1/3 līdz 2/3 no mācību laika	Kopā
1999./2000.	530	951	1481
2000./2001.	632	974	1596
2001./2002.	742	1224	1966
2002./2003.	977	1859	2836
2003./2004.	1803	2706	4509
2004./2005.	3589	-	3589

Avots: LR Izglītības valsts inspekcijas dati

2.1.3. Izglītību apliecinošā dokumenta saņēmēju skaits

Skolēnu atbiršanu raksturo arī statistika par pamatzglītību ieguvušo skaitu. Kā to nosaka *Vispārējā izglītības likuma* 39. pants, par pamatzglītības apguvi liecina mācību iestādes izsniegtā apliecība. Ja skolēns nav ieguvis vērtējumu kādā no mācību priekšmetiem gada laikā vai kādā no valsts pārbaudījumiem vai arī vairāk kā trijos no tiem saņēmis vērtējumu, kas ir zemāks par četrām ballēm (desmit ballu sistēmā), viņam tiek izsniegta liecība. Liecība norāda par daļēji apgūtu pamatzglītības programmu un uz nepieciešamību turpināt mācības pamatzglītību apliecinošā dokumenta iegūšanai. 2004./2005. mācību gadā pamatzglītību ieguva 33 054 skolēni⁴⁷. 94% no visiem beidzējiem ieguva apliecību par pamatzglītību, bet 1 965 jeb 5,9% ieguva tikai liecību. Līdzīgi kā iepriekšējiem negatīvajiem rādītājiem, arī ar liecību pamatskolu beigušo skaitam ir tendence pieaugt (skat. 3. tabulu).

47 LR Centrālā Statistikas pārvalde (2006) *Izglītības iestādes Latvijā 2005./2006. gada mācību gada sākumā*. Rīga: CSP. 42.lpp.

3. tabula

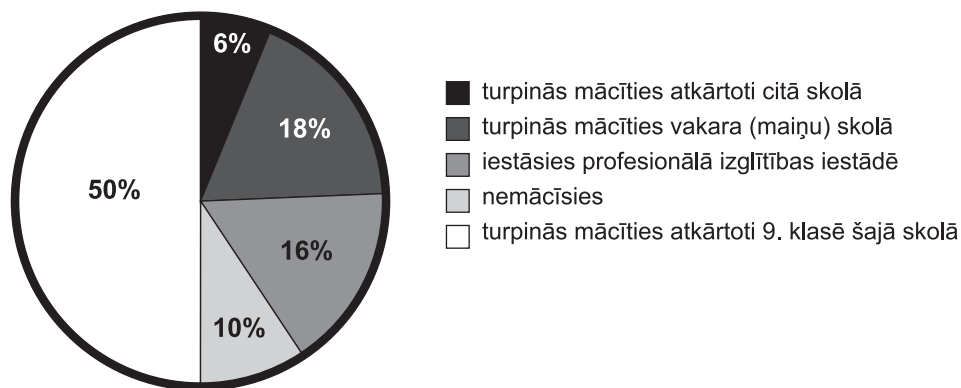
Pamatskolu beigušo skolēnu skaits pa mācību gadiem

Mācību gads	Skolēnu skaits, kas beiguši 9. klasi	Skolēni, kas, pamatskolu beidzot, saņēmuši liecību (% no pamatskolas absolventu kopskaita)
1999./2000.	25882	2,1
2000./2001.	25966	3,0
2001./2002.	31169	2,0
2002./2003.	33899	2,6
2003./2004.	32090	7,1
2004./2005.	33054	5,9

Avots: LR Centrālās statistikas pārvaldes dati

Kā norādījusi Izglītības valsts inspekcija savā ziņojumā *Par 2004./2005. mācību gada noslēguma operatīvo informāciju*, lielākā daļa ar liecību pamatskolu beigušo turpina mācības (skat. 9. attēlu). Tomēr īpaša uzmanība būtu jāpievērš skolēniem, kas, beidzot pamatskolu, saņem liecību un pieņem lēmumu mācības neturpināt – 2004./2005. mācību gada noslēgumā tādu bija 220 jeb 10%.

9. attēls

Ar liecību pamatskolu beigušo ieceres par izglītības apguvi (2005. gads)

Avots: LR Izglītības valsts inspekcijas dati

Kopsavelkot iepriekš minēto, jāsecina, ka ik gadu nav informācijas par vairāk kā 4% obligātās izglītības vecuma bērnu skolas gaitām, ik gadu mācības sistemātiski kavē arvien vairāk skolēnu un turpina arī pieaugt to skolēnu skaits, kas, pamatskolu beidzot, saņem tikai liecību. Šie bērni, kas lielāko daļu mācību gada skolā neparādās un kas pabeidz pamatskolu ar vērtējumu, kas nedod viņiem iespēju turpināt mācības, būtu uzskatāmi par izglītības sistēmai zaudētiem. Turklāt problēmu nevarētu raksturot kā konstantu, jo, pēc statistikas datiem, situācija ar katru mācību gadu pasliktinās.

2.2. IZGLĪTĪBAS APGUVI IETEKMĒJOŠĀS IZGLĪTĪBAS SISTĒMAS PRAKSES

Izglītības sistēmas likumdošanas aktos ir iestrādātas vairākas normas, kas paredz īstenot dažādas aktivitātes skolēnu akadēmiskā snieguma vai skolas snieguma uzlabošanai. Ja skolēnam ir nopietnas mācīšanās grūtības, izglītības iestādes vadība var pieņemt lēmumu atstāt viņu uz otru gadu vai piemērot viņam atvieglotu mācību programmu korekcijas klasē. Savukārt skolēns sava snieguma uzlabošanai var mainīt mācību iestādi. Šīs izglītības sistēmas prakses un arī skolēnu atskaitīšana ne vienmēr dod pozitīvu ieguldījumu, bet nereti ir saistītas arī ar negatīvām sekām – galvenokārt ar skolēnu atbiršanas veicināšanu. Tādēļ statistika par šīm praksēm ļauj ieskicēt problēmas iespējamus mērogius.

2.2.1. Atkārtotas mācības tajā pašā klasē

Vispārējais izglītības likums reglamentē tikai pamatskolas beigšanas dokumentu ieguvu, bet sīkāk skolēnu uzņemšanu un pārcelšanu nākošajā klasē nosaka Ministru kabineta izdotie noteikumi Nr. 822 *Noteikumi par obligātajām prasībām izglītojamo uzņemšanai un pārcelšanai nākamajā klasē vispārējās izglītības iestādēs*. Noteikumu 6. sadaļā minēts, ka pamatskolā izglītojamo pārceļ nākamajā klasē, ja viņš ir saņēmis vērtējumu visos mācību priekšmetos un ne vairāk kā trijos no tiem ir saņēmis vērtējumu, kas zemāks par četrām ballēm (36. pants). Skolēnam var noteikt konsultācijas tajos mācību priekšmetos, kuros viņš nav sasniedzis nepieciešamo vērtējumu. Šo konsultāciju noslēgumā tiek rīkoti pēcpārbaudījumi, ja tajos vajadzīgais vērtējums tiek iegūts, skolēnu var pārcelt nākamajā klasē (38. un 39. pants).

2005./2006. mācību gada sākumā atkārtotas mācības tajā pašā klasē uzsāka 6 555 skolēni, no kuriem 28,8% mācījās sākumskolas klasēs un 71,1% – pamatskolas klasēs⁴⁸. Liels otrgadnieku īpatsvars ir pirmajā klasē, ko izglītības speciālisti skaidro ar nepietiekamu bērnu sagatavotību mācībām⁴⁹. Tāpat daudz skolēnu atkārtoti vienā klasē mācās arī no 6. līdz 9. klasei, kas, iespējams, skaidrojams ar nespēju izpildīt sarežģītās izglītības programmas prasības, kas īpaši pieaug minētajā posmā.

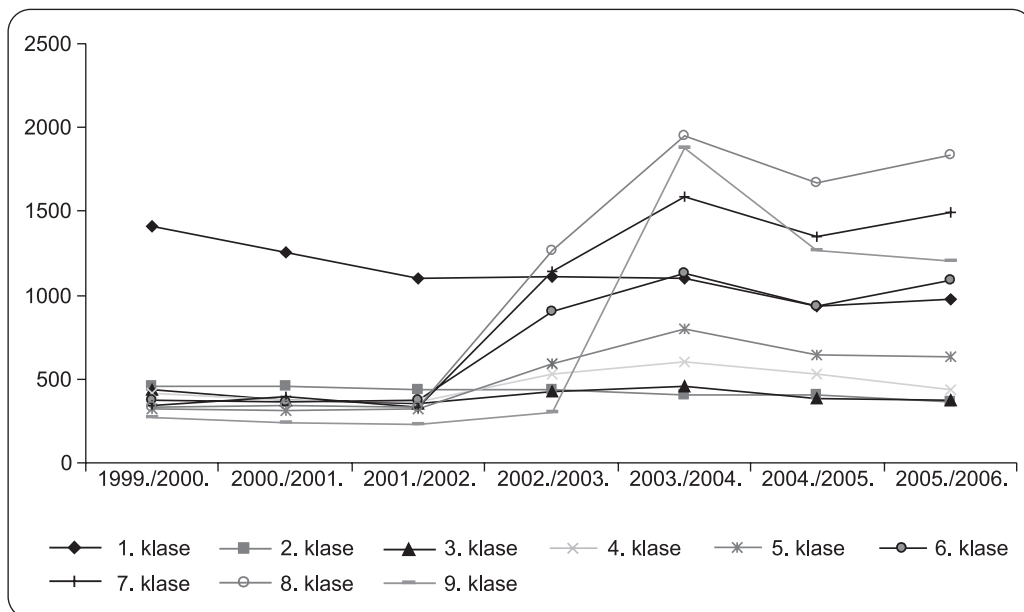
Laika posmā no 2001. gada uz otro gadu palikušo skolēnu īpatsvars ir būtiski audzis, 2005./2006. mācību gadā sasniedzot 8,6% no pamatskolu audzēkņu kopskaita. Aplūkojot otrgadnieku skaita dinamiku iepriekšējo septiņu mācību gadu laikā, redzams, ka uz otru gadu atstāto skolēnu skaitam pirmajā klasē ir tendence sarukt, bet pēc sestās klases otrgadnieku skaits klasēs palielinās (skat. 10. attēlu).

48 LR Centrālā Statistikas pārvalde (2006) *Izglītības iestādes Latvijā 2005./2006. gada mācību gada sākumā*. Rīga: CSP. 40.lpp.

49 Viciņa A. et al (2004) *Pamatizglītības iegūšanas iespējas bērniem ārpus izglītības sistēmas. // Izglītības reformas Latvijas sabiedrības integrācijai un labklājībai. Pārskats par izglītību 2003./2004.* 56.lpp.

10. attēls

Uz otro gadu atstāto skolēnu skaita dinamika pa klasēm

Avots: LR Izglītības un zinātnes ministrijas dati

Pirmklasnieku snieguma uzlabošanai acīmredzami par labu būs nākusi kā obligāta noteiktā piecgadīgo un sešgadīgo bērnu sagatavošana. Savukārt tik straujš otrgadnieku skaita pieaugums pārējās klasēs lielā mērā skaidrojams ar Izglītības un zinātnes ministrijas ieviesto kārtību par zināšanu bāzes un to apliecināša vērtējuma saņemšanas nepieciešamību pārcelšanai nākamajā klasē (sākotnēji ietverta Izglītības un zinātnes ministrijas 2002. gadā izdotajā instrukcijā, pašlaik – Ministru kabineta noteikumos). Proti, ar 2002./2003. mācību gadu stājās spēkā norma, ka skolēna pārcelšana nākamajā klasē nav iespējama, ja viņš vairāk kā trīs mācību priekšmetos ieguvis vērtējumu, kas mazāks par četrām ballēm. Tāpat kopš minētā mācību gada nav iespējams iegūt arī apliecinību par pamatzglītību, ja skolēns nav ieguvis vērtējumu kādā no mācību priekšmetiem gada laikā vai kādā no valsts pārbaudījumiem vai arī ja vairāk kā trijos mācību priekšmetos ieguvis nesekmīgu vērtējumu. Ar to iespējams izskaidrot ievērojamo otrgadnieku skaita pieaugumu devītajā klasē 2003./2004. mācību gadā.

Meiteņu proporcija uz otro un trešo gadu paliekošo skaitā parasti nesastāda vairāk par 1/3 daļu no kopējā skaita, tātad izteikti lielākā daļa uz otro gadu palikušo ir puīši. Uz otro gadu atstāto skolēnu proporcijā vērojamas arī reģionālās atšķirības. Visbiežāk atkārtoti tajā pašā klasē mācās skolēni Tukuma rajonā (6,3%), viņi sastāda vairāk nekā 5% arī Valmieras, Talsu, Jelgavas un Bauskas rajonos. Savukārt vismazāk otrgadnieku ir Ludzas rajonā (1,61%), šis skaitlis ir zems arī Balvu rajonā, Rīgas un Rēzeknes pilsētās (skat. 4. tabulu).

Līdz ar atstāšanu uz otro gadu skolēniem tiek dota iespēja uzlabot savas zināšanas un izpildīt pamatzglītības programmas prasības. Tomēr atkārtotas mācības tajā pašā

klasē nevajadzētu uzlūkot kā risinājumu nepietiekamas izglītības gadījumā, jo tas nav palīdzējis tiem 27,4% skolēnu, kas 2005./2006. mācību gadā konkrētajā klasē mācības uzsāka jau trešo reizi.

4. tabula

Otrgadnieku un trešgadnieku proporcija vispārizglītošajās dienas skolās 2005./2006. mācību gadā pa administratīvajām teritorijām

Proporcija	Rajoni	Lielās pilsētas
< 2%	Balvu, Ludzas	Rēzekne, Rīga
2,0 - 2,9%	Gulbenes, Preiļu, Daugavpils	Liepāja
3,0 - 3,9%	Rēzeknes, Liepājas, Alūksnes, Madonas, Saldus, Cēsu, Krāslavas, Valkas, Dobeles, Ogres	Jūrmala, Daugavpils
4,0 - 4,9 %	Ventspils, Limbažu, Kuldīgas, Rīgas, Aizkraukles, Jēkabpils	Ventspils, Jelgava
5,0 - 5,9%	Valmieras, Talsu, Jelgavas, Bauskas	–
> 6%	Tukuma	–

Avots: LR Izglītības un zinātnes ministrijas dati

2.2.2. Izglītības apguves alternatīva tajā pašā skolā

Vispārējās izglītības likums paredz, ka jebkura izglītības iestāde var atvērt klases skolēniem, kuriem nepieciešama sociālā vai pedagoģiskā korekcija (60. pants). Pedagoģiskā korekcija ir izglītības programma, kas metodiski un organizatoriski pielāgota bērniem obligātās izglītības vecumā, kuriem nepieciešams papildināt zināšanas pamatzglītības programmas ietvaros (1. pants). Savukārt sociālā korekcija ir pielāgota izglītības programma bērniem ar sociālās uzvedības novirzēm.

Korekcijas klasēs programma pēc satura atbilst pamatzglītības programmai, līdzās mācību priekšmetiem tajā ir paredzētas pedagoģiskās korekcijas nodarbības, t.i., individuālās stundas, vērtībizglītība un saskarsmes prasmes⁵⁰. Ar bērniem strādā īpaši sagatavoti skolotāji – sociālie pedagogi – un kopumā mācības šādā programmā norit trīs mācību gadus.

Diemžēl nav pieejama informācija par pamatskolās nodarbināto sociālo pedagogu un korekcijas klašu kopskaitu. Bet tā kā *Vispārējās izglītības likuma* 60. panta 6. punkts norāda, ka mācību iestādēs līdz ar korekcijas klašu atvēršanu ir obligāti jānodrošina arī pagarinātās darba dienas grupa šiem skolēniem, tad tas varētu būt zināms atskaites punkts. Tā, piemēram, 2005./2006. mācību gada sākumā 78% vispārizglītojošo skolu darbojās pagarinātās darba dienas grupa⁵¹, ko apmeklēja 17,6% (49 947) skolēnu. Salīdzinot datus par skolu skaitu, kurās ir pagarinātā darba dienas grupa, redzams, ka to paliek vairāk (skat. 5. tabulu). Skolēnu skaits pagarinātās darba dienas grupās, neskatoties uz kopējo skolēnu skaita samazināšanos vispārizglītojošās skolās, pēdējos

50 Viciņa A. et al (2004) Pamatizglītības iegūšanas iespējas bērniem ārpus izglītības sistēmas. // *Izglītības reformas Latvijas sabiedrības integrācijai un labklājībai. Pārskats par izglītību 2003./2004.* 56.lpp.

51 LR Centrālā Statistikas pārvalde (2006) *Izglītības iestādes Latvijā 2005./2006. gada mācību gada sākumā.* Rīga: CSP. 37.lpp.

divos mācību gados ir palielinājies, tā norādot, ka vajadzība pēc korekcijas klasēm, iespējams, pieaug.

Daudziem skolēniem mācības korekcijas klasē sniedz uzlabojumu un pieradina strādāt sistemātiski. Tomēr ir arī skolēni, kas vēlāk kādā klasē tik un tā paliek uz otru gadu⁵². Aktuāls ir arī jautājums par to, vai visiem, kam tas ir nepieciešams, ir iespēja mācīties korekcijas klasē un vai skolēns pēc trīs gadu mācībām korekcijas klasē spēj atgriezties pie mācību ritma parastā vispārīgltītojošā klasē.

5. tabula

Pagarinātās darba dienas grupas vispārīgltītojošajās skolās pa mācību gadiem

Mācību gads	Skolu skaits, kurās ir pagarinātās darba dienas grupas	Pagarinātās darba dienas grupu skaits	Skolēnu skaits pagarinātās darba dienas grupās (% no skolēnu kopskaita)
2000./2001.	814	2696	18,3
2001./2002.	811	2479	17,2
2002./2003.	781	2298	16,8
2003./2004.	749	2154	16,0
2004./2005.	787	2248	16,8
2005./2006.	799	...	17,6

Avots: LR Centrālās statistikas pārvaldes dati

2.2.3. Izglītības iestādes maiņa

Saskaņā ar *Izglītības likumu*, katras pašvaldības kompetence ir savā administratīvajā teritorijā dzīvojošajiem bērniem nodrošināt iespēju pamatzglītību iegūt tajā mācību iestādē, kas bērna dzīvesvietai atrodas vistuvāk (17. pants). Neskatoties uz to, bērnu vecākiem ir tiesības izvēlēties skolu tās pašas vai citas pašvaldības teritorijā. Skolas maiņu var ierosināt vecāki, iesniedzot skolas vadībai rakstisku lūgumu, savukārt skola drīkst noformēt bērna dokumentus izglītības iestādes maiņai tikai tad, ja no jaunās skolās ir saņemts garants bērna uzņemšanai.

Pēc Izglītības valsts inspekcijas datiem⁵³, 2003./2004. mācību gadā uz citu izglītības iestādi mācīties pārgājuši 7 611 skolēnu, bet 2004./2005. mācību gadā jau 7 722 skolēni. Kaut gan minētie dati neatspoguļo skolēnu vecumu un izglītības apguves posmu, tomēr tie liecina par kopējo tendenci.

Lai arī Latvijā izglītības iestādes maiņas nozīme skolēna snieguma kontekstā ir analizēta visai maz, tomēr ir atrodamas norādes par šādas prakses īstenošanas iemesliem un arī sekām. Tā, piemēram, skolas maiņa, ja tā nav saistīta ar dzīvesvietas maiņu, visbiežāk notiek trīs iemeslu dēļ⁵⁴. Pirmkārt, skola tiek mainīta, jo skolēnam radušās nesaskaņas ar vienaudžiem vai skolotājiem. Otrkārt, skolas maiņa tiek atzīta par labu arī tad, ja skolēns ir palicis uz otru gadu, bet nespēj atgriezties vidē, kurā zina par viņa trūkumiem.

52 Viciņa A. et al (2004) Pamatizglītības iegūšanas iespējas bērniem ārpus izglītības sistēmas. // *Izglītības reformas Latvijas sabiedrības integrācijai un labklājībai. Pārskats par izglītību 2003./2004.* 56.lpp.

53 Izglītības valsts inspekcija (2005) Ziņojums Par 2004./2005. mācību gada noslēguma operatīvo informāciju.

54 Kraitone Dž. et al (2006) *Pamatizglītību nepabeigušie skolēni.* 47 – 48.lpp.

Un, treškārt, no skolas vadības puses skolēna sekmju vai uzvedības dēļ tiek saņemts priekšlikums mainīt izglītības iestādi.

Protams, skolas maiņa un līdz ar to problēmas izraisošās vides atstāšana var uzlabot skolēna turpmāko mācību procesu – piemēram, nomainot lielāku skolu pret citu mazāku, skolēns saņem lielāku uzmanību. Tomēr vairumā gadījumu bērnu sekmes pasliktinās, uzvedība nemainās, jo bērns un viņa ģimene nesaņem nepieciešamo palīdzību un atbalstu⁵⁵.

2.2.4. Atskaitīšana no izglītības iestādes

Vispārējās izglītības likums paredz, ka skolēnam ir jāturpina pamatizglītības apguve līdz 18 gadu vecumam. Līdz 2005. gada 12. jūlijam, kad stājās spēkā pēdējie likuma grozījumi, skolēnu, kas vēl nebija sasniedzis 18 gadu vecumu un apguva pamatizglītību, drīkstēja atskaitīt no skolas pēc lēmuma saskaņošanas ar pašvaldību, kuras teritorijā bērns dzīvoja. Savukārt, ja bērns jau bija sasniedzis 18 gadus, tad procedūra bija daudz vienkāršāka un atskaitīšana nebija pretrunā ar likumu.

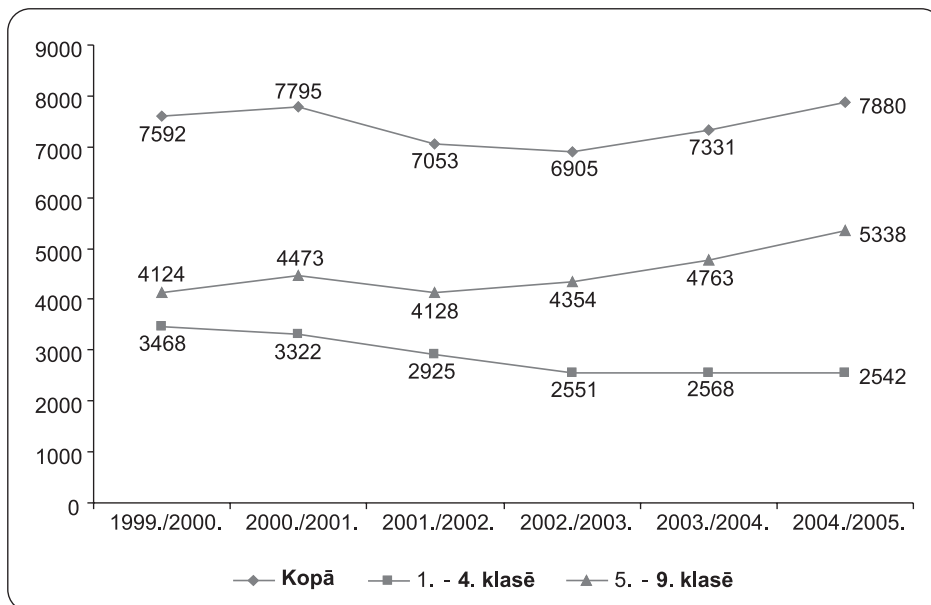
Kā liecina Izglītības un zinātnes ministrijas dati, līdz grozījumu pieņemšanai katru mācību gadu no pamatskolas tika atskaitīti vidēji septiņi tūkstoši skolēnu. Turklāt kopumā ar katru gadu atskaitīto skaits pieauga (skat. 11. attēlu).

Skolēnu atskaitīšanas iemesli varēja būt dažādi – ilgstoši kavējumi, obligātās izglītības vecuma pārsniegšana, skolas maiņa, izbraukšana no valsts, kriminālsodamība ar brīvības atņemšanu vai nāve. Statistikas, kurā būtu redzami skolēnu atskaitīšanas iemesli, nav, tomēr Izglītības valsts inspekcijas ziņojums⁵⁶ iezīmē iespējamo situāciju. Tā 2003./2004. mācību gada laikā skolēnu skaits pamatskolās samazinājies par 2 876 skolēniem. Par pārkāpumiem tika atskaitīts 131 skolēns, bet par izbraukšanu no valsts uz ilgāku laiku (ilgāk par gadu) – 421 skolēns. Jāpieņem, ka atlikušie 2 324 skolēni ir pārgājuši mācīties uz citu mācību iestādi, jo tas ir trešais rādītājs, kas norādīts, runājot par skolēnu atskaitīšanu (diemžēl ziņojumā norādīts skolu mainījušo skolēnu kopskaits, nedalot to pa klašu grupām, kā citu rādītāju gadījumā). Kaut arī nav pieejama informācija par atskaitīto skolēnu turpmāko izglītošanos, tomēr var pieņemt, ka daļa no tiem, kas no pamatskolas tika izslēgti par pārkāpumiem, vismaz uz laiku skolas solā neparādās.

55 Kraitone Dž. et al (2006) *Pamatizglītību nepabeigušie skolēni*. 47 – 48.lpp.

56 Izglītības valsts inspekcija (2005) *Ziņojums Par 2004./2005. mācību gada noslēguma operatīvo informāciju*.

11. attēls
Atskaitīto skolēnu skaita dinamika pa klašu grupām

Avots: LR Izglītības un zinātnes ministrijas dati

Skatot 2003./2004. mācību gadā no vispārīzglītošajām skolām atskaitīto skolēnu un to beidzēju proporciju administratīvo teritoriju griezumā, redzams, ka ir bijušas pilsētas un rajoni, kur atskaitīto skolēnu un beidzēju proporcija ir ievērojami lielāka par valstī vidējiem 3,4%. Vislielākais atskaitīto skolēnu īpatsvars bija Jūrmalā (7,2%), tai seko Jelgava (6,8%), beidzēju un atskaitīto skolēnu attiecības 5% robežu pārsniedza arī Tukuma, Talsu un Ogres rajoni (skat. 6. tabulu).

6. tabula

Vispārīzglītojošo skolu beidzēju un no skolas atskaitīto skolēnu proporcija
2003./2004. mācību gadā pa administratīvajām teritorijām

Atskaitīto proporcija	Rajoni	Lielās pilsētas
2,0 - 2,9%	Madonas, Dobeles, Ventspils, Kuldīgas, Preiļu, Rīgas, Daugavpils, Jēkabpils, Valmieras, Valkas	Rēzekne, Rīga, Liepāja
3,0 - 3,9%	Aizkraukles, Bauskas, Rēzeknes, Gulbenes, Alūksnes, Saldus, Cēsu, Liepājas, Jelgavas, Limbažu, Ludzas	Daugavpils
4,0 - 4,9%	Balvu, Krāslavas	Ventspils
5,0 - 5,9%	Tukuma, Talsu, Ogres	–
6,0 - 6,9%	–	Jelgava
>7%	–	Jūrmala

Avots: LR Izglītības un zinātnes ministrijas dati

Izmaiņas likumos ļauj domāt par situācijas iespējamo uzlabošanu, proti, skola ir tiesīga skolēnu izslēgt tikai tajā gadījumā, ja ir zināms, ka viņš mācības turpina citā skolā, nevis izslēgt skolēnus, kas nav vēlami. Tomēr ir jāizvērtē jau atskaitīto un mācības neturpinošo skolēnu iespējas iegūt pamatizglītību apliecināšu dokumentu.

3. APTAUJAS UN EKSPERTU INTERVIJU REZULTĀTI

3.1. METODOLOĢIJAS RAKSTUROJUMS

Pētījumā izmantotas gan kvantitatīvās, gan kvalitatīvās izpētes metodes. Kvantitatīvās metodes pielietotas, veicot sistemātiski skolu kavējošo, bez izglītību apliecināša dokumentu skolu beigušo un atbirušo skolēnu aptauju. Kvalitatīvās metodes – veicot ekspertu intervijas.

3.1.1. Aptaujas apraksts

Pētījuma ietvaros no 2007. gada marta līdz maijam tika aptaujāts 251 jauniešs vecumā no 14 līdz 20 gadiem, kas regulāri kavē skolu un kam ir grūtības mācībās vai kas mācās korekcijas klasē. Bez tam aptaujāti tika arī jaunieši, kas mācās vakarskolā vai arodskolā, lai iegūtu pamatizglītību apliecināšu dokumentu, kā arī jaunieši, kas nav ieguvuši pamatizglītību un skolas gaitas neturpina.

Aptaujas mērķa grupai atbilstoši jaunieši tika meklēti ar skolu un izglītības pārvalžu pārstāvju starpniecību, jo tikai cilvēki, kas strādā ar problemātiskajiem bērniem skolās un kas apkopo informāciju par pamatizglītības apguvi reģionos, spēj norādīt uz riska grupas bērniem un atbirušajiem skolēniem. Aptauja veikta, aptverot visus reģionus (skat. 2. pielikumu).

Izmantojot iepriekš sagatavotu aptaujas anketu, aptaujas gaitā tika intervētas 86 meitenes un 165 zēni. Ja skatās dzimumu sadalījumu, redzams, ka 66% izlases veido zēni, bet 34% meitenes (skat. 7. tabulu), tā apliecinot, ka riska grupas bērnu un atbirušo skolēnu vidū zēnu ir vairāk. Aptaujāto vidū 156 jaunieši ir vecumā no 14 līdz 16 gadiem, bet 95 jeb 38% – vecumā no 17 līdz 20 gadiem. No visiem intervētajiem jauniešiem 155 jeb 62% norādījuši, ka ir latvieši, attiecīgi 39% – ka ir citas tautības pārstāvji.

7. tabula

Izlases sociāli demogrāfiskais raksturojums

	Jauniešu skaits izlasē	% no izlases kopējā skaita
Dzimums		
Sievietes	86	34%
Vīrieši	165	66%
Vecums		
14 – 16 gadi	156	62%
17 – 20 gadi	95	38%

Tautība		
Latviešu	155	62%
Krievu	74	30%
Cita	22	9%
Izglītības apguves veids		
nemācās	18	7%
mācās vispārizglītojošā	115	46%
mācās vakarskolā	83	33%
mācās arodskolā	35	14%

visi respondenti, N=251

Izlasē ir lielāks skaits to jauniešu, kas ir vecumā no 14 līdz 16 gadiem, kā arī lielāks latviešu un zēnu īpatsvars, tādēļ dati netika interpretēti šādā griezumā. Datu analīzē uzsvars likts uz respondentu sociālo pieredzi un to iespējamo lomu akadēmiskā snieguma veidošanā.

Rezumējot izlases īpatnības, jāatzīmē, ka tikai 7% intervēto jauniešu ir no skolas atbirušie, proti, viņi nav ieguvuši pamatzglītību un pašlaik nevienā skolā nemācās. Pārējie 93% jauniešu varētu būt raksturojami kā riska grupas bērni: 46% jauniešu mācās pamatzglītības programmas klasēs vispārizglītojošās skolās, ir ar mācīšanās grūtībām un regulāriem kavējumiem; 33% mācās vakara maiņu skolās un 14% – arodskolās, lai iegūtu pamatzglītību apliecināšu dokumentu.

Datu interpretācijas kontekstā jāpiebilst, ka aptaujas izlase nav reprezentatīva. Taču iegūtā informācija sniedz ieskatu skolēnu atbiršanas problēmā un ieskicē šo grupu – riska grupas bērnus un atbirušos skolēnus – raksturojošās tendences, kas būtu izmantojamas kā pamats šīs tēmas izpētei nākotnē.

Aptaujas datu analīze veikta, izmantojot datu apstrādes programmu SPSS for Windows 13.

3.1.2. Ekspertu interviju un to norises apraksts

Pētījuma ietvaros 2007. gada martā un aprīlī tika veiktas 37 daļēji strukturētās ekspertu intervijas. Par ekspertiem šajā gadījumā tika uzskatīti cilvēki, kas savā profesionālajā darbībā dažādos veidos ir cieši saistīti ar riska grupas bērniem un atbirušajiem skolēniem. Eksperti tika apzināti gan iepazīstoties ar skolu problēmjautājumiem veltītām publikācijām, gan izmantojot „sniega bumbas” metodi, proti, lūdzot jau intervētajiem ieteikt cilvēkus, ar kuriem būtu vēlams runāt minētās tēmas kontekstā.

Ekspertu vidū bija gan skolu pārstāvji, gan pašvaldību, policijas, sabiedrisko organizāciju un bērnu un jauniešu interešu centru pārstāvji (skat. 3. pielikumu). Eksperti pārstāvēja dažādus Latvijas reģionus – intervijas galvenokārt tika veiktas Rīgā, Liepājā, Cēsīs un Tukumā, kā arī pa vienai Valmierā un Viļānos.

Atbilstoši kvalitatīvo pētījumu metodoloģijai interviju plāns ietver galvenos izpētes jautājumus, bet pati saruna notika brīvā formā. Intervijas laikā atbilstoši sarunas gaitai

intervētājs uzdeva precizējošus jautājumus Pēc informācijas ievākšanas tika veikts transkripcijas process – runātais teksts no audio ieraksta tika pārņemts uz papīra.

Iegūtās informācijas analīzē tika pielietotas kvalitatīvās datu analīzes metodes, izmantojot tekstu kodēšanu, kategoriju veidošanu un konceptualizāciju. Rezultātu izklāstā iekļauti arī ekspertu izteikumi, kas izcelti slīprakstā. Tā kā ekspertiem tiek garantēta anonimitāte, tad pētījumā iekļautie izteikumu sniegti vien ar norādi uz pārstāvēto grupu. Ekspertu izteikumos netika iekļauti viņu minētie personvārdi un skolu nosaukumi.

3.2. RISKĀ GRUPAS BĒRNU UN ATBIRUŠO SKOLĒNU PORTRETS

Aptaujā iegūtā informācija tika analizēta divos virzienus – pirmkārt, veidojot riska grupas bērnu un atbirušo skolēnu sociālo raksturojumu un, otrkārt, identificējot mērķa grupas skolas gaitu caurvijošās tendences. Lai gan aptaujātos jauniešus kā mērķa grupai atbilstošus norādījuši skolu un izglītības pārvalžu darbinieki, tomēr, interpretējot datus, tika paturēta prātā iepriekš veiktajā pētījumā⁵⁷ atklātā tendence, ka šādiem jauniešiem, stāstot par sevi, ir raksturīgi pozitīvo pārspīlēt, bet negatīvo noklusēt. Minētā iemesla dēļ, analizējot datus, tika noteikts ne tikai atbilstošu biežuma sadalījums un to atšķirības dažādos griezumos, bet arī savstarpēji salīdzināti vienu tēmu aptverošie jautājumi.

3.2.1. Riska grupas bērnu un atbirušo skolēnu sociālais raksturojums

Kā liecina aptaujas rezultāti, 47% aptaujāto jauniešu dzīvo kopā ar abiem vecākiem, bet 43% – tikai ar vienu no tiem. Neliela daļa (6%) jauniešu norādījuši, ka dzīvo kopā ar vecmammu vai kādu citu no radniekiem. 18% aptaujāto jauniešu ir vienīgie bērni ģimenē. Savukārt 82% respondentu ģimenēs bez viņiem ir vēl kāds bērns – galvenokārt viens vai divi. Kopumā no daudz bērnu (trīs un vairāk bērnu) ģimenēm nāk 46% respondentu.

Jaunieši parasti zina, ar ko nodarbojas vecāki. Par mātes nodarbošanos zina 85%, bet par tēva nodarbošanos – 80% jauniešu. Par tēva nodarbošanos nezina pārsvarā tie, kurus audzina tikai māte vai kāds cits no radniekiem. Runājot par mātes nodarbošanos, jauniešiem drīzāk grūtības sagādā darba sfēras un amata nodefinēšana. Kā parāda aptaujāto jauniešu atbildes, viņu vecāki veic galvenokārt mazkvalificētu vai maz apmaksātu darbu (skat. 8. un 9. tabulu). Turklāt 13% aptaujāto jauniešu norāda, ka viņu vecāki pēdējā gada laikā ir strādājuši ārpus Latvijas vairāk nekā trīs mēnešus.

57 Baltic Institute of Social Sciences (2006) *Mazizglītoto mazākumtautību jauniešu integrācija darba tirgū*. 27. – 29.lpp.

8. tabula
Mātes nodarbošanās

pārdevēja	9
strādniece	8
pavāre, konditore	8
apkopēja, medmāsas palīgs, sētniece	6
mājsaimniece	6
šuvēja	5
grāmatvede, finansiste, sekretāre	5
direktore, vadītāja	5
ierēdne valsts, pašvaldību iestādē	4
medmāsa, aprūpētāja	3
bērnudārza audzinātāja, skolotāja	3
strādā ārzemēs	3
cita nodarbošanās	12
pensijā	1
bezdarbniece, nestrādā	8
nezina	15

%, visi respondenti, N=251

9. tabula
Tēva nodarbošanās

celtnieks	18
šoferis, tālbraucējs	11
vadītājs, direktors	8
automehāniķis, atslēdznieks	3
policists, ugunsdzēsējs	3
strādnieks	3
apsargs	2
strādā ārzemēs	3
cita nodarbošanās	22
pensijā	2
bezdarbnieks, nestrādā	6
nezina	17

%, visi respondenti, N=251

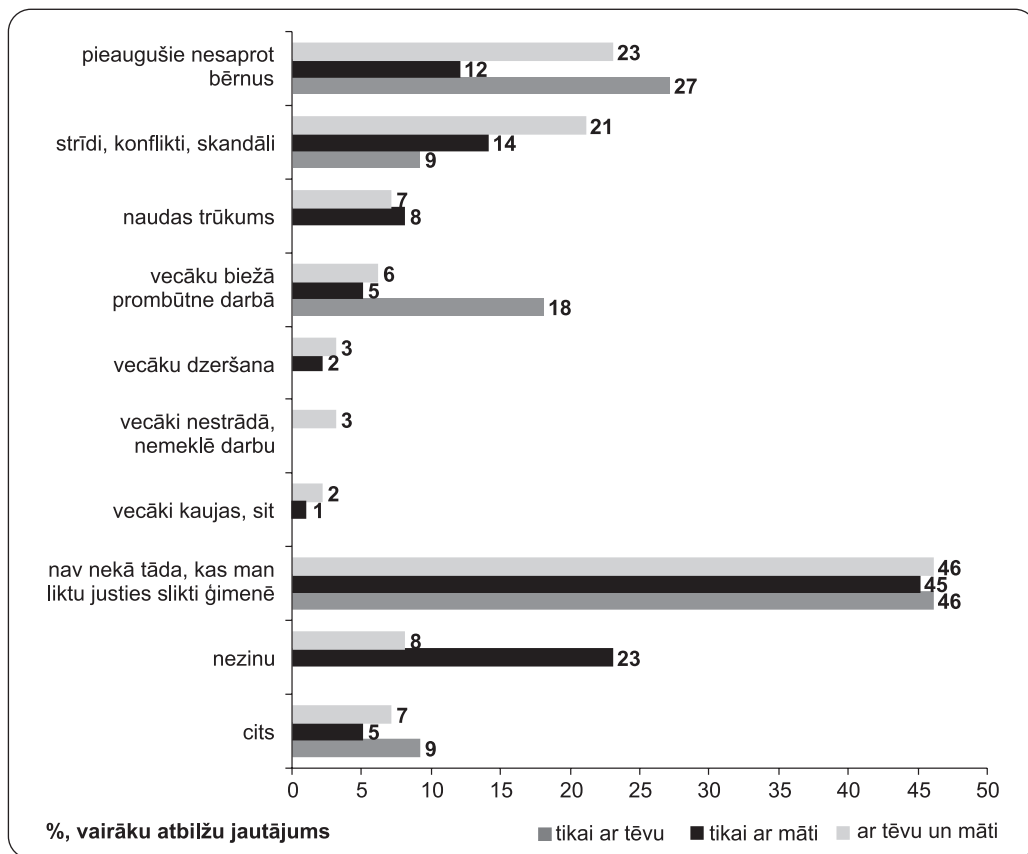
Acīmredzami mazāk jauniešu ir informēti par savu vecāku izglītību. Par tēva izglītību nezina 38%, bet par mātes izglītību 24% jauniešu. Visbiežāk jaunieši norādījuši, ka vecākiem ir vidējā vispārējā izglītība (21%). Vidējo speciālo izglītību mātei un tēvam atzīmē 18% un 11% jauniešu, augstāko izglītību – attiecīgi 17% un 10%. Par to, ka mātes un tēva izglītība ir zemāka par vidējo izglītību, ir pārliecināti attiecīgi 18% un 15% jauniešu.

Lai noskaidrotu to, kādas attiecības valda jauniešu ģimenēs, viņiem tika uzdots provokatīvs jautājums – „Kas Tev liek slikti justies ģimenē?”. Gandrīz puse aptaujāto jauniešu (45%) norādīja, ka ģimenē nav nekā tāda, kas liktu viņiem justies slikti. Tomēr atlikušo atbildes iezīmē sekojošas problēmas – sapratnes trūkums (18%), savstarpējie strīdi un konflikti (17%), vecāku biežā prombūtne darbā (7%) un naudas trūkums (6%).

Kā liecina aptaujāto jauniešu atbildes, ar strīdiem un konfliktiem biežāk saskaras tie, kurus audzina abi vecāki (skat. 12. attēlu). Šie jaunieši, salīdzinājumā ar citiem, par savas ģimenes problēmām atzinuši arī vecāku alkoholismu, vardarbību un to, ka vecāki nemeklē darbu. Tie jaunieši, kurus audzina tikai māte, biežāk nekā citi saskārušies ar naudas trūkumu. Savukārt tie, kuri dzīvo tikai ar tēvu, biežāk min sapratnes trūkumu un tēva biežo prombūtni darbā.

12. attēls

Attiecību problēmas ģimenē pēc tās sastāva

Jauniešu attiecības ar vecākiem raksturo arī tas, vai viņi apspriež ar vecākiem savas problēmas un vai vecāki interesējas par viņu skolas gaitām un par brīvā laika pavadīšanu. 81% aptaujāto jauniešu min, ka viņu vecāki interesējas par viņu skolas gaitām, proti, kontaktējas ar skolotājiem, apmeklē vecāku sapulces un palīdz ar mājas darbu izpildi. Par to, kā jaunieši pavada savu brīvo laiku, interesējas 78% aptaujāto jauniešu vecāki. Savukārt par savām dienas gaitām un to, kas viņus satrauc, ar vecākiem pārrunā 57% respondentu. Iepriekš minētais norāda, ka ne vienmēr vecāku interese ietver jauniešiem sniegtu emocionālo vai cita veida atbalstu.

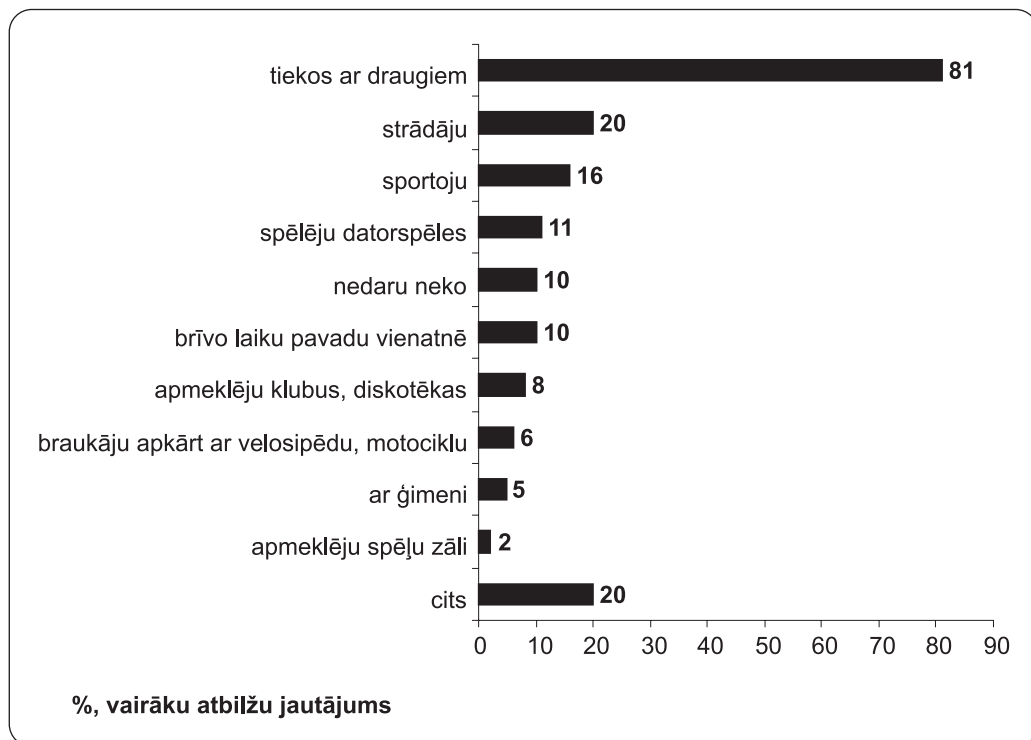
Interesanti, ka 42% jauniešu, kuru vecāki interesējas par viņu skolas gaitām, min, ka, viņuprāt, vecāki nezina par skolas kavējumiem. Kopumā 77% respondentu atzīst, ka vecāki zina par kavējumiem. Raksturojot vecāku nostāju šajā jautājumā, 72% aptaujāto jauniešu min, ka tā ir negatīva. 16% jauniešu uzskata, ka vecāku nostāja skolas kavēšanas jautājumā ir vienalīdzīga, bet 12% – ka vecāki to atsevišķos gadījumos atbalsta.

Aptaujātie jaunieši galvenokārt norāda, ka lielākā daļa viņu draugu ir viņu vecumā vai arī vecāki par viņiem. 59% jauniešu lielākā daļa draugu mācās citā skolā, bet 22% –

draudzējas pārsvarā ar saviem skolas biedriem. Savukārt 12% jauniešu norāda, ka lielākā daļa draugu mācās viņa klasē.

Kā min respondenti, savu brīvo laiku viņi lielākoties pavada kopā ar draugiem (skat. 13. attēlu). 20% jauniešu no skolas brīvajā laikā strādā, bet 16% sporto. Jauniešu atbildes liecina, ka samērā iecienīts brīvā laika pavadīšanas veids ir arī datorspēļu spēlēšana un diskotēku apmeklēšana. Uz to norāda arī tas, ka diskotēkas citās skolās un klubos vairākas reizes mēnesī apmeklē 53% jauniešu un ka interneta kafējnicā savu brīvo laiku regulāri pavada 24% respondentu. Vien 5% jauniešu min, ka savu brīvo laiku pavada kopā ar ģimeni, bet 10% – ka mēdz to pavadīt vienatnē.

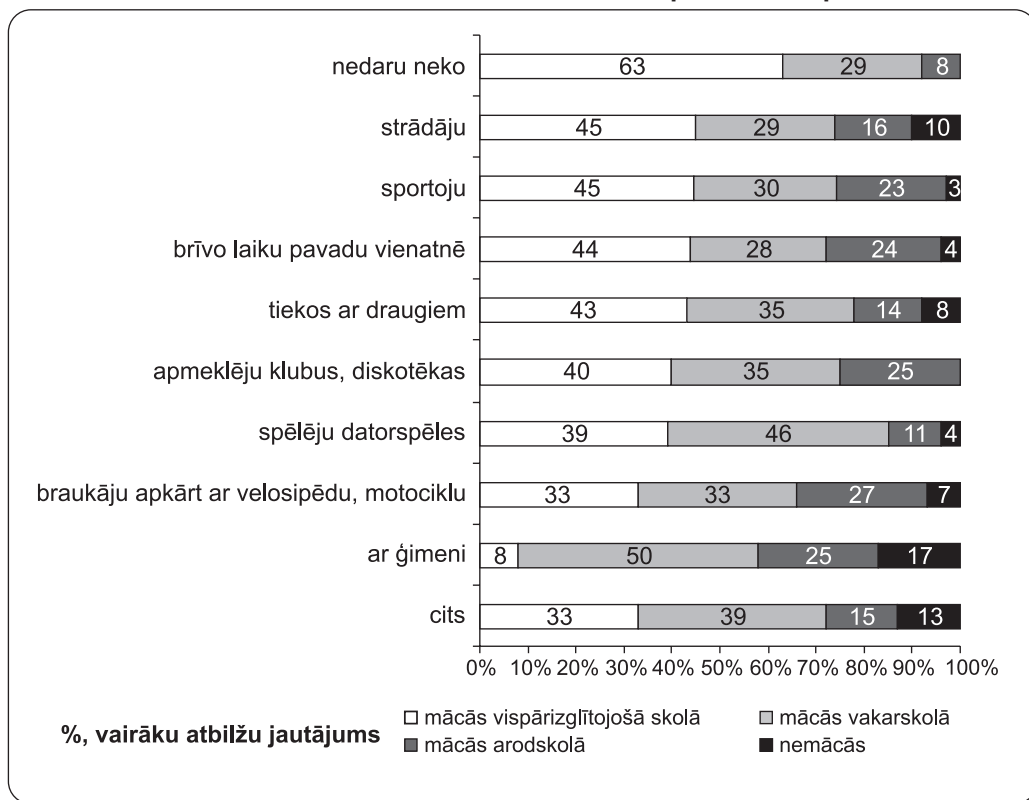
13. attēls Brīvā laika pavadīšana

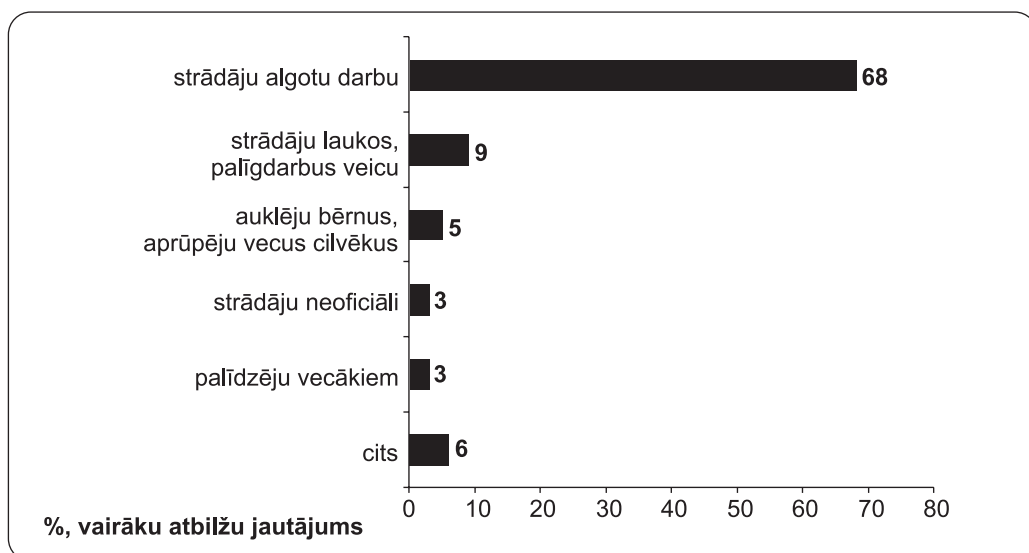
Salīdzinot brīvā laika pavadīšanu pēc skolas veida, jāsaka, ka jaunieši, kas mācās vispārīgglītojošā skolā, vairāk brīvo laiku pavada vienatnē, strādājot, sportojot, apmeklējot diskotēkas un neko nedarot (skat. 14. attēlu). Tie, kas mācās vakarskolās, vairāk nekā citi brīvo laiku pavada, spēlējot datorspēles.

Neskatoties uz to, ka tikai 1/5 aptaujāto jauniešu no skolas brīvajā laikā strādā, kopumā 87% respondentu norāda, ka paši ir mēģinājuši nopelnīt naudu. Jaunieši galvenokārt min, ka naudu pelnījuši, strādājot algotu darbu (skat. 15. attēlu). Tikai 3% jauniešu norāda, ka ir strādājuši neoficiāli. Jaunieši naudu pelnījuši arī strādājot laukos un veicot dažādus palīgdarbus, palīdzot vecākiem un auklējot bērnus.

14. attēls
Brīvā laika pavadīšana pēc skolas veida

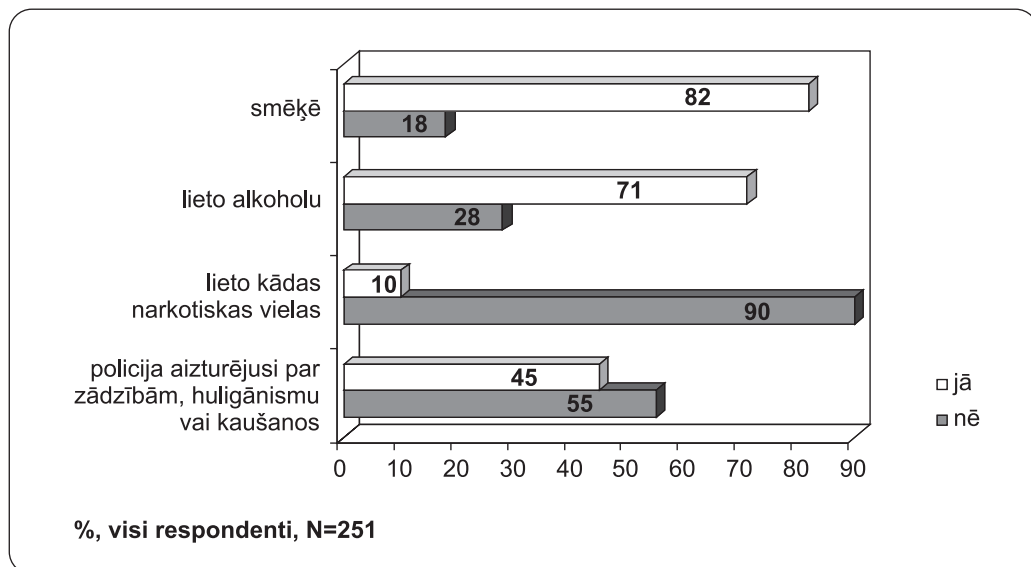
15. attēls
Nodarbinātības veids

Lielākā daļa aptaujāto jauniešu atzīst, ka smēķē (82%) un lieto alkoholu (71%) (skat. 16. attēlu). Kā liecina jauniešu atbildes, gandrīz pusei bijusi saskarsme ar policiju kā zādzībā vai huligānismā iesaistītai personai. Tajā pašā laikā, neraugoties uz viņiem raksturīgajām deviantās uzvedības formām, tikai nepilna trešdaļa (32%) aptaujāto norāda, ka, viņuprāt, vienaudži viņus varētu uzlūkot kā nemiera cēlājus.

16. attēls

Jauniešu deviantās uzvedības formas

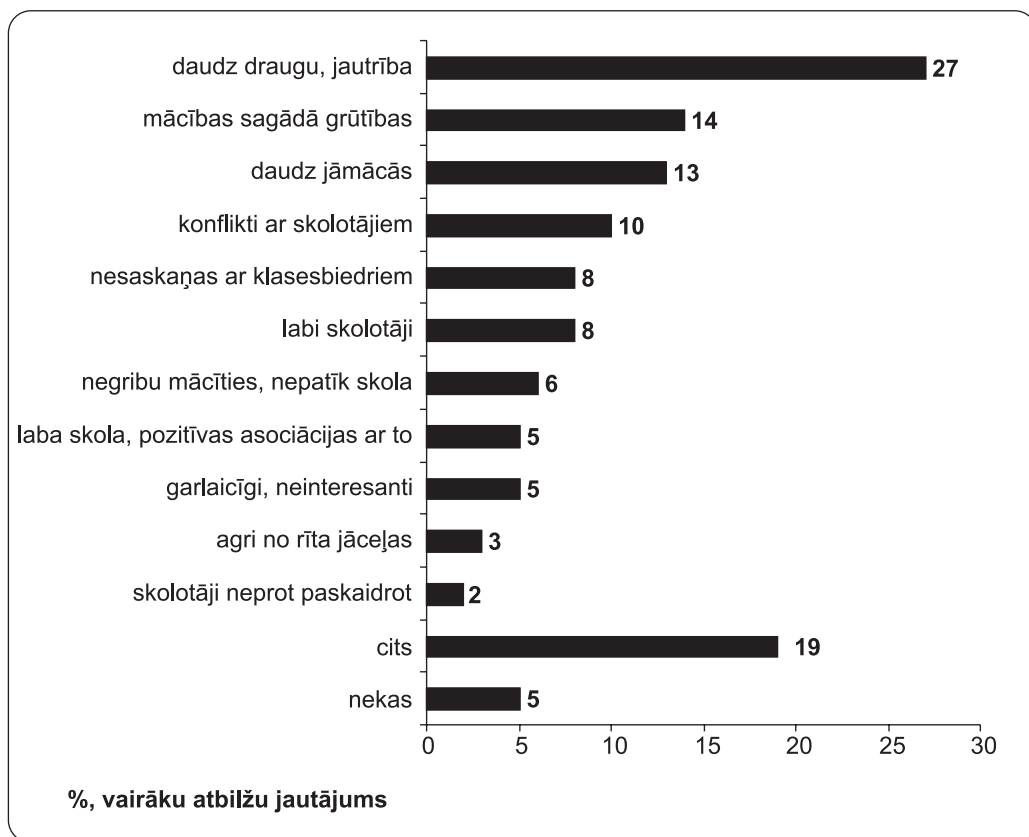

Rezumējot iepriekš teikto, jāsecina, ka liela daļa riska grupas bērnu un atbirušo skolēnu nāk no nepilnām vai daudz bērnu ģimenēm. Viņu attiecības ar vecākiem būtu jāuzlūko rezervēti, jo, neskatoties uz to, ka vecāki it kā interesējas par viņu gaitām, ne visi ģimenē saņem emocionālo atbalstu. Iespējams, ka tas saistāms ar ģimenes finansiālajām grūtībām un laika trūkumu, jo ne tikai liela daļa jauniešu vecāku veic mazkvalificētu un maz apmaksātu darbu, bet arī paši jaunieši savā salīdzinoši agrajā vecumā ir strādājuši algotu darbu. Par ciešām attiecībām ar vecākiem neliecina arī tas, ka daļa jauniešu nezina ne vecāku nodarbošanos, ne izglītību. Tajā pašā laikā respondentu atbildes norāda uz to, cik nozīmīgi viņiem ir draugi. Riska grupas bērni un atbirušie skolēni savu brīvo laiku galvenokārt pavada kopā ar draugiem, kas ir vecāki par viņiem vai viņu vecumā un kas mācās citā skolā. Aptaujas rezultāti norāda arī uz to, ka daļu riska grupas bērnu un atbirušo skolēnu raksturo ne tikai devianta uzvedība, bet arī saskare ar likumsargājošām institūcijām kā noziedzīgā darbībā iesaistītai personai.

3.2.2. Riska grupas bērnu un atbirušo skolēnu skolas gaitas

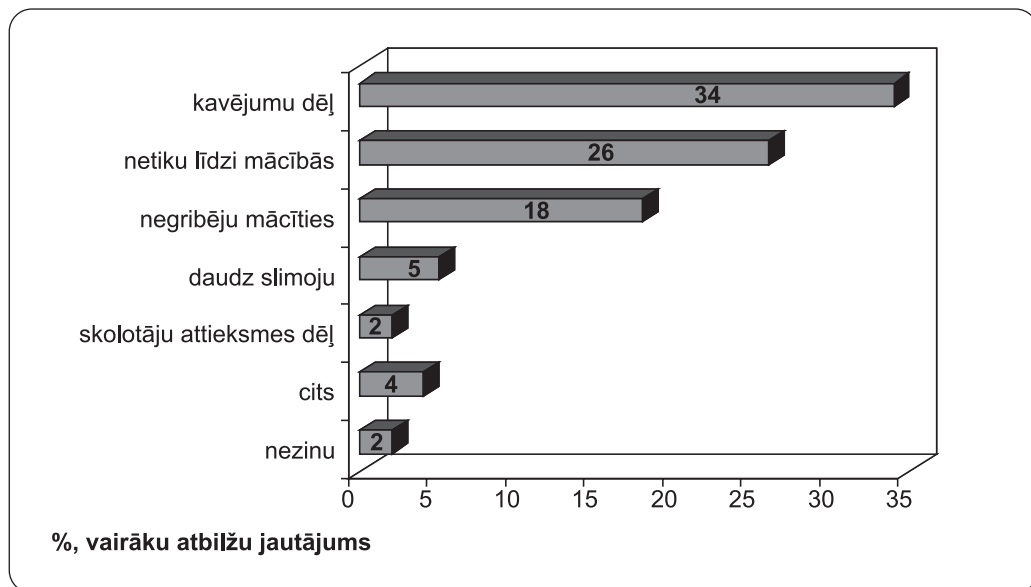
Jauniešu skolas gaitas un viņu attieksmi pret skolu raksturo asociācijas, kas viņiem nāk prātā, iedomājoties skolu. Tā skola aptaujātajiem jauniešiem asociējas ar draugiem un tur valdošo jautrību – to minējuši 27% jauniešu (skat. 17. attēlu). Jaunieši skolu asociē arī ar dažādām mācīšanās procesa niansēm, proti, ar mācīšanās grūtībām (14%) un ar to, ka ir daudz jāmacās (13%), bet nav vēlmes to darīt (6%). Tāpat jaunieši skolu saista arī ar pedagogiem – konfliktus ar skolotājiem min 10%, savukārt par labiem skolotājiem runā 8%.

17. attēls
Jauniešu asociācijas ar skolu

Neraugoties uz to, ka aptaujātajiem jauniešiem ir mācīšanās grūtības, gandrīz puse (47%) norāda, ka, pēc viņu domām, vienaudži uzskata viņus par labiem skolēniem. Arī izvērtējot savu akadēmisko sniegumu, lielākā daļa respondentu demonstrē augstu pašvērtējumu – tā 11% norāda, ka viņu sniegums ir labāks nekā lielākajai daļai, savukārt 58% – ka tas ir ne labāks, ne sliktāks kā vidēji klasē. Kopumā uz otru gadu tajā pašā klasē atstāti 70% aptaujāto jauniešu, tai skaitā 47% to, kas sevi uzskata par labiem skolēniem. Iespējams, arī augstā pašvērtējuma dēļ jaunieši norāda, ka uz otru gadu atstāti pārsvarā kavējumu, nevis mācīšanās grūtību dēļ (skat. 18. attēlu), kas gan pēc būtības viens otru neizslēdz.

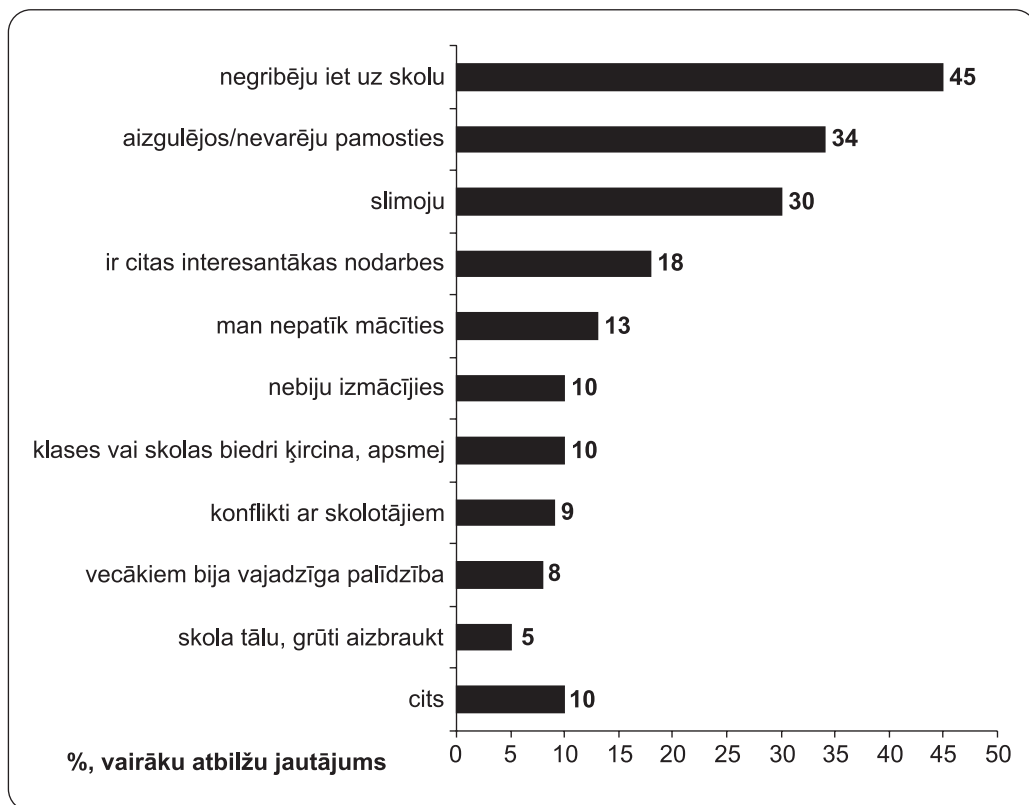
18. attēls
Iemesls atstāšanai uz otru gadu

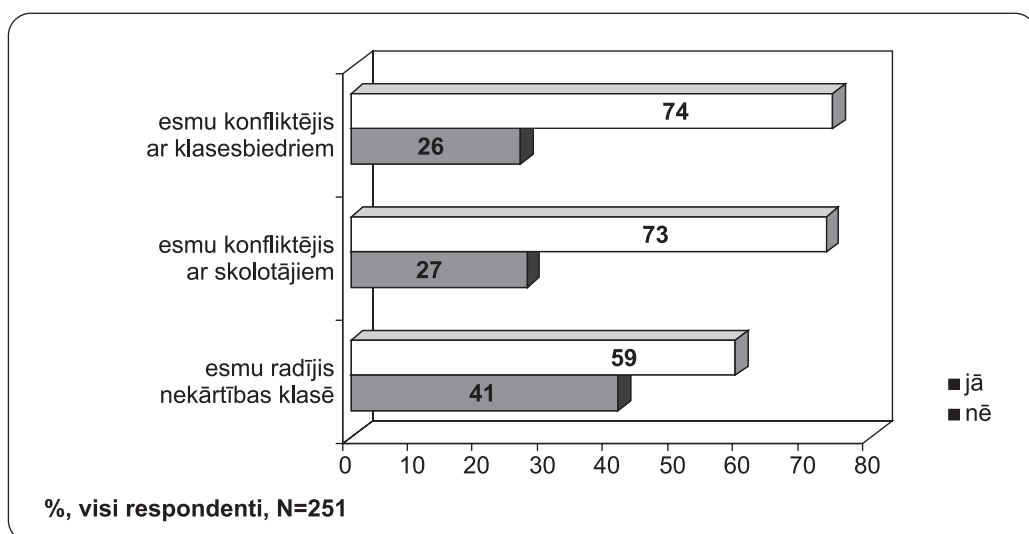
Runājot par skolas kavējumiem, 41% respondentu atzīst, ka mācības kavē vairākas reizes nedēļā, bet 15% – ka reizi nedēļā. To, ka mācības kavē retāk kā reizi nedēļā norāda 38% jauniešu. Kā iemeslu mācību kavēšanai jaunieši galvenokārt min savu nevēlēšanos iet uz skolu (45%), aizgulēšanos (34%), slimību (30%) un citu interesantāku norišu esamību (18%) (skat. 19. attēlu).

Kaut arī konfliktus ar skolotājiem un klasesbiedriem kā mācību kavēšanas iemeslus min salīdzinoši mazs aptaujāto skolēnu skaits, tomēr jauniešu atbildes liecina, ka viņiem ir raksturīgas uzvedības grūtības. Tā 73% atzīmē, ka viņi ir konfliktējuši ar skolotājiem, savukārt 74% – ka konfliktējuši ar klasesbiedriem (skat. 20. attēlu). Nekārtības klasē radījuši 59% aptaujāto jauniešu. Ne tikai jauniešu uzvedība, bet arī klases un skolas pasākumu neapmeklēšana norāda uz sociālās iekļaušanās grūtībām skolā. Tā, piemēram, 42% respondentu pēdējā gada laikā ne reizi nav apmeklējuši klases pasākumus un 50% – nav apmeklējuši arī skolas pasākumus. Neizslēdzot iespēju, ka klases un skolas pasākumi salīdzinoši retāk tiek rīkoti vakarskolās un arodskolās, šī sakarība tika pārbaudīta arī šādā griezumā – klases pasākumus vairāk neapmeklē nekā apmeklē vienlīdz visās skolās, savukārt skolas pasākumus vairāk neapmeklē vakarskolās un arodskolās, bet apmeklē vispārīgglītojošās skolās.

19. attēls
Mācību kavēšanas iemesli

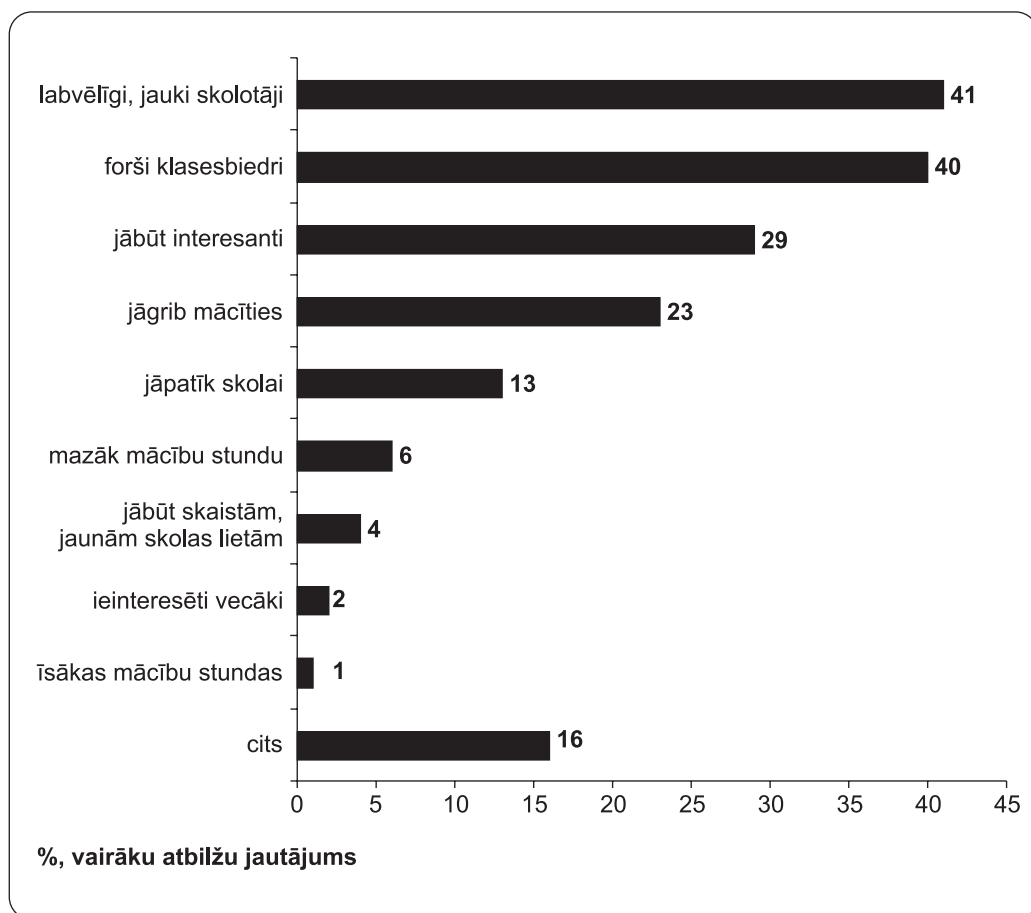
20. attēls
Jauniešu uzvedība skolā

Aptaujātie jaunieši, raksturojot to, kas viņiem nepieciešams, lai patiktu mācīties skolā, iezīmē četrus virzienus. 41% norāda, ka būtiska ir pozitīva skolotāju attieksme (skat. 21. attēlu). Labvēlīgas skolas sociālās un fiziskās vides nepieciešamību, minot gan „foršus” klasesbiedrus, gan „jāpatīk skolai”, uzsver 63% aptaujāto jauniešu. 29% respondentu uzsver, ka mācību procesam un skolas darba organizācijai ir jābūt interesantai, savukārt 23% – ka ir nepieciešama mācīšanās motivācija.

21. attēls

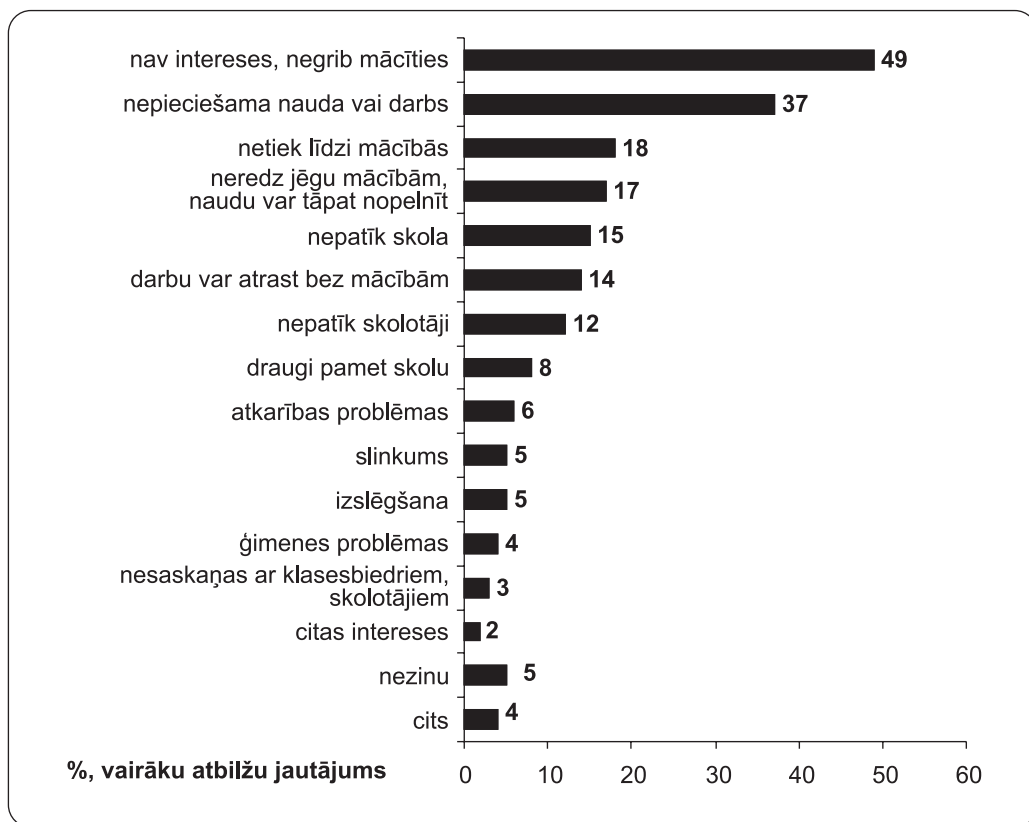
Kas ir nepieciešams, lai Tev patiktu mācīties skolā?

Teorētiski izvērtējot iemeslus, kādēļ jaunieši pamet skolu, kā būtiskākos respondenti norādījuši skolēnu skolas gaitu raksturojošos un ārējos, ar skolu nesaistītos iemeslus (skat. 22. attēlu). Proti, pēc respondentu domām, jaunieši skolu pamet mācīšanās motivācijas trūkuma (49%) un mācīšanās grūtību dēļ (18%). Kā iemesls skolas pamešanai kalpo arī finansiālās grūtības (37%) un zemā izglītības vērtība („darbu var atrast bez mācībām” – 14%, „neredz jēgu mācībām, naudu var tāpat nopelnīt” – 17%). Interesanti, ka jaunieši, kas dzīvo kopā ar abiem vecākiem, vairāk nekā citi kā iemeslu skolas pamešanai norādījuši finansiālās grūtības, savukārt tie, kurus audzina tikai viens no vecākiem, mācīšanās grūtības un nepatiku pret skolu.

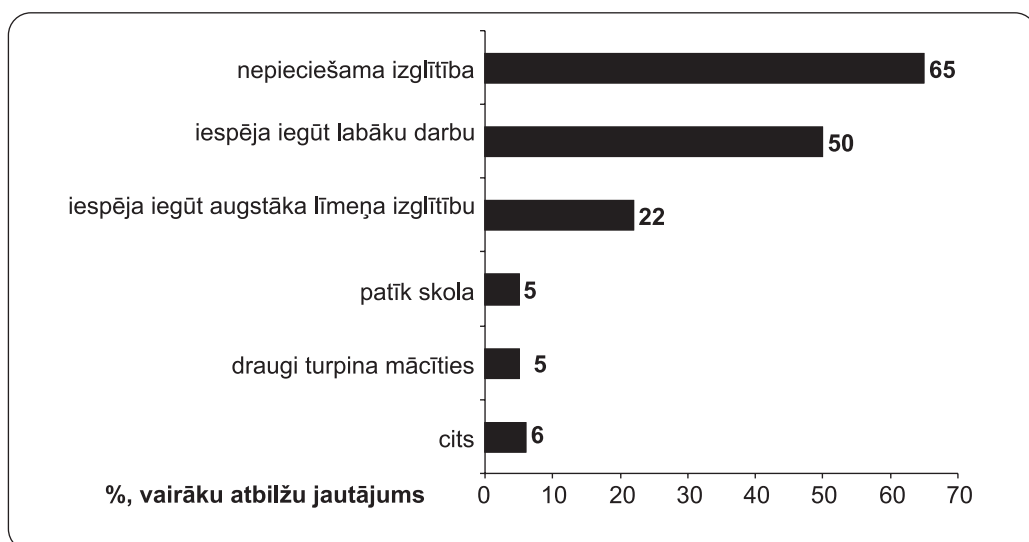
22. attēls

Kādi ir būtiskākie iemesli, kāpēc jaunieši pamet skolu?

23. attēls

Kādi ir būtiskākie iemesli, lai paliktu skolā un turpinātu mācības?

Kā uzskata aptaujātie jaunieši, motivācija palikšanai skolā var būt dažāda. Tomēr lielākā daļa respondentu norāda, ka jaunieši nepamet skolu vai pēc pamešanas tajā tomēr atgriežas, jo izglītība ir nepieciešama (skat. 23. attēlu). Katrs ceturtais aptaujātais norādījis, ka jauniešus motivē arī iespēja iegūt augstāka līmeņa izglītību, bet krietni biežāk minēta atbilde, ka mācību turpināšana garantē labāka darba iegūšanas iespēju nākotnē. Šajā sakarā jāmin, ka 48% aptaujāto jauniešu nākotnē vēlētos veikt darbu, kas galvenokārt ir mazkvalificēts, piemēram, biežāk tiek minētas tādas profesijas kā celtnieks (13%), frizieris (9%) vai pārdevējs (4%). Retāk jaunieši (3%) norādījuši, ka nākotnē plāno doties strādāt uz ārzemēm.

Kopsavelkot iepriekš minēto, jāsaka, ka riska grupas bērniem un atbirušajiem skolēniem skola galvenokārt asociējas ar vietu, kur satikt draugus un labi pavadīt laiku. Mācīšanās kontekstā skola pārsvarā saistās ar mācīšanās grūtībām un konfliktiem ar skolotājiem. Savu akadēmisko sniegumu viņi vērtē kā līdzvērtīgu citu skolēnu sniegumam, tomēr tas, ka lielākā daļa ir atkārtoti mācījusies vienā un tajā pašā klasē, liecina par pretējo. Jāpieņem, ka akadēmisko sniegumu ietekmē jauniešu biežie skolas kavējumi – proti, vairāk kā puse skolu kavē regulāri – un uzvedības grūtības.

Riska grupas bērniem un atbirušajiem skolēniem raksturīgas arī sociālās iesaistīšanās grūtības, ko, iespējams, pastiprina viņu nevēlēšanās iet uz skolu, kas tiek minēts kā būtiskākais iemesls skolas kavēšanas gadījumā. Augstais sava akadēmiskā snieguma vērtējums un mācībām labvēlīgas vides raksturojums norāda, ka riska grupas bērni un atbirušie skolēni savu neizdošanos saista nevis ar savu motivācijas trūkumu, bet gan ar skolotāju attieksmi un neinteresantu mācību procesu. Tomēr, raksturojot citu jauniešu lēmumu pamest skolu, tas visbiežāk tiek pamatots ar motivācijas trūkumu un mācīšanās grūtībām vai tādiem ārējiem faktoriem kā finansiālo grūtību izraisītā nepieciešamība strādāt un darba tirgus sniegtās iespējas strādāt, neiegūstot pamatizglītību apliecināšu dokumentu.

3.3. SKOLĒNU ATBIRŠANAS PROBLĒMAS IZVĒRTĒJUMS

Ekspertiem daļēji strukturētajās intervijās uzdotie jautājumi veidoja vairākus blokus. Vispirms tika jautāts par eksperta profesionālās darbības saistību ar riska grupas bērniem un atbirušajiem skolēniem, kā arī par to problēmu loku, ko nākas risināt, strādājot ar viņiem. Tad ekspertiem bija jāizvērtē skolēnu atbiršanas problēmas apjoms un tās būtiskākie iemesli. Ekspertiem bija jānovērtē arī tādas izglītības sistēmas prakses kā atstāšana uz otru gadu, mācības korekcijas klasē, skolas maiņa un atskaitīšana. Šajā apakšnodalījā interviju analīze strukturēta līdzīgi jautājumu blokiem – skolēnu atbiruma problēmas apjoms, iemesli un izglītības sistēmas prakšu ietekme.

3.3.1. Obligātā izglītības vecuma bērnu uzskaitē un atbirušo skolēnu skaits

Kā uzskata eksperti, obligātā izglītības vecuma bērnu uzskaitē nenoliedzami ir nepieciešama, jo tā ļauj ne tikai sekot līdzi pamatizglītības apguves procesam, bet arī apjaust no izglītības sistēmas izkritušo skaitu. Tomēr, izvērtējot obligātās izglītības vecuma bērnu uzskaites principus, eksperti galvenokārt min šī procesa un tajā iesaistīto pušu radītos trūkumus, nevis ieguvumus.

Tā kā obligātā izglītības vecuma bērnu uzskaitē noris, balstoties uz Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes ledzīvotāju reģistra datiem, tad, pēc ekspertu domām, daļa uzskaites trūkumu ir saistīta ar reģistra nepilnībām. Eksperti min gadījumus, kad pēc ledzīvotāju reģistra datiem skolās būtu jāreģistrējas bērniem, kas jau gadiem nedzīvo Latvijā vai ir miruši.

- *Skolās uzskaitīto bērnu skaits nesakrīt ar ledzīvotāju reģistra datiem. Mēs tīri fiziski trīs gadu garumā mēģinām tikt ar šīm atšķirībām galā, bet ledzīvotāju reģistra datu bāzē ir daudz nesakārtotu lietu. (..) Vienu gadu saņemam izdrukas, salīdzinām – tie ir mirušie bērni, rakstām – „lūdzu, izņemiet, tie ir mirušie bērni!” ledzīvotāju reģistrs saka – „mums ar to nepietiek, mums vajag vēl izziņas, apliecinājumus”. Mēs veselām rindām atradām bērnus, kuri ir ledzīvotāju reģistrā pa divām reizēm reģistrēti, bez tam - viņi reģistrēti adresēs, kādu nav. Nesakrītību ir ļoti daudz, tādēļ mēs pārsvarā pieturamies pie savas datubāzes (..) – ja skolēns maina skolu vai ja skolēnu atskaita no skolas, tad mēs par to zinām. (pašvaldības pārstāvis)*

- *Kāds pa starpai var izmukt un jo īpaši tagad, kad ir iespēja braukt uz ārzemēm. Bija tādi gadījumi, kad skolēni bija pārbraukuši dzīvot uz ārzemēm, bet dokumenti nav nokārtoti, dokumenti ir palikuši skolā, mēs apsekojam, ģimenes šeit nav, devusies uz Somiju, mums nav iespēju to pārbaudīt. (policijas pārstāvis)*

Uzskaitē ietekmē arī ledzīvotāju dzīvesvietas deklarēšana. Tā kā ne visi ir deklarējuši savu dzīvesvietu vai arī ir deklarējuši, bet faktiski tur nedzīvo, tad atrast bērnus, kuriem vajadzētu mācīties konkrētās pašvaldības skolās, ir neiespējami. Eksperti norāda, ka arī pieaugošais migrācijas apjoms kavē gan apzināt skolās neregistrētos bērnus, gan noskaidrot skolas neapmeklēšanas iemeslus. Ja pieaugušie nav nokārtojuši ar dzīvesvietu vai tās maiņu saistītās formalitātes, tad informācija par bērnu ir neprecīza un nav izmantojama apstākļu noskaidrošanā.

- *Ir problemātiski, ka ir šī dzīves vietas deklarēšanās tagad. Var deklarēties vienā vietā, dzīvot citā vietā. Mēs diezgan bieži tagad saskaramies ar tām situācijām, ka ir izdeklarējies un nekur nav piedeklarējies, viņu vienkārši nevar atrast. (policijas pārstāvis)*

- *Vai visi ir deklarējušies? Migrācija ir diezgan liela – ne tikai Latvijas robežās, bet ļoti daudzi izbrauc. Var jau būt, ka viņš pašvaldībā ir deklarējies, bet vienā dienā sakrauj savas mantiņas čemodānā un paņem bērnus pie rokas, un uz Īriju aizlido strādāt, bērni brauc līdzī vai paliek te kaut kur, pie radiem Latgalē. Vai pašvaldība viņus var sameklēt? Nevar. (skolas direktors)*

- *Izceļojuši ir ļoti daudzi bērni ar ģimenēm, izceļojuši jau no mazotnes, bet šeit datu bāzē ir palikusi pēdējā pieraksta vieta. Viņi ir pilsoņi un var braukt, kur viņi grib, bet viņi vēl skaitās šeit kā obligātās izglītības vecums. (pašvaldības pārstāvis)*

Runājot par uzskaites trūkumiem, eksperti min arī to, ka nereti no skolām saņemtā informācija nav kvalitatīva. Tāpat ne vienmēr pati skola ir ieinteresēta sniegt patiesus datus par skolā reģistrēto, bet to neapmeklējošo skaitu, lai tā nesabojātu skolu raksturojošos

rādītājus. Arī skolās nodarbinātie sociālie pedagogi ne vienmēr veic skolās reģistrēto, bet to neapmeklējošo skolēnu dzīvesvietas apsekošanu un skolas neapmeklēšanas iemeslu noskaidrošanu.

- *Katru gadu sūtām uz Rīgu uz kopējo datu bāzi tos ciparus un viņi sūta atpakaļ to, kas ir tā starpība, kuri nekur it kā nemācās, un tad mēs viņus meklējam rokā. Lielākoties tā ir vienkārši nekvalitatīvi nodota informācija, kas LIIS programmā neapstrādājas. Mēs viņus atrodam, viņi mācās, viss ir kārtība.* (pašvaldības pārstāvis)

- *Vai vienmēr šie dati ir patiesi? Skola vienmēr ir ieinteresēta, lai viņai būtu labi rādītāji, un tas arī jāņem vērā. Un cik gadījumos iziet to visu formālo ceļu, ka bērni klaiņo, par to zina skola, vecāki un visas kompetentās iestādes, kurām tas ir jāfiksē.* (sabiedriskās organizācijas pārstāvis)

- *Sociālie pedagogi samērā bieži vēl joprojām grēko, ka nemaz nemeklē, bet raksta uz policiju, ka mēs nevaram atrast, bet tā māja, piemēram, ir nojaukta.* (sociālais pedagogs)

Daži intervētie eksperti, raksturojot to, kādai jābūt obligātā izglītības vecuma bērnu uzskaitēi, uzsver, ka visupirms būtu jāizveido vienota, visu valsti aptveroša datu bāze, lai būtu iespējams izsekot izglītības ieguves procesam, ja skolēns maina dzīvesvietu nevis rajona, bet lielākas administratīvās teritorijas ietvaros. Tāpat nozīmīgi būtu ietvert bērna izglītības apguves vēsturi, proti, ietvert informāciju par to, vai bērns ir izgājis obligāto pirmsskolas sagatavošanu, vai pašlaik mācās, vai ir mainījis mācību iestādi un tamlīdzīgi. Un līdz ar norādēm par skolu un tās apmeklēšanu vai neapmeklēšanu, lietderīgi būtu iekļaut arī informāciju par sociālo darbinieku, kas ir strādājis ar katru konkrēto bērnu. Šāda datu bāze, kurai kā paraugs tiek norādīta Latvijas Universitātes Informatīvā Sistēma (LUIS), ne tikai sniegtu primāro informāciju par katru bērnu ikdienā, bet varētu kalpot kā informatīvais atspēriena punkts atbalsta nepieciešamības gadījumā un arī kā atbiršanas problēmas kontroles mehānisms.

- *Rajona ietvaros ir iespējams noskaidrot, no kuras uz kuru skolu skolēns ir pārcēlies, bet republikas ietvaros šādus datus iegūt nav iespējams. Tas ir tāds trūkums, jo tad ir iespēja nozust, un ja viņš migrē no viena rajona uz otru, tad nevar saprast, kur tad viņš īsti ir.* (policijas pārstāvis)

- *Ja būtu sakārtota IZM datu bāze, (..) nospiežu un redzu – viņš ir 41. vidusskolā, tas ir Tinūžu pamatskolā un arī to, ka tas nav nekur. Bet neiet tā datu bāze – jau sen ir uztaisīta, bet netiek regulāri atjaunota. Ja jūs gribētu statistiku pēc tā atrast, jums nekas neizdotos. (..) Vajadzētu tā, lai varētu paskatīties, kā tas bērns ceļo. (..) Par studentiem redzam uzreiz – kad viņš ir imatrikulēts, kad eksmatrikulēts, kad atjaunojies, no kādas programmas uz kādu pārgājis. Mēs attaisām vajā, visu to vēsturi automātiski parāda. Kāpēc tā nevarētu par katru bērnu? Saprotu, ka viņš nav pierēģistrēts vispār un ka nav personas koda, kā tas mēdz būt. Bet, ja ir vārds, uzvārds, personas kods – kāda problēma? Viņš ir ievadīts sistēmā un automātiski pāriet. Bet mēs nezinām, vai viņš iet vai neiet bērnu dārzā, vai ir izgājis to obligāto sagatavošanu, kas tagad tiek prasīta. Nu, mīļie, uztaisiet vienu sistēmu, (..) pie pašreizējās tehnikas attīstības tai nevajadzētu būt problēmai. (sociālais pedagogs)*

- Būtu jāzina viena lieta – mājās, nemājās, kur mājās vai atkal, ja ar šo bērnu strādā sociālajā dienestā, tad kurš ir tas darbinieks, kas ar viņu strādā – ja ir mums kaut kāda „karsta” informācija, lai mēs varētu nodot tam cilvēkam, kas vada šo gadījumu. (policijas pārstāvis)

Raksturojot skolēnu atbiršanas problēmas apmēru, lielākā daļa ekspertu atzīst, ka atbirušo skolēnu skaits ir liels un tam ir tendence pieaugt. Eksperti problēmas apmēru ieskicē, pamatojoties uz sev zināmo informāciju par skolu kavējošo un bez apliecības pamatskolu beigušo skaita pieaugumu. Pēc ekspertu domām, problēmu apjomu raksturo arī skolēnu skaita pieaugums pamatizglītības programmas klasēs vakara maiņu skolās un nepieciešamība atvērt arvien vairāk korekcijas klašu pamatskolās.

- Statistiku par Latviju neesmu redzējusi, bet man viņi ir pie 100. Domāju, ka visur tā ir. Satiekoties mūsu speciālistiem informācijas dienās Bērnu un ģimenes lietu ministrijā, tad arī tie cipari tādi ir. Diezgan daudz un tas skaits mīl pieaugt – jaunieši jau redz, „aha, man jau nekas nebija”, jo vēl nav atgriezeniskās saiknes. (pašvaldības pārstāvis)

- Man gribas pieminēt vecos labos krievu laikus, ko gan daudzi noliegtu. Tad, manuprāt, bija mazāk bērnu, kas negāja skolā. Konkrēti manā klasē bija bērni, kuri slikti mācījās, bet viņus tomēr pārcēla, un uz skolu viņi nāca. Tagad vairāk ir tā – ja bērnam ir slikti mācībās, ja viņš uzskata, ka nesaprot, tad viņš nenāk uz skolu. (sociālais pedagogs)

- Katru gadu arvien pieaug bērnu skaits, kas [vakarskolā] nāk tieši uz pamatskolas posmu. Programma ir no trešās klases, bet trešklasnieku un ceturtklasnieku mums nav šogad. Pagājušogad bija trīs ceturtklasnieki, šogad ir tikai no piektās: piektā, sestā, tad ir trīs septītās klases, četras astotās klases un trīs devītās klases. Pieaug arī sestās klases bērnu skaits – tur maksimālais 15, kas ir iespējami, bet mums bija vairāk kā 15 bērni uz sesto klasi pieteikušies, dabūjām atteikt – nevaram uzņemt vairāk. (skolas direktors)

- Pieaug, un kā vēl pieaug. Par to liecina korekcijas klases. Ja kādreiz katrā skolā bija pa vienai korekcijas klasei, tad nu jau tiek gatavots tā, ka septītajiem, astotajiem un devītajiem tiek gatavota korekcijas klase. Tas vien liecina, ka tas ir šausmīgi. (sabiedriskās organizācijas pārstāvis)

Intervēto ekspertu vidū sastopami arī savstarpēji diametrāli pretēji viedokļi par atbirušo skolēnu skaitu. Kāds no ekspertiem uzskata, ka pamatizglītību neieguvušo bērnu skaits ir pieņemams, jo dažādu iemeslu dēļ nekad nebūs iespējama situācija, ka skolu absolvēs pilnīgi visi attiecīgā vecuma bērni. Savukārt cits respondents norāda, ka problēmas apmērs ir ļoti nopietns un, pieaugot dažādām negatīvām tendencēm jauniešu vidū, palielināsies ne tikai atbirušo skolēnu skaits, bet aktuālas kļūs arī citas sociālās problēmas.

- Nedomāju, ka tā vispārējās pamatizglītības problēma būtu baigi grandiozā. Nulle nekad nebūs, jo vienmēr būs kaut kādi iemesli, kāpēc tas būs. Ja mēs zinām, ka valstī kādī 3% vismaz, kas nemaz nekomunicē ar valsti un kuriem nav pasu. Man

liekas, viņi nekādos reģistros nav. Viņiem vienkārši nav nepieciešamības ar valsti komunicēt. Tāpat arī noteikti kaut kādi bērni dažādu iemeslu izkritīs no tās aprites un nepabeigs. (skolas direktors)

- Nestādos priekšā, kas pēc pāris gadiem būs ar Latviju, jo bērnu skaits, kuri neapmeklē skolu, un pamesto bērnu skaits arvien palielinās, narkomānu skaits palielinās. Tas ir kā sniega kamols – viņi izaugs lielāki, ļoti ātri veidos seksuālas attiecības viens ar otru, radīsies bērni vai [tiks veikti] aborti. Uzskatu, ka stāvoklis ir diezgan kritisks. (sabiedriskās organizācijas pārstāvis)

Tomēr no ekspertu teiktā jāsecina, ka īstas skaidrības par skolēnu atbiršanas problēmas mērogu nav. Tā kā nav apkopota statistiskā informācija par to, cik skolēnu ik gadu atbirst, tad par problēmu var runāt, izejot tikai no tā, cik bieži nākas strādāt ar riska grupas bērniem un bērniem, kas obligātās izglītības vecumā neatrodas skolā. Arī obligātā izglītības vecuma bērnu uzskaitē pilnībā nespēj raksturot situāciju, jo ir gan reģistra uzskaitītie bērni, kas neparādās nevienā skolā un nav atrodami, gan arī eksperti min gadījumus, kad savā darbā saskārušies ar bērniem, kas palikuši ārpus šīs uzskaites.

- Pašreiz parādās bērni, kas ir analfabēti pusaudžu gados. Parādās bērni, kam tagad ir septiņpadsmit gadu, viņiem nav ne ģimenes ārstu, viņiem nav izglītības, jo viņi nav deklarēti nekur, viņi nav uzskaitē, viņi migrē pa valsti. (sabiedriskās organizācijas pārstāvis)

- Man ir viens bērniņš devītajā klasē, nezinu, vai viņa šobrīd varēs vai nevarēs pabeigt. Vecāki viņu nav reģistrējuši, viņa nekur nav, viņai nav arī personas koda. Problēma arī tā, ka viņa ir Lietuvas pilsoņe. Mēs divus gadus cenšamies strādāt ar bāriņtiesu un imigrācijas dienestu, tagad it kā lieta ir iekustējusies. (skolas direktors)

- Noteikti ir tādi, kuri nav uzskaitīti, kuri vienkārši ir izlavījušies. (..) Tas vien, kas notiek uz ielām, liecina, ka ir tādi, kas skolā nav gājuši pat. Viņiem ir deviņi, desmit gadi, un viņš vēl skolā nav bijis ne reizi. (sabiedriskās organizācijas pārstāvis)

Jāpiebilst, kāds no ekspertiem atzīmē, ka skolēnu atbiršanas problēma pakāpeniski aktualizējusies pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas. Pēc viņa domām, to veicinājusi gan sabiedrības vērtību maiņa, gan izglītības sistēmas novēršanās no problemātiskajiem skolēniem, kā rezultātā ir zaudēta kontrole pār dažādiem sistēmā noritošiem procesiem.

- (..) skaits ir pieaudzis pēdējos 15 gados, jo 90. gadu sākumā, kad vecā sistēma tika sagrauta un jaunā vēl netika izveidota, tad ļoti mainījās sabiedrības vērtības. Un lielā mērā izglītības sistēma tika tendēta (..) uz talantīgiem bērniem, novārtā atstājot bērnus, kuriem ir sociālas vai ģimenes problēmas. Šo gadu laikā tā sistēma kļuva nevadāma un kaut kādā mērā izslīdēja no jebkādas kontroles attiecībā uz šiem skolas apmeklējumiem, sekmju vērtējumiem un tādām lietām. (pašvaldības sociālais darbinieks)

3.3.2. Skolēnu atbirumu veicinošie faktori

Eksperti intervijās uzskaita dažādus iemeslus, kuru dēļ skolēni ilgstoši kavē mācības vai arī pamet pamatizglītības apguves iestādes. Minētie faktori ir sadalāmi četrās lielās grupās – ar skolēnu, ar ģimeni, ar skolu un ar sabiedrību saistītie faktori. Eksperti gan vairāk uzsver ar ģimeni un skolu saistītos faktoros, norādot, ka ģimene nereti ir skolēnu problēmu cēlonis, savukārt skola ne tikai nespēj piesaistīt un motivēt, bet arī pati palielina mācību pārtraukšanas risku.

(1) Skolēna raksturojums Daļa skolēnu, pēc ekspertu domām, ilgstoši kavē mācības vai pamet skolu, jo ir saskārušies ar **mācīšanās grūtībām**, t.i., neizprot mācību vielu un nespēj sekot līdzi. Mācīšanās grūtību pamatā galvenokārt ir **pamatzināšanu trūkums** – ja skolēns kaut ko nav apguvis, tad viņam grūtības sagādā zināšanu papildināšana un arī mācīties ar katru mācību gadu šķiet arvien sarežģītāk un apgrūtinošāk.

- *Ja bērns netiek līdzi, ja ir grūtības mācībās, tad viņš uz skolu neiet. Viņam tur nav ko darīt, līdzi ar to viņš izkrīt no aprites un dabūt viņu atpakaļ ir neiespējami. Ja mēs tagad liekam bērnam: „Tu neesi bijis divus mēnešus skolā, bet tu rīt iesi, apsolī, ka rīt iesi!”, viņš taču neies, tas ir absurds, ko viņam prasām. (pašvaldības pārstāvis)*

- *Pamatā ir ielaistas zināšanas. Tā saucamā bastošana ir notikusi diezgan spēcīgi. Tātad – nav zināšanu. (sociālais pedagogs)*

Kā uzskata eksperti, arī **motivācijas trūkums** var veicināt mācību grūtību rašanos. Ja skolēnam nav intereses par mācībām, tad, stundās nesekojojot līdzi un nepildot mājas darbus, rodas grūtības izprast mācīto. Motivācijas trūkumu var raisīt gan nespēja saskatīt izglītības nozīmi nākotnē, gan vēlme pārāgri dzīvot pieauguša cilvēka dzīvi. Nenoliedzami motivāciju nevaici arī pamatzināšanu trūkums.

- *Viņš vienkārši iziet no mājām kā uz skolu, bet neiet uz to. Vecāki domā, ka viņš skolā, skolotāji domā – slims. Protams, viss tādā ķēdē ir saistīts: tiek iekavētas mācības, viņš vairs netiek līdzi, viņš uzrodas skolā pēc kaut kāda laika un (..) sēž tā kā citā planētā, jo neko nezina. Visi bērni tiek uz priekšu, viņš vispār neko. (sabiedriskās organizācijas pārstāvis)*

- *Viena lieta ir tās mācību grūtības, kas ir saistītas gan ar mācību motivāciju – viņam nav motivācijas mācīties – , gan ar to, ka patiešām ir specifiskas lietas, ko viņš ir iekavējis vai vienkārši netiek līdzi pat pie labākās gribas, jo (..) viņam nav stabilu pamatzināšanu. (skolas psihologs)*

- *Kā jūs bērnam pateikšiet, vidusskola, tas nav obligāti, bet pamatskola tev būs jāiegūst. Viņam viennozīmīgi būs savs risinājums visam tam: ja vidusskola nav vajadzīga, kāpēc man tā pamatskola vispār būtu vajadzīga, es aiziešu uz celtniecību, tur šo iemācīšos, es gēla nadziņus likšu, vēl kaut ko darīšu. Viņš izdomās, īpaši ja viņam nav intereses mācīties. (policijas pārstāvis)*

- *(..) kas ir mācīšanās? Šinī brīdī tam nav rezultāta. Tas ir vissmagākais moments, ir jāmacās vismaz deviņi gadi un nav uzreiz rezultāta, bet viņam vajag uz-*

reiz, uzreiz labi dzīvot, labu naudu kabatā, vajag brīvību, labu darbu. Viņš domā, ka nav jēgas tagad mācīties, labāk iet uzreiz pastrādāt. (sociālais pedagogs)

Skolēnu akadēmisko sniegumu var ietekmēt arī viņa **veselība**. Ja bērns ir ilgstoši slimojis vai ja viņa mācību procesu apgrūtinā dažādas atkarības, tad arī mācīšanās grūtību rašanās ir neizbēgama.

- *(..) tā briesmīgā datoratkarība, tas bērns taču visas naktis sēž pie datora. Protams, viņš dienā gulēs, ja viņš vispār atnāks uz skolu. (sociālais pedagogs)*
- *(..) lielākā daļa no viņiem ir atkarīgi no cigaretēm, no alkohola vai no datora. (sociālais pedagogs)*

(2) Ģimene Saistībā ar ģimeni eksperti norāda, ka riska grupas bērnu un atbīrušo skolēnu ģimenēs lielākoties ir **finansiālas grūtības** vai pat **nabadzība**. Ja ģimene nevar nodrošināt pārtiku, apģērbu, mācību materiālus un transportu, tad bērns ne tikai nevēlas, bet bieži vien arī nevar mācīties. Bez pamatvajadzību apmierināšanas un skolas prasību izpildes bērns nejutās piederīgs skolai un tādēļ labprātāk dod priekšroku videi, kas viņu pieņem un kur viņš spēj sevi nodrošināt, piemēram, ielai vai darba tirgum.

- *Bērnām, kurām māte trīs vai četrus bērnus audzina vai vecāki alkoholiķi, ja viņam gribas ēst un nav to iespējas mājās dabūt, tad stāstīt, ka viņam jāiet uz skolu un jāmacās ar to tukšo vēderu, kopā ar tiem citiem labāk situētiem? Viņš to nekad nedarīs. Viņš ies par santīmiem mazgās mašīnas vai stāpīs kastes lielveikalā vai vēl kaut ko darīs, lai vismaz kaut ko nopelnītu. Tas ir sastopams, jau sākot no kādas sestās klases. (pašvaldības pārstāvis)*

- *Daudziem bērniem vecāki nevar nodrošināt tādu apģērbu, kādu viņi grib. Viņš aiziet uz skolu un, ja šie tā sauktie labie bērni, pat neviena vārda nesakot, izturas pret viņu nicīgi, viņš jūtas atstumts. Kāpēc viņam jāiet uz turieni, kur viņš jūtas atstumts? (sabiedriskās organizācijas pārstāvis)*

- *Bet kāpēc nav lauku skolas mazos ciematos, kur ir trīsdesmit cilvēki un tie pieci bērni? Viņi ir nolemti analfabētismam, jo viņus neved uz skolu – ir vajadzīgs autobuss, transports, vecākiem nav par ko nopirkt, jo nav darba. (..) Ja vecākiem ir desmit vistas, viņš to olu var iedot šoferim, bet šoferis to olu nevar ielikt bākā. Benzīns ir jāpērķ, alga ir jāpelna. (..) Ko lai dara ģimenes, kam ir bērni? (sabiedriskās organizācijas pārstāvis)*

- *Cenšanās nereti tiek aplauzta saknē, jo pirmajā klasē ne visās skolās dod grāmatas. Ir darba burtnīcas, grāmatas – tās tomēr vecāki varētu atļauties nopirkt. Bet, ja viņiem ir ļoti zems iztikas līmenis, tad tās grāmatas arī nav. (sabiedriskās organizācijas pārstāvis)*

Eksperti no savas pieredzes stāsta gadījumus, kad skolēni priekšlaikus pamet skolu, jo ģimenes finansiālo grūtību dēļ ir sākuši strādāt. Nereti skolēni paši vai arī vecāku mudināti nevēlas atgriezties skolas solā, jo viņu nopelnītais ir vienīgais ģimenes iztikas avots vai nopietns atspaida punkts kopējā ģimenes nodrošinājumā.

- *Ir arī naudas jautājums - ir jāiet strādāt. Zinu puisi, kas aizgāja prom no skolas, lai strādātu un palīdzētu mammai. (sabiedriskās organizācijas pārstāvis)*
- *Vecāki pasaka: „Mūsu dēls strādās, jo ģimenei ir vajadzīgs finansiāls atbalsts. Pats esmu beidzis astoņas klases un vai es slikti pelnu, tagad celtniecībā 500 latus mēnesī?” Nostāja ir tāda, ka viņu bērns darīs tāpat. (pašvaldības sociālais darbinieks)*
- *Bērns ir iesaistījies darba tirgū, strādā gaterī 15, 16 gadus. Ir tāds tēvs, kurš savus bērnus nelaida skolā un pateica, ka pietiek ar sešām klasēm, lai nāk uz gateri un strādā. Bet bērnam ķermenis nav nobriedis tik smagam darbam, viņš sagandē savu veselību un izglītības arī viņam nav. (pašvaldības pārstāvis)*

Skolēna akadēmiskais sniegums un vēlme uzturēties skolā ir atkarīga arī no **attiecībām ģimenē**. Kā uzskata eksperti, vecāki ir pārāk aizņemti ar darbu un iztikas pelnīšanu, strādājot vienlaikus vairākos darbos vai arī dodoties strādāt kā viesstrādnieki uz ārzemēm. Minētā dēļ bērni cieš no emocionālās saiknes un uzmanības trūkuma, kā arī netiek pietiekami kontrolēti. Nedrīkst arī izslēgt iespējamību, ka bērns neapmeklē skolu ar mērķi radīt papildus problēmas vecākiem, lai tādējādi pievērstu sev viņu uzmanību.

- *Darbaholisms Latvijā šobrīd ir ļoti liels. Tie, kas strādā lielās stundas, viņam reāli nav laika ar to bērnu vienkārši cilvēcīgi aprunāties. Viņš ir pārguris, iedod naudu – „aizej nopērc bulciņu” un viss. (..) Vecāki ir uz Īriju aizbraukuši. Bērniem ir finansiālais atbalsts, bet viņiem absolūti nav emocionālā atbalsta. (sociālais pedagogs)*
- *Emocionālās saiknes un uzmanības trūkums ir tieši tas, kas zināmā mērā mazina bērna motivāciju mācīties. Viņš redz, ka vecāki strādā, ka viņam viss ir, bet, ka varētu parunāties ar mammu, tēti, tā pietrūkst. Vecāki ir aizņemti ar to, lai tikai bērnam būtu labi, bet to, ka viņš pats vajadzīgs, tas tiek atstāts kaut kur novārtā. (sociālais pedagogs)*
- *(..) ģimenēm pietrūkst tās atbildības sajūtas, lai bērnu pietiekami kontrolētu. Kontrole ir vajadzīga, bet liela daļa vecāku nevēlas bērnam šo kontroli nodrošināt, jo to ir jāprot darīt. (pašvaldības sociālais darbinieks)*
- *Mūk no skolas tādēļ, ka vecākam reāli sāp, ja bērns neapmeklē skolu, viņš par to uztraucas. Tādā veidā sagādāt vēl papildus problēmas vecākam. (..) Ļoti maz ir tādu, kas neiet skolā un kuriem ir sliktas atzīmes, vairāk ir tādu, kas varētu mācīties stipri virs vidējā, bet viņi neiet skolā un nemācās tieši tādēļ, lai pievērstu vecāku uzmanību. (sociālais pedagogs)*

Samērā bieži sastopama arī otra galējība – vecāki nestrādā, sirgst ar alkoholismu un ir vienaldzīgi pret to, kas notiek ar viņu bērniem. Bērni pamet skolu ne vien tamdēļ, ka vecāku dzīvesveida dēļ nesaņem vajadzīgo uzmanību un atbalstu, bet arī tādēļ, ka ģimenē viņiem nākas saskarties ar emocionālu, fizisku un seksuālu vardarbību.

- *Mammām, kas ir izšķīrušās, pēkšņi ir jāmeklē jaunu tēti, un bērns paliek otrā plānā. Ir konstatēts, ka viņi visi it kā kopā dzīvo, bet aiziet uz dzīvokli, nu tur tādā*

vidē nevar dzīvot pieaugusi sieviete, kurai ir normāls darbs. Protams, alkoholiķiem visādā gadās, viss ir redzēts. (sociālais pedagogs)

- Ļoti daudz bērnu atstāti novārtā pirmajās klasītēs. Vecāki nerūpējās, to var redzēt vizuāli – viņš nāk uz skolu nemazgājies, netīrs, nesagatavots skolai. (sociālais pedagogs)

- Ģimenēs notiek skandāli, fiziska, emocionāla un seksuāla vardarbība, otrajā dienā bērns nav spējīgs apmeklēt skolu un skolā esošie sociālie pedagogi un psihologi nav gatavi risināt šīs problēmas. Un vēl ir jautājums, vai bērns ir gatavs par to runāt. (sabiedriskās organizācijas pārstāvis)

Intervētie eksperti atzīmē riska grupas bērnu un atbīrušo skolēnu **vecāku zemo izglītības līmeni**. Ja vecāki paši nav ieguvuši pamatizglītību, tad viņi nespēj ne motivēt, ne arī palīdzēt bērnam mācību procesā.

- Vecāki kautrējas pajautāt un atzīt, ka viņš nezina, ko no sava bērna var sagaidīt, jo viņam pašam ir tikai astoņu klašu izglītība. Bieži vecākiem pašnovērtējums ir ļoti zems – ja jau mums nav izglītība, kur tad tas mūsu bērns varēs. Viņi uzskata, ka bērns jau ir slimis, viņam ir uzvedības problēmas. (pašvaldības sociālais darbinieks)

- Tagad redzeslokā sāk parādīties bērni, kuriem vecāki paši nav pabeiguši deviņto klasi. Viena daļa ir noteikti no sociāli nelabvēlīgās ģimenes, kur (..) ir tāda galēja vienaldzība par to, kas ar to bērnu ir. Un tas bērns, protams, izvēlas ielu, jo tas ir vieglāk. (skolas psihologs)

Atsevišķi eksperti norāda, ka skolas pamešana var būt saistīta ar **ģimenē ievērotajām kultūras tradīcijām**. Piemēram, romu tautības pārstāvjiem ir vairāk vai mazāk raksturīgi nepievērst lielu vērtību izglītības apguves nepieciešamībai, tā vietā bērnus pāragri iesaistot pieaugušo dzīves norisēs.

- Attiecībā uz čigāniem – ja viņi beidz septiņas klases mācoties nepārtraukti, tas ir ļoti labi, jo tradicionāli nav tā, ka viņi vēlas, lai bērni mācās. (..) Ir ģimenes, kurās ir daudz bērnu un vecāki ir saprātīgi, strādīgi un intelektuāli pietiekami attīstīti, bet bērni kādā piektajā, sestajā klasē atbīrst. (..) Tā varētu būt tāda ģimenes tradīcija. (pašvaldības sociālais darbinieks)

- Čigānu tautības meitenes bieži ātri uzsāk attiecības, četrpadsmit, piecpadsmit gados. Ja viņa nav pabeigusi deviņas klases līdz šim laikam, tad viņa arī nepabeidz. (..) Ir viņiem tādas tradīcijas, tas savā ziņā ir jārespektē, jo bērnu no ģimenes mēs izraut nevaram. (..) Tā ir viņas kultūra, viņas vide. (pašvaldības sociālais darbinieks)

(3) Skola Daļu no tiem faktoriem, ko eksperti min skolas sakarā, iespējams apzīmēt kā **skolas resursi**. Pēc ekspertu domām, gan skolotāji, gan skolā pieejamā mācību vielas apguvei paredzētā materiālās bāzes kvalitāte ietekmē skolēnu lēmumu pamest skolu.

Pirmkārt, pedagogam ir jāprot ieinteresēt skolēnu. Kā uzskata eksperti, lielu daļu pašlaik strādājošo pedagogu ir grūti nosaukt par skolotājiem, jo viņi mācību viela pasniedz informatīvā veidā, nerosinot skolēnu interesi. Līdztekus pedagogu profesionālās sagatavotības trūkumiem eksperti norāda arī uz viņu emocionālo nesagatavotību. Skolotājam ir jābūt līderim un autoritātei, bet lielākoties skolotāji tādi nav – tāpat viņu teiktajam nav būtiskas nozīmes, tādēļ skolēni nav motivēti uz klausīt ne skolotāju centienus uzsvērt izglītības nozīmi, ne mēģinājumus nodrošināt kārtību klases telpā.

- *Vairs nav pedagogu, tagad skolotājs pārvērties par informācijas avotu. Viņš dod tikai informāciju, viņam neinteresē, vai skolēni raksta vai neraksta, viņa tikai uzraksta uz savas tāfeles, zvans un uz redzēšanos. (sociālais pedagogs)*

- *Kāds izsaucās klasē: „Man ir tiesības” un pedagogs nevar atbildēt ar pretjautājumu „Kādas?” Mutīte būs ciet – jums ir tiesības mācīties, tiesības nepīpēt, būt pasargātiem no alkohola un tabakas. Tiesības izriet no pienākumiem, pa priekšu pienākumi un tad tiesības. Ja pedagogs ar šādu situāciju netiek galā, kad septītās klases bērns ir iemācījis teikumu „Man ir tiesības”, tad ir jautājums par pedagoga kvalifikāciju. (policijas pārstāvis)*

- *Pedagogi, kas strādā skolās, lielākoties prot novadīt stundas, ja tie bērni klausās, bet viņi nemāk strādāt ar jauniešiem. Pedagogam ir jābūt arī līderim. (..) Ir skolotāji, bet nav līderi. Ar specifiskajiem bērniem skolotāji ir pieraduši būt pareizie. (..) Ļoti bieži māca to, ko paši nedara. (..) Mēs ļoti labi spēlējam, viņi arī spēlē. Pārsvarā šie bērni ir līderi, viņi spēlē pēc saviem noteikumiem, un pedagogs netiek līdz, jo viņš pats nav līderis. (sabiedriskās organizācijas pārstāvis)*

Otrkārt, skolotāji ne tikai nespēj ieinteresēt un motivēt skolēnus, bet ar savu izturēšanos un attieksmi panāk to, ka skolēni nevēlas mācīties un uzturēties skolā. Ja skolotājs, salīdzinot ar citiem klasesbiedriem, vairākkārt negatīvi uzsver skolēna materiālās vai kognitīvās atšķirības vai publiski pazemo viņu, tad, izvairīdamies no sastapšanās ar šo skolotāju, skolēns var iekavēt mācību vielas apguvi.

- *Ja būs audzinātājs, kurš uzsvērs to, ka tu esi no tādas ģimenes un tu nemāki neko, tad tā ir garantija, ka tas bērns paliks uz otru gadu, uz trešo gadu. (sabiedriskās organizācijas pārstāvis)*

- *Ir skolotāji, kuri pārspīlē ar savu prasīgumu un ar saviem aizrādījumiem. Ja tas bērns ir ienācis, vai tiešām viņam tagad visas klases priekšā vajag „oi, ko es redzu”? (sociālais pedagogs)*

- *Tinis ir un paliek tinis, un tu nevari paredzēt, kā viņš uztvers kādu tavu vārdu. Profesionāli pedagogi ir profesionāli, viņiem būtu jājūt šīs situācijas un jāsaprot. Bet tinim viss ir šausmīgi emocionāli sakāpināts. (..) Pieņemsim, izvairīšos no rupjībām, meitenei pasaka, tu nāc uz skolu ģērbusies kā tāda viegla uzvedības meitene. Tas nebija taktiski. (policijas pārstāvis)*

- *(..) viņiem ir paniskas bailes no pedagogiem, jo ir ļoti negatīva pieredze no iepriekšējām skolām – „vai tu stulbs, vai tu idiots, vai tu netiec citiem līdz”. Viņš sajūtas absolūti melns. Viņiem tas ir kā uzspiests, un viņi iet ar tādu pārliecību „es esmu stulbs, esmu idiots”. (..) Pedagogi ne vienmēr tiešām ir pedagogi. Pasaka*

kaut kādas lietas, netiekot galā un jūtoties bezspēcīgi. Viņi bērnam iedod ļoti zemu pašvērtējumu, līdz ar to viņš vispār netic, ka var ko izdarīt. (sociālais pedagogs)

Treškārt, arī skolotāju pretimnākšana un pārmērīga labvēlība skolēna snieguma vērtēšanā nav motivējoša un gala rezultātā ne vienmēr panāk vēlamu. Ja skolēnam nepadodas mācības jau sākumskolas klasēs un ja skolotāji, lai izvairītos no apgrūtinājuma, to ignorē un „dāvina atzīmes”, tad bērns nevēlas censties, jo ir saradis ar domu, ka, neskatoties ne uz ko, saņems vērtējumu. Bet ja vēlākās klasēs tā vairs nenotiek, tad visdrīzāk bērns skolu pamet.

- Ceturto klasi daudzi beidz ar uzdāvinājumu, tā tad viņiem jau kaut kur zināšanas ir robos. Viņš aiziet uz piekto klasi un kas sākas? Kabinētu sistēma, skolotājs vairs nav viens, bet gan katrā priekšmetā savs, bērnam ir jābūt ļoti patstāvīgam un komunikablam. Tas, kuram jau ir problēmas ar kavējumiem, ar nemācīšanos, ar to, ka viņš tās astes nepievelk, nav ieinteresēts nākt skolā. (sociālais pedagogs)

- Sākumskoliņā bērns vienkārši tiek pārcelts – „ej tik, kur es tevi likšu, vienalga ar tevi problēmas ir”. Viņš tiek vienkārši stumts uz priekšu. Viņš atnāk tai piektajā klasē gatavs pīpētājs, dzērājs, klejotājs. Bet tā problēma jau sākās no pirmām klasēm. Viņš nenāca uz skolu sen. Tas viss lies normāli, jo ko tur ar viņu, ģimene ir nelabvēlīga, jālaiž tikai uz priekšu, lai tik iet. (sabiedriskās organizācijas pārstāvis)

Ceturtkārt, lai motivētu skolēnus mācīties, nepietiek vien ar kvalificētu pedagogu. Pēc ekspertu domām, ir nepieciešams pilnveidot mācību vielas pasniegšanas procesu, ietverot tajās dažādas mūsdienu tehnoloģiju sniegtās priekšrocības. Pašlaik skolās uzskates līdzekļi un aprīkojums ir novecojis, tādējādi ierastais pasniegšanas veids nepiesaista un abstraktu lietu izpratni neatvieglo. Eksperti uzsver, ka tas būtu īpaši nozīmīgi eksaktajos priekšmetos, jo tajos ir liels nesekmīgo skolēnu skaits. Minētā kontekstā gan jāatzīmē – eksperti apzinās, ka uzlabot skolu resursu nodrošinājumu pašreizējos apstākļos ir visai apgrūtināts. To nosaka gan pašvaldību sniegtā finansiālā atbalsta ierobežojumi, gan skolotāju trūkums skolās.

- Bērns, par kuru skolā ir iespaids, ka viņš nezina un neinteresējas, man stāsta, ka mājās skatās „National Geographic”, interesējas par to un to. Tas nozīmē, ka viņam ir intereses, zināšanas, ko viņš gribētu apgūt. Bet tas veids, kā te tas notiek klasiskā veidā, parastā skolā, viņam nepatīk. (skolas psihologs)

- Ļoti lielu daļu nesekmīgo sastāda tādi priekšmeti kā fizika, ķīmija, kur ir problemātiski visā valstī ar skolotājiem. Ja to nodrošina no sākuma, ja ir skolotāji, kas strādā, tad arī tajos priekšmetos, fizikā un ķīmijā, ir attiecīgi vajadzīgs klasei būt nodrošinātai, jo nevar tikai teorētiski mācīties tādas lietas, kas prasa abstrakto domāšanu. Citi tajā klasē nespēj tik tēlaini iztēloties, par ko fizikā stāsta abstraktas lietas, ir vajadzīgi visādi uzskatāmi paraugi. (skolas psihologs)

- Šīs jaunās tehnoloģijas: interaktīvās tāfeles, dažādi uzskates līdzekļi, modeļi. Fizikā speciāli var datorā modelēt dažādas situācijas, norises un procesus un tos mērīt, rēķināt. Ir finanšu problēma – tas, ka skolas nevar to atļauties vienkārši

nopirkt, pašvaldības nevar atļauties, jo pašvaldības dod naudu skolām. Otrs faktors ir pedagogi – mums fiziku māca skolotājs pensionārs. (skolas direktors)

Runājot par skolēnu atbiršanas iemesliem, eksperti pievēršas arī iekšējai **skolu politikai**. Tā, piemēram, eksperti stāsta par skolām, kurās ir prakse neieļaut klasē bērnus, kas ieradusies uz stundām bez mācību līdzekļiem, neiedziļinoties faktā, ka varbūt viņš tos finansiāli nevar atļauties. Eksperti problēmas kontekstā piemin arī skolu darbu ar riska grupas bērniem un jautājumu par skolu prestižu. Proti, skolās maz ir pieejamas pedagoģiskās konsultācijas, kas būtu risinājums mācību vielas izpratnes trūkuma gadījumā. Nereti skolas pat izvairās strādāt ar šādiem bērniem.

- Vecāko klašu bērniem problēmas ir ar mācību līdzekļu iegādi, grāmatas ir ļoti dārgas. Nereti ir skolas, kurās netaisīti iekšā, ja bērniem nav mācību līdzekļu līdzī. (sabiedriskās organizācijas pārstāvis)

- Ir viena daļa, kuriem saka, ka nav tā motivācija. Varētu motivēt, lai viņš mācās, strādā papildus, bet, iedomāsimies situāciju, septītais vai astotās klases skolēns, kurš nav pusgadu mācījies, tiec nu tagad līdzī. Viņam ir pieejamas konsultācijas skolā, bet tas ir minimāli, nepietiekami un bieži vien tur dažādu iemeslu dēļ nevar individuāli pastrādāt. (skolas psihologs)

- Loma ir izglītības iestādes vadītājam, kurš mēģina izvairīties no šādu riska vai problēmbērnu audzināšanas, jo tas ir skolas prestižs. Tāpēc šis nodalījums starp skolām arī sāk veidoties, ne tikai vecāki mēģina meklēt prestižas skolas, bet skolotāji mēģina izvairīties no problēmbērniem, kaut arī pats princips, tiesības saņemt bezmaksas izglītību ir neatkarīgi no tā. (sabiedriskās organizācijas pārstāvis)

- Mums nav korekcijas klases un tāda ir skolas politika. Mums ir padziļināta vācu valodas apguve un līdz ar to skolai ir tāda nostāja, ka otra svešvalodu, kura tiek mācīta tikpat daudz kā latviešu valoda, nevar mācīties bērni, kuriem ir problēmas ar valodām. Līdz ar to nevar būt runa par korekciju. (sociālais pedagogs)

Pēc ekspertu domām, skolēnu atbiršanas veicināšanā sava loma ir arī **izglītības politikai**. Pirmkārt, eksperti pieskaras daudzkārt publiski apspriestajam jautājumam par pedagoga zemo atalgojumu. Skolotājs ir pieaugušais, ar kuru skolēnam nākas dien dienā tikties visvairāk – ja skolotājs ar savu izskatu un izturēšanos apliecina, ka viņa iegūtā izglītība un veiktais darbs netiek pienācīgi finansiāli atlīdzināts, tad skolēns var pārvērtēt izglītības apguves nepieciešamību.

- Kā tam jauniešiem parādīt, ka ar izglītību kaut ko panāksi, ja skolotājs ir nabags, ja tas, kas staigā treniņbiksēs un skūts, braukā ar feiniem autiņiem, sēž mājās, tas nerada to motivāciju. Pie tam es redzu, visvairāk viņi tic un uzticas tam skolotājam, kurš ir labi saģērbies, skolotājam forša frizūra. Cita skolotāja ir pārstrādājusies, vīrs iedevis pa tauri, naudas nav, tad viņa arī cīkst, īd, ne jau katrs skolotājs spēj tā atslēgties pilnīgi no tā visa, kas viņai personīgais nāk ārā. Labi, es mācīšos, es būšu tagad skolotājs, pliks un nabags, priekš kam man tas vajadzīgs? (skolas direktors)

Otrkārt, eksperti norāda, ka likumdošanā noteiktais maksimālais skolēnu skaits klasēs kavē mācību vielas apguvi. Strādājot šajās 30 – 35 skolēnu lielajās klasēs, skolotāji ir pārāk pārslogoti, lai spētu pievērsties katram individuāli un garantētu veiksmīgu pamatzināšanu apguvi. Lielajās klasēs skolotājam ir arī grūti savlaicīgi pamanīt to, ka skolēns kaut ko nesaprot un nespēj sekot līdzi.

- Skolēnu skaits klasē sākumskolā ir par lielu. Tas samazināms vismaz divas reizes. Tas, ko bērns iemācās sākumskolā, elementārās pamatprasmes – lasīt, rakstīt, rēķināt, aritmētiskās darbības – saskaitīšana, atņemšana, reizināšana un dalīšana, tas ir pamats visai viņa turpmākai dzīvei, visai viņa turpmākai izglītošanās darbībai. Ja šo pamatu nav vai tie ir nepietiekami, tad bērns nav spējīgs mācīties tālāk piektajā un sestajā, nerunājot nemaz par septīto līdz deviņo klasi, kur nāk pilnīgi citas intereses. (skolas direktors)

- Tas jau tā nebūtu korekti teikt, vai tu esi drusku dumīķis, tev nepielec, tev vajag vairāk lēnām pastrādāt, tev vajag vairāk uzmanības veltīt. Pie dienas skolas piepildījuma, 30, 35, tur tā pavāji ir. Ja to nodiagnosticē, teorētiski tas būtu viss ļoti laicīgi un momentāni, tad droši vien, ka varētu kaut kādām konsultācijām, nedēļā stundu klāt, tas viss būtu iespējams. Bet bieži vien jau tas ielaižas, pēc pusgada kā tu uzrakstīsi sacerējumu ķīniešu valodā, ja burtus nepazīsti? (skolas direktors)

Treškārt, eksperti atzīmē arī to, ka mācību programma ir sarežģīta gan pirmajā klasē, gan eksaktajos priekšmetos pamatskolas klasēs. Ja bērns nav sagatavots pirmajai klasei – kas ir ļoti iespējams ierobežoto vietu skaita dēļ pirmsskolas mācību iestādēs, – tad viņš mācību vielas apguvē netiek līdzī pārejiem un rodas pirmā nepatika pret skolu. Savukārt ne visi spēj apgūt tādus eksaktos priekšmetus kā matemātika, ķīmija un fizika atbilstoši tam līmenim, kas tiek prasīts, beidzot deviņo klasi.

- Programma priekš pirmās klases ir ļoti sarežģīta. Ja pirms divdesmit, trīsdesmit gadiem varēja iet uz skolu bērns, kuram varbūt bija jāzina burtiņi, bet viņam nebija jāzina lasīt. Tagad ir prasība pirmajā klasē lasīt pa zilbēm. Ja vecāki nav spējīgi viņu nodrošināt, bērns aiziet tāds, kāds viņš ir. Nepatika pret skolu rodas pirmajā gadā. (sabiedriskās organizācijas pārstāvis)

- Diezgan nepārdomāts ir mācību saturs. Tādi problemātiskie bērni parādās jau sākumskolā, bet sestajā, septītajā to ir ļoti daudz, astotajā klasē sāk kavēt, nemācīties, jo sākās ļoti sarežģīta mācību viela – nāk klāt fizika, ķīmija. Liels stundu skaits bērnam un tas, kas tur nāk iekšā ar fizikām, ķīmijām, viņš vienkārši ir noguris. (skolas direktors)

- Par to jau runā gadu desmitiem, ka programmas ir par sarežģītu, it īpaši matemātikā, fizikā, arī ķīmijā, eksaktajos priekšmetos. Šobrīd šī mācību satura daļa pasludināta par prioritāti un diez vai mēs sagaidīsim to, ka kaut ko no šīm priekšmetu programmām izņems ārā. Bet, manuprāt, tas ir pārāk pārblīvets, pieblīvets ar lietām, kas arī nebūtu bērnam jāzina, beidzot deviņo klasi. (skolas direktors)

- Kad klausos, cik atkal daudz deviņo klašu audzēkņu nebeigs, tad man jāpauz, cik šī programma ir atbilstoša jaunietim, vai tā nav par smagu tādām vidusmēra

jaunietim. Man liekas nav īsti pareizi, ka jaunietis, kuram ir dažādas problēmas bijušas un kurš varbūt divus gadus ir noklaidojis, liek tos pašus eksāmenus, ko jaunietis Rīgas 1. ģimnāzijā. Vai tas ir godīgi? Un tad vēl, nedod Dievs, valsts pasaka, pārāk viegls tas pārbaudes darbs, jo ģimnāzistiem visiem bija desmit, nākošajā gadā uztaisīsim grūtāku to standartu. (sociālais pedagogs)

Eksperti norāda, ka jau pašlaik pamatizglītības standarta prasības ir augstas, bet tajā pašā laikā tām ir tendence pieaugt ik gadu. Tā kā riska grupas bērni skolā nesaņem nepieciešamo papildus atbalstu, tad, prasībām pieaugot, bērni atsvešinās no skolas un atbiršanas risks palielinās.

- (...) septītās, astotās klases bērni strauji zaudē motivāciju mācīties, jo viņiem nepietiek atbalsta no pieaugušajiem, bet paliek tikai ar mācībām saistītas prasības, kuras paaugstinās ar katru gadu. Skolotāji prasa no bērniem standarta izpildi. Riska grupa to nevar izpildīt, viņi zaudē cerību, nu priekš kam viņiem tas vajadzīgs. (skolas psihologs)

- Cik skola pati par sevi ir interesanta, vai skola man ir tikai kā iestāde, kura tikai prasa un kura tikai kontrolē, ko esmu spējis izdarīt. Tad noteikti nav interesanti. (sociālais pedagogs)

(4) Sabiedrība Eksperti, runājot par skolēnu atbiršanas iemesliem, piemin arī darba tirgu un izglītības vērtību tajā. Tā kā pašlaik darbu var iegūt bez pabeigtas formālās izglītības, tad izglītības apguves nepieciešamību pamatot ar darba iegūšanu bez grūtībām nav adekvāti. Skolēni savā ikdienā redz, ka cilvēki bez izglītības, tepat Latvijā vai aizbraucot uz ārzemēm, spēj nopelnīt ļoti labi, tādēļ neuzskata par vajadzīgu palikt skolā. Turklāt skolēnus vēl neuzrunā fakts, ka viņiem jāveic mazkvalificēts, maz apmaksāts un nereti fiziski smags darbs – viņu veselība vēl atļauj veikt šādu darbu, un arī saņemtais atalgojums ir lielāks nekā iepriekš pieejamais gandrīz nekas.

- Grūti viņam iestāstīt kaut ko tādu, ja tu nepabeigsi skolu, tu nevarēsi strādāt. Bet viņš redz, ka tur ir cilvēki varbūt bez jebkādas izglītības un pelna labu naudu. Viņš to savelk kopā. (skolas psihologs)

- Pati izglītība tiek vērtēta ļoti zemu, jo zivju cehā var strādāt arī bez izglītības. (policijas pārstāvis)

- Mums visi brauc uz ārzemēm, arī tie, kuriem nekādas izglītības nav. Viņš saka: „Priekš kam man vajag [izglītību], man neko nevajag, aizbraukšu uz Īriju un nopelnīšu 10 reizes vairāk kā jūs ar saviem trijiem augstskolas diplomiem”. (sociālais pedagogs)

- Bez izglītības cilvēki nopelna, īpaši jaunie cilvēki, kas celtniecībā strādā. Viņi nopelna, un šī naudas summa viņu apmierina. Viņš to fiziski vēl var veikt, tāpēc tā izglītība viņam pilnīgi neprasās. (pašvaldības pārstāvis)

Tā kā jauniešiem ir ļoti būtisks **vienaudžu viedoklis un attieksme**, tad, pēc ekspertu domām, arī tas var spēlēt lomu lēmuma – pamest skolu, pieņemšanā. Ja viņš nejūtas

piederīgs klases kolektīvam vai ja skolā vienaudžu vidū viņam nākas saskarties ar emocionālo vardarbību, tad skola nebūs tā vieta, kur viņš vēlēties atrasties.

- Visbiežāk atbīršanas iemesls ir attiecību problēmas – ja bērns nevar uzsākt veidot attiecības ar vienaudžiem un ja nevar tās noregulēt, tad bērns aiziet. Viņš jūtas vājš, nepieņemts, apdraudēts. Viņš izstājas no spēles kā vājākais pret to lielāko un varenāko sistēmu. (skolas psihologs)

- Kāpēc tas bērns nenāk uz skolu? Varbūt viņš nenāk uz skolu, jo slikti jūtas. Es arī neēju nevienā kompānijā, ja tur slikti jūtos. Es cenšos izvairīties. Un, ja bērnam ir diskomforts vai ja klases kolektīvs viņu nepieņem, tad viņš uz skolu vienkārši tikai tāpēc nenāk. (sociālais pedagogs)

- Bērni ir ļoti nežēlīgi. Ja kāds kaut ko nevar, viņš tiek apsmiets. Tā tas dzīvē ir, cik tu esi stiprs savā būtībā, tik tu arī vari izturēt. Daudzi uz tā salūzt – par mani tur smejas, tāpēc neiešu uz skolu, tāpēc nemācīšos. (sociālais pedagogs)

Savukārt, ja jauniešis savu brīvo laiku pavada grupās, kurās ir spēcīgs līderis, tad šī līdera domas par izglītības nepieciešamību un lēmums neapmeklēt skolu tiek vērtēts kā būtisks un vērtīgs.

- Jaunieši veido kompānijas, tiek pieņemta kāda autoritatīva persona, foršākais čalis no grupas. Ko viņš teiks, tad tas ir galvenais. (..) Un ja viņš saka – neejam uz skolu, tad arī neejam. (sabiedriskās organizācijas pārstāvis)

- Kaut kādā grupējumā iesaistās, jo vienaudžiem ir bara instinkts. Protams, ne katru var ievilkt iekšā barā, bet daudziem ir šis bara instinkts, jo viņam taču nekas nav, viņš var nenākt uz skolu. (pašvaldības sociālais darbinieks)

3.3.3. Izglītības sistēmas prakšu ietekmes izvērtējums

Pamatojoties uz likumdošanas aktu un statistikas datu analīzē atklāto izglītības sistēmas prakšu nozīmi izglītības apguves procesā, intervētajiem ekspertiem tika lūgts izteikt savu vērtējumu par katru no tām, proti, vai tās uzlabotu riska grupas bērnu iespējas integrēties izglītības sistēmā.

(1) Atkārtotas mācības tajā pašā klasē Intervēto ekspertu viedoklis par atkārtotām mācībām tajā pašā klasē jeb otrgadniecību nav viennozīmīgs. Eksperti piekrīt, ka atkārtotas mācības tajā pašā klasē ir skolēnam dota iespēja uzlabot savas zināšanas un izpildīt mācību priekšmetu standarta prasības. Tomēr skolēna akadēmiskā snieguma uzlabošana lielā mērā ir atkarīga gan no viņa paša, gan no apkārtesošās situācijas raksturojuma, tādēļ lielākoties otrgadniecība nedod vēlamo rezultātu un kā prakse ir vērtējama drīzāk negatīvi.

Analizējot otrgadniecības pozitīvos un negatīvos aspektus, daļa respondentu uzsver likumdošanas un tajā veikto izmaiņu nozīmi. Pēc dažu domām, likumdošanā nevajadzēja iestrādāt normu par to, ka nākamajā klasē nevar pārcelt ar vairāk kā trīs nesekmīgām atzīmēm. Ja pedagogi papildus nestrādā ar otrgadnieku, tad atkārtotas mācības tajā pašā klasē neko nemaina viņa sniegumā un arī nākamais mācību gads tiek pabeigts ar nepietiekamu vērtējumu. Savukārt citi norāda, ka šobrīd lielais otrgadnieku skaits ir likumdošanā radīto izmaiņu sekas, proti, skolēni bija pieņēmuši to kā normu – arī nemācoties un neiegūstot pozitīvu vērtējumu, var tikt nākamajā klasē un pabeigt skolu.

Taču otrgadnieku skaitam vajadzētu sarukt, ja tas tiks ievērots un izglītības normatīvajos aktos neieviešīs citas izmaiņas šajā jautājumā.

- *It kā kritizēja to, ka 90-tajos gados un 2000-šo gadu sākumā ļāva celt pāri ar jebkādu vērtējumu. Ja vecāks uzrakstīja iesniegumu, ka piekriņ, ka pārceļ ar tādu un tādu vērtējumu, kaut ar visiem vieniniekiem. Pārcēla. Var strīdēties, bet, manuprāt, bērnu interesēs labāk bija, ka pārcēla. Var atrast citu veidu, kā ar šiem bērniem strādāt. Tas, ka viņi paliek šajā 30 bērnu klasē, tikai gadu atpakaļ, neko nemaina problēmas būtībā. (skolas direktors)*

- *Salīdzinoši nesens ir lēmums un bērni izdara secinājums par kaut ko iepriekšējo. Ja viņi nav mācījušies un sapratuši, ka viņus tāpat pārceļ, bet tagad tie likumi ir nomainījušies, viņi vairs nevar dabūt atpakaļ to. Tās ir sekas iepriekšējai likumdošanai. Pieļauju, ka paies pāris gadi un tie, kas tagad ir skolā, jau zina, ka tā neies uz priekšu un viņi netiks. (sociālais pedagogs)*

Kā uzskata lielākā daļa intervēto ekspertu, atkārtotas mācības tajā pašā klasē ir pieļaujama prakse tikai noteiktos gadījumos. Pirmkārt, uz otru gadu skolēnu var atstāt sākumskolas pirmajās klasēs, jo, iespējams, mācīšanās grūtības ir saistītas ar lēnākas attīstības īpatnībām vai ar nesagatavotību skolai. Bet tā nav pieņemama prakse pamatskolā, kur visdrīzāk mācīšanās grūtības ir laikus nekonstatētu un ielaistu mācību programmu tēmu neizpratne, ko atkārtotas mācības tajā pašā klasē neizlīdzinās.

- *Ja tā ir sākumskola, tas noteikti neveicinās atbiršanu, tādēļ, ka bieži vien bērns skolā pie mums tiek palaists ātrāk – viņš nav fiziski nobriedis, psiholoģiski nobriedis skolai, tāpēc viņam varbūt pirmajā gadā vai otrajā gadā neveicas. Tad šī iespēja atkārtot mācību vielu var nozīmēt tikai to, ka viņš tiešām gan fiziski, gan psiholoģiski nobriest mācību procesam. Savukārt otrgadniecība septītajā, astotajā klasē – tas jau ir citādi skatāms. Ja tur ir tik ilgstoši ielaistas problēmas, tad šaubos, vai otrs gads var kaut ko radikāli mainīt, ja mēs runājam tieši par mācību grūtībām. (pašvaldības pārstāvis)*

- *Es vairāk piekriņtu tam, ka drīzāk, ja viņu atstās uz otru gadu, viņš atbirs. Atstāšana uz otru gadu ir ļoti mazefektīva, viņa ir efektīva varbūt pirmajā un otrajā klasē. Tiešām ir bijuši vairāki gadījumi, kad bērni ir atstāti pirmajā klasē uz otru gadu un viņš atplaukst, viņš pēkšņi saprot visu, ko no viņa grib un aiziet uz priekšu. (..) Te jau ir tā lieta par pamatzināšanām. Nav jēgas atstāt vēlākās klasēs, tas neattaisnojas pilnīgi nemaz. (skolu psihologs)*

- *(..) Tas robs jau neizveidojas sestajā klasē. (..) Septītajā, astotajā klasē viņam robi ir tādi, ka viņš vienkārši nespēj tikt līdz. (..) Piemēram, viņš nevar izlasīt! Lieku risināt un uzķeru, ka problēma ir tajā, ka viņš nelasa, bet boksterē. Viņš koncentrējas uz lasīšanu, nevis uz teksta jēgu. Kad problēma ir sākusies? Ne jau septītā. Un ko tas dos, ja viņu atstāšu septītā klasē. (sociālais pedagogs)*

Turklāt atstāšana uz otru gadu vecākās klasēs pārsvarā veicina arī papildus problēmu rašanos – pasliktinās skolēnu uzvedība, rodas konflikti ar skolotājiem. Pēc ekspertu domām, tā pamatā ir mākslīgi veidotais pārrāvums skolēna dzīves ritmā. Šī pārrāvuma

dēļ viņš ir ne tikai spiests mācīties vienā klasē ar jaunākiem, bet arī noskatīties, kā vienaudži ir aizsteigušies viņam priekšā. Iespējams, ka daļai tas kalpo kā motivācija, tomēr liela daļa zaudē interesi par mācībām.

- Ļoti bieži ir tā, ka tieši otrajā gadā pasliktinās bērna uzvedība, viņš jūtas pārāks par saviem klasesbiedriem. Ja skolotājs nav atradis kontaktu ar šo bērnu, viņš ļoti bieži traucē skolotāju un ir konflikti. (..) Lielākajā klasē vienam bērnam bija jābūt devītajā klasē, bet viņš tagad ir sestajā klasē, viņam ir 16 gadi. Skolotājiem ir grūti atrast ar viņu kontaktu, viņš visādi cenšas provocēt, jauc stundu ārā, viņš jūtas pārāks par visiem. (sociālais pedagogs)

- Tagad laiks var teikt paātrinās, viss notiek ļoti ātri, un, ja mēs mākslīgi veidojam tādu iespēju palikt uz otru gadu, tad mēs pilnīgi cilvēku izsitam no dzīves ritma. Un viņš, intuitīvi mēģinot turēties dzīves ritmā, neizmanto to iespēju. (skolas psihologs)

- Viņam jau jābeidz ir devītā klase, bet viņš tagad septītajā klasē sēdēs. Tur tādi knariņi, bet viņš sēdēs. Viņam jau nav nekādas intereses, un lielākā daļa no viņa vienaudžiem jau kaut kur ir aizgājuši strādāt. (sociālais pedagogs)

- Viņš pabeidz sešas klases, septītajā nomācījies trīs gadus. Cik ilgi var sēdēt tajā vienā klasē? Aug bārda un ūsas, viņš sēž pie sīkajiem. (pašvaldības sociālais darbinieks)

- Viņa vienaudži jau ir aizgājuši klasi tālāk, viņš paliek pie tiem mazajiem, tāpat tas viņam rada papildus kompleksu, nepatiku pret skolu un nevēlēšanos to apmeklēt. Citu varbūt tas sapurina – viņam ir kauns, ir saņēmis savu, vienu gadu ir zaudējis, tā vairāk negribu. Bet pa lielākai daļai neredzu, ka tas efektu dotu. (skolas direktors)

Otrkārt, atkārtotas mācības tajā pašā klasē ir pieļaujamas, iepriekš izvērtējot iemeslus, kādēļ tas nepieciešams, un izsverot, vai būs vēlamais rezultāts. Ja skolēns mācības iekavējis slimības dēļ, tad palikšana uz otru gadu varētu pozitīvi ietekmēt viņa sniegumu. Bet tajā pašā laikā, ja skolēnu neattaisnoti kavējis stundas, konfliktējis ar skolotājiem un līdz šim īstenotie mācību motivācijas veicināšanas pasākumi – darbs ar skolēna vecākiem – nav nesuši izmaiņas skolēna sniegumā, tad to neveicinās arī atkārtotas mācības tajā pašā klasē.

- Tur [būtiski] ir tie iemesli, kāpēc viņš ir palicis uz otro gadu. Ja tos iemeslus nenovērš, tad paliks [atkal]. Ja novērš, tad viņš, protams, varētu ļoti sekmīgi darboties tālāk. To nevar tā viennozīmīgi atbildēt, jo ir situācijas, kad viņš neko nav darījis tajā gadā un pārcelt arī nevar. (skolas psihologs)

- Jāmeklē ir iemesls, kāpēc ir atstāts uz otro gadu. Ja bērns ir slimojis, tad iemesls ir skaidrs. Ir arī cita veida problēma, kādēļ atstāj uz otru gadu, un viss ir kārtībā. Bet ja viņš ir bijis pejamais zēns, nav nācis uz stundām, bastojs, ar vecākiem ir runāts un strādāts, šajā gadījumā šaubos, vai tas būs efektīvi. (pašvaldības sociālais darbinieks)

Un, treškārt, otrgadniecība ir pieņemama, ja, atsākoties mācībām, pedagogi ar skolēnu strādā individuāli, pievēršot pastiprinātu uzmanību iepriekšējā gada klupšanas akmeņiem. Iespējams, ka skolai ir jāgatavo individuālā programma darbam ar bērnu vai arī skolēnam ir jāmaina mācību iestāde, tā izvairoties no pedagogu un klasesbiedru iepriekš radītā negatīvā novērtējuma.

- Ja [grūtības] sākumskolā nav pamanītas, ja šo mācību grūtību dēļ ir izveidojušās citas problēmas, kuru rezultātā skolnieks paliek uz otru gadu, tad ar skolnieku jāstrādā ļoti augstas klases profesionālim, lai šajā otrajā gadā visu diagnosticētu, visu izlabotu. (pašvaldības pārstāvis)

- Katrs atstāšanas gadījums nav pietiekami izvērtēts. (..) Ir jāizvērtē un jāpamato, kāpēc un kas tajā otrajā gadā tiks darīts labāk, lai tiešām tas ir vērtīgs gads. (..) Jāveido pamatots darba plāns bērnam, proti, kurus priekšmetus viņš padziļināti apmeklēs – individuāla korekcijas programma, nevis vienkārši tādā pašplūsmā atstāj uz otru gadu. (skolas psihologs)

- Ja atstāj uz otru gadu, tad ne tajā skolā. Vajadzētu varbūt mainīt bērnam skolu, jo [ir būtiski], kā viņš jūtas un kā adaptējas citā klasē vai viņam nav diskomforts, vai viņu neapsmej. (pašvaldības sociālais darbinieks)

Pēc ekspertu domām, atkārtotas mācības tajā pašā klasē pozitīvi ietekmē skolēna sniegumu, ja apkārt esošo attieksme ir labvēlīga un atbalstoša. Ja skolēns ģimenē vai no sev tuviem cilvēkiem saņem atbalstu un iegūst pārliecību, ka palikšana uz otru gadu nāks viņam par labu – viņam vēlāk būs vieglāk mācīties, – tad arī bērns to pieņem un cenšas mācīties. Turklāt ja vecāki seko līdzi arī bērna mācību procesam, tad otrgadniecība noiekti var sniegt pozitīvu rezultātu.

- Ļoti daudz ir atkarīgs no vecākiem. Mazākajā klasītē palika viens puisītis otru gadu, viņš gāja uz medicīniski-pedagoģisko komisiju, viņam piedāvāja īpašu programmu, bet vecāki nepiekrīt. Tagad vecāki ir sasparojušies, var redzēt, ka bērns ir ar uzlabojumiem, mācās un tiek visam līdzi, saprot, lasa un raksta. Bet ir arī cits gadījums, kad vecāki tiešām nepalīdz un bērns pilnīgi nemiļīgi nāk pie manis, mēs parunājamies, es viņai prasu, kā iet mācībās un viņa saka: nē, viss ir labi. Bet, ja es parunāju ar klases audzinātāju, viņa saka, ka stundās viņa praktiski neko nedara, stundām nav sagatavojusies, mācībās bieži nav līdzi nepieciešamie mācību līdzekļi. (sociālais pedagogs)

- Ja viņam nav atbalsta mājās, ja viņam nav cilvēks, kas pateiktu, ka tas nav nekas, tiekam tālāk un viss būs kārtībā, tad vispār nevar. Ir kauns iet atpakaļ [tajā pašā klasē], negrib, lai visi redzētu. Vienkārši pateikt, ka man ir citas darīšanas, ka es iešu uz darbu. Es negribu, man nevajag, mani neinteresē. (sabiedriskās organizācijas pārstāvis)

Liela nozīme ir arī skolotāju un skolas biedru attieksmei. Vairāki eksperti atzīmē, ka, skolēnam, paliekot uz otru gadu, nākas saskarties ar negatīvu vienaudžu un pedagogu attieksmi. Raugoties no pedagogu izturēšanās pozīcijām, atkārtotas mācības tajā pašā klasē nav skolēnam sniegta atkārtota iespēja. Vairāki respondenti, raksturojot pedagogu

izturēšanos, lieto apzīmējumu „zīmogs”, proti, ja skolēns ir palicis uz otru gadu, tad viņam automātiski var piemērot virkni negatīva rakstura iezīmju. Šāda attieksme liek skolēnam zaudēt pašapziņu un vēlmi uzturēties skolā.

- *Tas arī ir zīmogs – es netiku tālāk, tu tiki. Kā mēs darām tālāk, ja es biju tavā klasē, bet tagad vairs neesmu, es esmu ar maziem. Tas varbūt dažreiz stimulē, lai pamestu to visu.* (sabiedriskās organizācijas pārstāvis)

- *Ja viņš sēž tai pašā skolā, un ja uz viņu brēc, ka viņš ir tas divnieku karalis un otrgadnieks, viņam jābūt ļoti stipram, bet viņš acīmredzot nav ļoti stiprs, ja viņš jau tādā situācijā ir nonācis.* (skolas direktors)

- *Tas ir zīmogs. Viņi ļoti nelabprāt ies uz skolu, jo kaut ko zinās, kaut ko nezinās. Parēķināsim – pirmo klasi divos gados, otro klasi divos gados, trešo klasi jau trijos gados, cik viņam gadu ir? Visi vienaudži pārauguši, viņam ir citas intereses, garīgās attīstības nav.* (sabiedriskās organizācijas pārstāvis)

- *Viņš nav apguvis tā kā vajadzētu, lai pārietu uz citu, nākamo līmeni, bet tas bērns varbūt pat būtu gatavs mācīties, saņemties, nu tik būs. Tajā pašā laikā attieksme ap viņu ir – ja jūs prasāt skolotājam, „ko jūs varat pateikt par to vai to bērnu”, viņš saka – „ai, viņš ir otrgadnieks”. Kas zem tā otrgadnieka slēpjas? Neveiksmīgs, stulbenis, mulķis? Varbūt otrādi, baigais malacis, tagad tu varēsi saņemties. Par to otrgadnieku – tas ir baigi jocīgi, tas ir kā tāds zīmogs.* (policijas pārstāvis)

(2) Izglītības apguves alternatīva tajā pašā skolā Kāds no intervētajiem ekspertiem norāda, ka skolēnu akadēmisko sniegumu drīzāk uzlabos mācības pedagoģiskās korekcijas klasē, nevis atkārtotas mācības tajā pašā klasē. Korekcijas klasē skolēnu skaits ir vismaz uz pusi mazāks un ir iespējams strādāt ar katru individuāli, izvēršot lielāku sociālo kontroli. Bet tajā pašā laikā, pēc cita respondenta domām, ne vienmēr pats skolēns vēlas mācības turpināt korekcijas klasē, jo tā viņam raisa negatīvas asociācijas.

- *Labāk šādā gadījumā (mācību grūtību gadījumā, kad nevar pārcelt nākamajā klasē) ir likt bērnu korekcijas klasē, (..) kur ir mazākas klases un katram bērnam vairāk uzmanības tiek veltīts.* (pašvaldības sociālais darbinieks)

- *Klasē ir ļoti maz bērnu, skolotāji var vairāk pievērst uzmanību. (..) Skolotāja ar viņiem strādā, atlaides nav nekādas, lielāka kontrole. Ja vienu dienu nav skolā, tad skolotājs zvana uz mājām un interesējas, kādēļ nav skolā, nevis kā parastā klasē, kad uzticas, ka šis bērns ir slimis.* (sabiedriskās organizācijas pārstāvis)

- *Mums dotajā momentā ir bērns, kurš par agresīvu, uzbrūkošu uzvedību izmests no skolas. Direktore ir pateikusi, ka negrib pakļaut briesmām pārējos skolniekus. Vai viņu kur paņems? Protams, viņu paņems korekcijas klasēs. Bet puika pateica, ka viņš vispār uz skolu neiešot, jo viņš negribot būt jefiņu skolā.* (sabiedriskās organizācijas pārstāvis)

Tā kā atbilstoši likumam skolēns korekcijas klasē drīkst mācīties trīs gadus, tad ekspertiem tika lūgts izvērtēt skolēnu iespējas pēc minētā laika perioda turpināt mācības

parastajā vispārīzglītojošā klasē. Ekspertu atbildēs dominē viedoklis, ka šāda pāreja teorētiski ir iespējama, tomēr praksē skolēni parasti turpina mācības korekcijas klasē, tikai retos izņēmuma gadījumos atgriežoties pie iepriekšējā izglītības apguves veida.

- Teorētiski viņam vajadzētu būt spējīgam mācīties, bet praktiski es nezinu nevienu, kurš no korekcijas klases būtu aizgājis uz parasto klasi. (skolas psihologs)

- Trii teorētiski viņš var atgriezties, bet tādu mums nav bijis, ka pēc korekcijas atnāk atpakaļ. Kaimiņu skolā, kur ir korekcijas un parastās klases, tā arī notiek – viņi ir korekcijas klasē, un tad, kad viņš sasniedz kaut kādu līmeni, viņš tiek ārā no tās korekcijas un nonāk vidusmēra klasē. (sociālais pedagogs)

Iepriekš minētajam ir vairāki iemesli. Visupirms atgriešanās pie iepriekšējā mācību ritma ir atkarīga no tā, kādēļ skolēns ir nonācis korekcijas klasē. Ja skolēnam ir mācību grūtības kavējumu vai uzvedības dēļ, tad pāreja no korekcijas klasi uz parasto klasi ir iespējama. Taču ja mācības korekcijas klasē nozīmētas, piemēram, intelektuālās attīstības traucējumu dēļ, tad tas varētu arī nebūt realizējams. Atgriezties ir sarežģīti arī tad, ja skolēna vecums ir lielāks nekā citiem viņa iespējamiem klasesbiedriem. Vairāku gadu starpība pusaudžu vecumā ir nozīmīga, jo skolēni atšķiras ne tikai pēc attīstības, bet arī pēc savu interešu loka.

- Tas ir atkarīgs no tā, ko korekcijas klasē saliek. Ja viņš vienkārši ir tur dēļ savas disciplīnas vai savas stundu kavēšanas nokļuvis, tad viņš noteikti var. Ja viņam ir zems intelektuālais līmenis un tāpēc viņš tur ir iekļuvis, tad nezinu. (skolas psihologs)

- Esmu ievērojusi, ka korekcijas klasē ir izaudzis tas pusaudzītis. (..) Viņam ir četrpadsmit gadi, un viņš mācās ceturtajā klasē. Tad gadu mācās korekcijas klasē un jau ir piecpadsmit, viņš ir izaudzis. Viņš ieiet klasē un izskatās tā kā pieaugušais starp tiem mazajiem, viņu ir grūti atgriezt atpakaļ. (pašvaldības sociālais darbinieks)

Eksperti norāda, ka nereti paši skolēni nevēlas atgriezties. Korekcijas klasē mācās apmēram zināšanu līmenī līdzvērtīgi skolēni, tā ļaujot justies viņiem kā līdzīgam starp līdzīgiem. Ne tikai šī vide, bet arī skolotāju individuālā pieeja katram skolēnam neveicina vēlmi atgriezties pie iepriekšējā mācību ritma.

- Tie bērni nonāk jau stipri novēloti šajā klasē, un, nonākot šajā programmā, tie bērni ir samērā līdzvērtīgi, viņi ir no vienas grupas. Tā izveidojas samērā izolēta vide, kad ir samērā grūti viņus atkal iepludināt atpakaļ tajā kopējā masu skolā. (skolas direktors)

- Ir ļoti daudz korekcijas klases un programmas vakarskolā, kur arī aiziet problēmbērni, kuri visās citās skolās bijuši ar mācību grūtībām. Tur it kā šie bērni nonāk vienādā vidē, tur viņi jūtas labi un tur aiziet, tur viņi visi tādi vienādi bēdu brāļi ir. (pašvaldības pārstāvis)

Tomēr par spīti pozitīvajiem aspektiem atsevišķi eksperti pauž negatīvu nostāju par korekcijas klases atstāto iespaidu uz skolēniem. Tā kā lielai daļai korekcijas klašu skolēnu raksturīga devianta uzvedība un nav motivācijas mācīties, tad pārējie visbiežāk seko vairākuma piemēram.

- *Es korekcijas klasēm neticu. Bija divi jaunieši, kuri bija jaunāki vecumā un nebija ne klaiņojuši, ne pīpējuši, viņi sāka pīpēt, dzert, tusēt, un attieksme pret mācībām pilnīgi nošļūca. Vairākumam ir ietekme.* (sociālais pedagogs)

- *Nemaz neesmu lielā sajūsmā par tām, jo (...) it kā tur būtu jāuzlabo sekmes, bet, pateicoties tai uzvedībai pēdējās, viss iet uz leju. Bērns nevis saņem un vairāk pievēršas mācībām, bet tieši otrādi – tas aiziet vēl sliktāk.* (sociālais pedagogs)

(3) Izglītības iestādes maiņa Ekspertu viedoklis par to, vai skolas maiņa būtu uzskatāma par praksi, kā uzlabot skolēnu iespējas integrēties izglītības sistēmā, ir vienots. Pārdomāta un mērķtiecīga skolas maiņa, pēc ekspertu domām, var uzlabot skolēna akadēmisko sniegumu.

Tā kā cita skola nozīmē arī citu vidi, tad būs vajadzīgs zināms laiks, kamēr skolēns tai pielāgosies. Tādēļ nav pieļaujama skolas maiņa mācību gada vidū vai katru mācību gadu, jo adaptācijas laikā skolēns centīsies atrast savu vietu, nevis vēltīs uzmanību mācībām. Atsevišķi eksperti, raksturojot šī procesa izvērtēšanas nozīmīgumu, skolas maiņu apzīmē ar jēdzienu „trauma”.

- *Ja sāk mainīt skolas, tad ir arī problēmas, tāpēc, ka katrā skolā ir jāiedzīvojas. Maiņai ir jābūt mērķtiecīgai, nevis vienkārši tāpat vien, jo cilvēks jau nemainās. (sabiedriskās organizācijas pārstāvis)*

- *Cilvēki tik ātri nemainās. (...) Ir gadījumi, kad uz personas lietas, tās veidlapas ir sarakstītas trīs, četras, piecas skolas virsū, katru mācību gadu vai pat biežāk bērns ir mainījis skolu. Tā ir psiholoģiski pamatīga slodze bērnam, trauma – viņš tiek mētāts kā futbola bumba.* (skolas direktors)

- *Domāju, ka vajadzētu ieviest kādu aizliegumu mainīt skolu mācību gada vidū, jo lai izdzīvotu un iedzīvotos, sanāk tā, ka viņa attieksme un uzvedība mainās uz pretējo. Konkrēts gadījums: divas māsas mainīja skolu, lai iejustos skolas dzīvē un lai viņas nebūtu atstumtas, tika izdarīts maksimālais – pīrsings iespējamās vietās, apģērbs, uzvedība, tikai tādēļ, lai iekļautos, lai izdzīvotu.* (sociālais pedagogs)

- *Ja vienkārši nomaina bērnam skolu, tas nav risinājums. Jaunajā skolā, kamēr bērns iedzīvosies, atkal kulaki ies pa gaisu un kamēr izcīnīs vietu, un šī maiņa dod traumu bērnam un katrā gadījumā ir rūpīgi viss jāizvērtē.* (policijas pārstāvis)

Kā uzskata respondenti, atsevišķos, individuāli izvērtētos gadījumos skolu maiņa varētu ievērojami uzlabot skolēnu sekmes un uzvedību. Piemēram, ja skolēnam nav izveidojusies pozitīva attiecība pieredze ar pedagogiem vai klasesbiedriem un ja ir zināms, ka tas ir mācību un uzvedības grūtību cēlonis, tad, garantējot, ka negatīvā pieredze nebūs jāpiedzīvo no jauna, ir vērts mainīt skolu. Skolu vajadzētu mainīt arī, lai izvairītos

no negatīvā priekšstata, ko skolēns radījis ar savam akadēmiskajām neveiksmēm vai uzvedību.

- *Tas ir individuāli, bet katram cilvēkam ir jādod vairākas iespējas kaut ko izdarīt. Ja vienā vietā viņam kaut kādu psiholoģisku nesaderību dēļ ar klasi, ar pedagogiem, kaut kas nav noticis tai vēlamajā veidā, ir jādod iespēja pierādīt, ka viss vēl var notikt. (pašvaldības pārstāvis)*

- *Ja, runājot ar bērnu, redzi, ka viņš ir gatavs mācīties, bet viņam nav kontakta ar skolotāju, kaut kādas ļoti lielas problēmas ar bērniem klasē, kautiņi, izsmiešana, tad viņš nevar mācīties. Ja viņam ir iespēja mainīt, zinot, ka nākamajā skolā tādas lietas netiks pieļautas, tad viņam tas ir par svētību, viņam it kā tiek dota otra iespēja. (sabiedriskās organizācijas pārstāvis)*

- *Dažreiz tādiem akadēmiskiem neveiksminiekiem, delveriem un resgaļiem pielīp. Viņi pagriežas – uz viena vaiga uzrakstīts, ka viņš norāva aizkaru, uz otra vaiga – saspārdīja miskasti, uz pieres rakstīts, ka ar viņu nav vērts rēķināties projektu nedēļā, jo viņš neko tāpat neuzrakstīs. Tādā veidā dažreiz iestādes maiņa nāktu par labu. Gribi vai negribi, ne vienaudži, ne pieaugušie vairs neredz viņu tādā resursu gaismā. (skolas psihologs)*

Eksperti sava praksē saskārušies ar vairākiem piemēriem, kad skolas maiņa bijusi veiksmīga, proti, uzlabojies gan skolēna akadēmiskais sniegums, gan uzvedība. Atšķirīgie piemēri iezīmē vienotu tendenci – skolas maiņa devusi pozitīvu rezultātu, ja jaunā skola bijusi atšķirīga pēc sava veida. Skolēni uzrādījuši labākus rezultātus, ja pārgājuši uz internātskolu, speciālo skolu vai vakara maiņu skolu, kur pedagogi var nodrošināt individuālāku pieeju. Tāpat skolas maiņa bijusi veiksmīga, skolēnam pārejot no pilsētas skolas uz skolu laukos vai otrādi – lauku skolā iespējams realizēt lielāku sociālo kontroli, bet pilsētas skolā skolēnam ir vairāk jāpieliek pūļu, lai lielajā skolas kolektīvā piesaistītu apkārt esošo uzmanību.

- *Vairumā gadījumu diezgan efektīva, ja runājam par mūsu skolu (vakarskola). Bērni anketās raksta, ka te viņi jūtas ļoti labi, ir atšķirīgs mikroklimats nekā bijis iepriekš skolās, kur viņi ir mācījušies. Pamato viņi ar to, ka te pret viņiem izturas vairāk kā pret pieaugušiem cilvēkiem, kā pret personībām, neskatoties uz visiem viņu trūkumiem, neskatoties, kas viņam ir liecībā iepriekš rakstīts. (skolas direktors)*

- *Kad mēs bērnu, kuri pilnīgi bija skolu pametuši, neapmeklēja, ievietojām internātskolā, ar viņiem strādāja vakaros pedagogs, kurš palīdzēja mācības sagatavot, un bērni diezgan veiksmīgi pabeidza klasi. Vienai daļai ir tā, ka pirmo reizi ir trīs reizes dienā paēdis, ir ielikts režīmā, viņš ir projām, viņam nav varianta neiet uz skolu. Audzinātājs visus reizē pieceļ un aizved. (pašvaldības sociālais darbinieks)*

- *Vienā skolā, kad gājām jau iekšā, apkopēja sauca mums: „Vai Jūs pie Ralfa?” Visa skola jau zina, ka viņš ir sliktais un viņa imidžu nav iespējams mainīt. Tagad tas Ralfs ir pārgājis uz lielāku skolu, kur cits mērogs un šajā skolā viņš vairs nevar tā izpausties, viņš neizceļas tajā lielajā masā. Viņš vispār tur jūtas labāk un līdž šim nav bijušas problēmas ar viņu, nav nācies ar viņu tikties. No otras puses, ir*

iespēja pāriet no lielas pilsētas skolas uz mazāku lauku skoliņu, kur ir mazākas klases un kur katram bērnam pievērš individuāli vairāk uzmanības. (policijas pārstāvis)

Daži no respondentiem norāda, ka skolas maiņa varētu arī nebūt tas labākais veids, kā panākt skolēnu integrāciju izglītības sistēmā. Nevar izslēgt iespēju, ka skolēns nespēj adaptēties jaunajā skolā, tādā veidā palielinot risku kavēt mācības vai pamest skolu. Skolas maiņa nav risinājums arī tajā gadījumā, ja skolēnam ir ievērojami robi pamatzināšanās – ja netiek strādāts pie zināšanu papildināšanas, tad skolu maiņa neuzlabos skolēna akadēmisko sniegumu.

- Cilvēks, kuram ir 20 gadu, aizgāja uz vakarskolu. Šajā situācijā tas izbojāja visu – viņš vienkārši negāja uz skolu, tāpēc, ka viņam vairs nebija draugu, viņš nepazīna nevienu cilvēku, viņš zaudēja visu savu sabiedrību. (sabiedriskās organizācijas pārstāvis)

- Reizēm skolas maiņa ir ļoti pozitīva, reizēm tā neatrisina. Tā problēma ir kompleksa, jo, piemēram, viņam nav pamatzināšanu, viņš var mainīt nez cik skolas, bet tās zināšanas jau viņam neradīsies. Pieļauju, ka visās skolās skolotāji teiks: „Tev šo vajadzēja ceturtajā klasē, šo piektajā klasē iemācīties”, tas jau situāciju neatrisinās. (pašvaldības sociālais darbinieks)

- Ne vienmēr tā bēgšana, iešana prom var atrisināt situāciju, jo arī tai citā skolā var būt tās pašas vai citādākas problēmas. Tā kā varbūt tomēr ir labāk problēmas atrisināt turpat, kur esi. (policijas pārstāvis)

Atsevišķi eksperti norāda uz to, ka nereti skolas izmanto šo izglītības sistēmas praksi savā labā. Ja skola nav ieinteresēta strādāt ar riska grupas bērniem, tad netiek veidotas izglītības apguves alternatīvas vai sniegts nepieciešamais papildus atbalsts, bet tā vietā iesaka mainīt izglītības iestādi.

- Skolas maiņa nevar būt līdzeklis jautājuma risināšanā. Ir dusmas, ja skola saka, ka ir jāiet uz internātu, ka tur ir vieglāk. Nav, programma tā pati, bet stereotips tāds, ka tur visi sakoncentrējas. Katrai skolai ar saviem bērniem jātiek galā. Mēs ļoti negatīvi skatāmies uz to, ka notiek bērnu pārlādēšana no vienas skolas uz otru. (pašvaldības pārstāvis)

- Ir skolas, kurās ir tendence problēmbērņus čakarēt tik ilgi, kamēr nomaina skolu. Protams, ir reizes, kad, nomainot skolu, tas attaisnojas. Bet parasti problēmas ir tik ielaistas, ka kādos 70% tas nedod neko – viņš aiziet uz to skolu, tur atkal kaut kas un iet uz nākamo. (pašvaldības sociālais darbinieks)

(4) Atskaitīšana no izglītības iestādes Lielākā daļa intervēto ekspertu, atsaucoties uz pieņemtajiem likuma grozījumiem, min, ka atskaitīšana nav iespējama. Ar skolu saistītie respondenti uzsver, ka viņu skola stingri ievēro likuma normu un, pat ja skolēns vairāk kā gadu nav parādījies skolā, viņš skolēnu sarakstā pārsvarā tiek saglabāts līdz savas pilngadības sasniegšanai.

- Mums strikti tiek ievērots, ka skolas atskaitīšana der tikai tad, kad bērns ir sa-
sniedzis 18 gadu vecumu. (..) Mums ir viens bērns, kuram ir ļoti stipri uzvedības
traucējumi, viņš traucē skolotājus, bet strikti tiek ievērots Izglītības likums, ka
skolā ir līdz 18 gadiem. Pat ja viņš nenāk skolā, viņš tik un tā ir šeit kādā sarakstā
un tiek uzturēts kontakts. Pat ja bērns strādā, līdz 18 gadiem viņš tiek turēts skolā.
(sociālais pedagogs)

- Pamatizglītībā atskaitīt ir ļoti sarežģīti. Tāpēc mums skolās skaitās bērni, kas
varbūt jau ir sen aizbraukuši uz ārzemēm, bet viņi tur skaitās, jo viņus nevar
atskaitīt. (pašvaldības pārstāvis)

Atskaitīšana, pēc atsevišķu ekspertu domām, ir negatīvs process, tādēļ tās īstenošanas
apgrūtināšana ir apsveicams lēmums. Ja skolēnu atskaitīšanai nebūtu nekādu
ierobežojumu, tad skolas to varētu izmantot, izslēdzot tos skolēnus, kas ir kļuvuši par
apgrūtinājumu. Kā uzskata eksperti, nav pieļaujama situācija, kad skola var vienkārši
atskaitīt skolēnus un kad netiek domāts, kas ar viņu notiek tālāk. Atskaitīšana, pēc
ekspertu domām, ir skolēna izstumšana ne tikai no skolas, bet arī no viņam apkārt esošo
cilvēku vidus, tādā veidā norādot, ka viņš nevienam nav vajadzīgs un ka viņš nedrīkst
būt viens no mums.

- Pašu principu, ka skola tā nevar vienkārši pamatizglītības procesā atskaitīt, ne-
vajag mainīt – tas ir ļoti labi un pareizi, jo jā māca ir visi bērni un nav pieļaujama
tāda šķirošana – šo es atskaitīšu, šo ne. (pašvaldības pārstāvis)

- Atskaitīšana – tas faktiski ir „tu mums neesi vajadzīgs”. Bērns to tā saprot – es
neesmu nevienam vajadzīgs, neesmu nekā vērts. Ko lai viņš dara? Ja skola viņu
atskaita, tas nozīmē, ka ir jārisina, ko tas bērns darīs tālāk, viņu tā nevar atstāt uz
ielas, viņš par sevi nespēs rūpēties. (sabiedriskās organizācijas pārstāvis)

- Nevajag izslēgt, ja mēs runājam par pamatskolu. Tas ir ļoti neefektīvi. Faktiski
mēs to bērnu izstumjam uz ielas, tā vairs nav mūsu problēma. Īstenībā jau tā
problēma paliek. (skolas psihologs)

- Viņš tādā veidā vispār ir izstumts no sabiedrības, tās sabiedrības, ko mēs uz-
tveram par ceļu, ko cilvēks iet, attīstot savu personīgo kvalitāti. Tad, kad viņu
izstumj ārā, viņš ir izstumts ne tikai no tās skolas, viņš ir izstumts no sava drau-
gu pulka. Tevi izmet ārā, tu vairs neesi tāds kā mēs. (sabiedriskās organizācijas
pārstāvis)

Tomēr ekspertu vidū sastopams arī viedoklis, ka atskaitīšanu tomēr vajadzēja saglabāt,
kā sankciju par skolā izdarītajiem pārkāpumiem. Eksperti norāda, ka skolēni, zinot, ka
viņus atskaitīt nevar, to izmanto gan nodarot pāri vienaudžiem, gan saskarsmē ar peda-
gogiem.

- Principā tas nav pareizi, ka nedrīkst mest ārā. Es saprotu, tā ir aizsardzība. (..)
Direktors nevar izmest ārā, bet jābūt kaut kādām metodēm, jo cilvēkā kaut kādam
lūzumam ir jānotiek. Kamēr ierocis nav un viņš labi zina, ka nevar izmest, viņš te
man saka: „ko tu man dziedi?” (..) Visās iestādēs direktors kaut ko var darīt, bet
skolā neko viņš nevar, tikai parādīt papīrus kontrolējošajiem orgāniem. (skolas
direktors)

- Izslēgšanas praksei ir jābūt, jo citādi bezgalīgā nesodāmība pieņem jau katastrofālus apmērus. (..) Biezo dēliņu vecāki, kuru bērni ir ar vardarbīgām nosliecēm, prot visādi motivēt skolas direktoru, lai neizslēdz viņa dēlu. (sabiedriskās organizācijas pārstāvis)

Izvērtējot atskaitīto skolēnu iespējas atgriezties skolā, eksperti ir noskaņoti galvenokārt pozitīvi. Ja skolēnam ir vēlme iegūt pamatizglītību apliecināšu dokumentu, tad viņš var mācības turpināt gan korekcijas klasē, gan vakarskolā. Turklāt netiek noraidīta iespēja, ka vakarskolas daudz plašākā mērogā piedāvās izglītošanās iespējas arī tiem skolēniem, kuri ieguvuši tikai dažu klašu izglītību. Tikai viens no ekspertiem atzīmē, ka atskaitīšana izslēdz iespējas tālākai izglītībai.

- Ir korekcijas klases, kurās pieņem bērnus, ja viņi kādu laiku mācības izlaiduši. Tas ceļš jau ir pavisam vienkāršs. (..) Korekcijas klašu īpatnība tieši tāda arī ir. Savukārt tie, kas tikuši līdz devītajai klasei, bet nav ieguvuši pamatizglītību apliecināšu apliecināšanu, tiem ir speciālas, t.s., otrās iespējas klases atvērtas. (pašvaldības pārstāvis)

- Kad ir nokļuvis jaunais cilvēks darbā un tur sāk prasīt šo te izglītību, tad varētu būt, ka cilvēks sāk mācīties, nāk uz vakarskolām, tas jau tiek piedāvāts. Mums jau izglītības iespējas ir, ka tik ir gribēšana. (..) Es domāju, ka drīz vakarskolas piedāvās arī iespēju mācīties tiem, kas nav pabeiguši sešas klases. Ja būs pieprasījums, skolu piedāvās. (pašvaldības pārstāvis)

- Darbu pie tagadējiem apstākļiem viņš atradīs, bet, ja mēs skatāmies tādā lielākā kontekstā, iespējas turpināt izglītību skolā ir diezgan ierobežotas. Domāju, ka mēs tos bērnus faktiski norakstām. (skolas psihologs)

3.4. DARBS AR RISKĀ GRUPAS BĒRNIEM UN ATBIRUŠAJIEM SKOLĒNIEM

Lai raksturotu īstenotās aktivitātes un noteiktu nepieciešamās izmaiņas darbā ar riska grupas bērniem un atbirušajiem skolēniem, intervētajiem ekspertiem tika lūgts raksturot pašreizējo darbu ar riska grupas bērniem. Eksperti izvērtēja dažādu institūciju lomu, kā arī problēmas risināšanas savlaicīgumu un tos šķēršļus, kas to kavē.

3.4.1. Problēmas risināšanas savlaicīgums

Skolēnu atbiršana aizsākas ar laikus nekonstatētu uzdevumu izpratnes trūkumu, kas pamazām pārtop par zināšanu trūkumu un mācīšanās grūtībām. Tādēļ ir būtiski savlaicīgi konstatēt problēmu un uzsākt darbu ar riska grupas bērniem. Šajā sakarā gan intervētie eksperti norāda, ka pašlaik darbs ar riska grupas bērniem netiek uzsākts savlaicīgi, proti, pārsvarā problēmas diagnosticēšana ir novēlota un uzmanība tai tiek pievērsta tad, kad tā ir samilzusi un ar ierastu pedagoģisko darbu nav vairs risināma. Ne velti eksperti, runājot par problēmu risināšanas savlaicīgumu, lieto tādu terminoloģiju kā „uguns dzēšana” un „cīņa ar sekām”.

- Lielākoties visi cīnās ar sekām. Kad viņam ir ļoti daudz nesekmīgu atzīmju, tad pēkšņi sāk visi kaut ko darīt, nevis profilaktiski, lai nenonāktu līdz tam, ka ir tās sliktās atzīmes. (skolas psihologs)
- Tie pirmie signāli, kas saņemti sākumskolā, negūst nekādu rezonansi, un tas, ar ko mēs pamatskolās sastopamies, jau ir sekas. Šobrīd sociālajiem darbiniekiem daudz enerģijas jāvelta uguns dzēšanai un sekām. Mēs skraidām ar ugunsdzēsamo aparātu, nevis varam apsēsties un sacerēt kādus kreatīvus pasākumus. (skolas psihologs)
- Problēmas jau ir krietni ieilgušas, kad bērns sāk biežāk neiet skolā. Problēma ir sākusies pirms kādiem trīs, četriem gadiem, bet tās sekas krietni vēlāk tiek redzētas, kad praktiski vairs nav iespējams palīdzēt. (sociālais pedagogs)
- Mēs strādājam ar sekām, mēs nestrādājam ar iemesliem. Mēs mēģinām jau to pagrimušo ģimeni kaut kā dabūt uz kājām, bet atgriezties tajā sākumpunktā vairs nevar. (pašvaldības pārstāvis)

Problēmu diagnosticēšana galvenokārt ir skolotāju atbildība. Tomēr, kā norāda eksperti, objektīvu apstākļu dēļ ne vienmēr skolotājs to spēj veiksmīgi uzņemties un pildīt. Lielais pārraugāmo skolēnu skaits šo procesu apgrūtina gan klašu audzinātājiem, gan sociālajiem pedagogiem. Aizņemtība un noslogoģība kavē ne tikai skolas personāla darbu ar riska grupas bērniem, arī cilvēki, kas darbojas sabiedrisko organizāciju sektorā, ne vienmēr spēj laikus sniegt nepieciešamo atbalstu.

- Maksimāli ātri diagnosticēt, ka bērnam ir šīs te mācību neveiksmes un kāpēc viņas ir. Būtībā tagad mēs tikai ar sekām cīnāmies. Katra skolotāja atbildība ir maksimāli ātri diagnosticēt, kas tur ir. (sociālais pedagogs)
- Drusku pa vēlu. Audzinātājs to nespēj, kaut arī audzinātājam tagad tās audzināšanas stundas ir it kā vairāk. Un arī tas, ko var piedāvāt, ir pašvaki – cik grūti atgriezt to bērniņu atpakaļ. (pašvaldības pārstāvis)
- Bieži vien seku ir tik daudz, ka līdz tiem cēloņiem netiek, jo sociālie pedagogi ir pārāk maz, lai tikai sāktu jau cīnīties ar cēloņiem. Un ko var izdarīt tikai cilvēks vien, ja tur ir arī citas lietas? (sociālais pedagogs)
- Latvijā ir pietiekami daudz cilvēku, kuriem ir prasmes strādāt ar bērniem un jauniešiem, bet viņiem nav laika to darīt individuāli. Mēs skraidām apkārt un mēģinām kaut ko panākt, naudas dēļ rakstam projektus – tas viss ir jādara, bet varbūt dažreiz mums ir jābūt nedaudz individuālākiem. (sabiedriskās organizācijas pārstāvis)

Interesanti, ka intervētie eksperti, runājot par skolēnu atbiršanu, pieskaras problēmas savlaicīgas nerisināšanas sekām. Ja netiek laikus konstatēta skolēnu skaroša problēma un ja netiek strādāts pie tās risināšanas, tad tā sakopo ap sevi citus riska faktorus, kas palielina skolas pamešanas iespējamību. To eksperti salīdzina ar sniega lavīnu vai ar sniega bumbas velšanos no kalna, t.i., tā ik mirkli kļūst arvien lielāka un to apturēt vairs nav iespējams.

- *Tam, kuram apnīk, ir mazāka noturība. Ja vēl vecāku intereses nav, tad arī sāk kavēt, viņš vienkārši neiet uz stundu, viņš nesaprot, viņam tur ir grūti, ir sarežģīti, „es neiešu”. Neiet vienu reizi, neiet otru reizi un tur jau tad sniega lavīna veidojas. (skolas direktors)*

- *Jaunās māmiņas, kas tagad ved savus bērnus uz skolu, viņām jau arī noteiktas problēmas ir bijušas. Ja viņas savā dzīvē ir pratušas tās atrisināt, tad ir labi. Taču ir arī tādas māmiņas, kas nav spējušas savas problēmas atrisināt, bet arī viņām ir bērniņi, un arī mūsu skolā ir tādi bērni. Tas ir kā ar sniega bumbu, viss veļas un veļas. (sociālais pedagogs)*

- *Audzinātāji, skolas, skolu direktors, ārpusklases vietnieks audzināšanas darbā. Tie ir pirmie, kas pamana un griežas tūlīt un saskata šo problēmiņu, bet diemžēl šīs te sociālās lietiņas tā kā tāda sniega bumba tik ātri veļas, ka tas skolotājs, aizņemts ar skolas darbu, nespēj tā katram bērnam izsekot līdzi, un tad jau ir tik tālu, ka tā bumba veļas no kalna lejā, un tad vairs to bērnu nevar saķert. (pašvaldības pārstāvis)*

3.4.2. Problēmas risināšanā iesaistīto institūciju loma

Eksperti izvērtēja skolu, pašvaldību un sabiedrisko organizāciju iesaistīšanos darbā ar riska grupas bērniem un atbīršajiem skolēniem. Pētījuma ietvaros tika apzinātas arī bērnu un jauniešu interešu centru piedāvātās iespējas riska grupas bērniem un atbīršajiem skolēniem, jo, pēc Izglītības likuma, līdzdalībai interešu izglītībā nav nepieciešama noteiktai pakāpei atbīlstoša izglītība (47. pants) un iesaistīšanās tajā varētu kalpot kā motivācijas avots vispārējās izglītības apguvei.

(1) Skola Katra izglītības iestāde, izvēloties noteiktas izglītošanas darba metodes un formas, organizē un īsteno izglītošanās procesu. Tā skola, strādājot ar bērniem, kuriem ir mācīšanās grūtības, var veikt individuālu darbu ar katru skolēnu vai arī veidot speciālas klases viņiem. Skola savu iespēju robežās var nodrošināt arī atbalsta personāla darbu, t.i., sociālo pedagogu vai sociālo darbinieku.

Tā kā skola ir vieta, kur skolēns pavada lielāko dienas daļu, tad atsevišķi eksperti norāda, ka skola ne tikai zina par katra sava skolēna gaitām, bet parasti arī ir pirmā, kas pamana problēmu un mēģina palīdzēt.

- *Skola ir pirmā, kas tomēr zina, kur bērns ir palicis. Ja viņš nenāk uz skolu un ja viņam nav vēl 18 gadu, tad audzinātājam var pajautāt – viņš zina, kur tas bērns ir, kā sazināties, kur ir vecāki. Audzinātājs tomēr līdz tiem 18 gadiem tur rūpi par bērnu, viņš zina, kas ar šo bērnu notiek. (..) Skola ir tā vieta, kas par šo bērnu līdz 18 gadiem tur rūpi un uzrauga. (pašvaldības pārstāvis)*

- *Skola jau to dara. Viņi ir pirmie, kas kaut kādā mērā sit trauksmes signālu par ģimeni – hallo, hallo, pašvaldība, bāriņtiesa un sociālie darbinieki, kas tur ģimenē notiek, cik tālu mēs esam? (skolas psihologs)*

Daži respondenti norāda, ka skola dara ļoti daudz, proti, skola darbā ar riska grupas bērniem ne tikai izmanto visus sev pieejamos resursus, bet nepieciešamības gadījumā piesaista arī citas institūcijas. Tā skolā ar bērniem strādā klases audzinātājs, sociālais

pedagogs un skolas psihologs, bet piesaistīts tiek pašvaldību sociālais dienests un policija. Tomēr, neraugoties uz to, ne visām skolām izdodas veiksmīgi integrēt riska grupas bērnus.

- *Skola šajā ziņā dara visvairāk, jo tā aptver lielu cilvēku skaitu, viņi tiek uzmanīti, ar viņiem tiek strādāts caur visiem kanāliem – psihologs, sociālais pedagogs un klases audzinātājs. Ja darbs ar vecākiem neizdodas, tiek iesaistīta policija un aprūpes dienesti.* (skolas direktors)

- *Tagad skola ļoti daudz dara. Skolotājam tagad nākas ne tikai mācīt bērnu, bet arī sekot līdz tam, kas notiek viņa mājās, uz ielas viņam ir jāseko.* (skolas psihologs)

- *Ir skolas, kas lieliski spēj strādāt, un ir skolas, kas mazāk spēj. Tas ir ļoti lielā mērā atkarīgs no skolas vadības, no skolas tradīcijām, skolas kolektīva, arī no pieejamiem speciālistiem – psihologa un sociālā pedagoga.* (pašvaldības pārstāvis)

Darbam ar riska grupas bērniem, pēc ekspertu domām, ar atbalsta personālu vien nepietiek, jo ne vienmēr skolotāji vai sociālie pedagogi ir kompetenti risināt konkrētas problēmas. Skolām būtu nepieciešams pastāvīgi piesaistīt psihologus un medicīnas darbiniekus.

- *Man būtu ļoti nepieciešams psihologa atbalsts. Nevis man kā cilvēkam, bet vienkārši, lai varētu veiksmīgāk veidot šādu [atbalsta] grupu, jo es tādā ziņā esmu viena.* (sociālais pedagogs)

- *Reizēm liekas, ka ir ļoti svarīgi profesionālu mediķu piesaistīšana skolai, kurš arī tīri medicīniski spēj izvērtēt. Viens ir tas psiholoģiskais aspekts, otrs ir tīri fizioloģiskais aspekts jaunietim, vai nervi, vai pie neirologa jāiet, vai pie psihiatra jāiet, vai pie vēdera speciālista jāiet, kur ir jāiet. Ja viņš jūtas slikti, viņam sāp galva vai vēders katru dienu, viņš arī nevar pamācīties.* (sociālais pedagogs)

- *Tagad ļoti daudz ir vajadzīga speciālā palīdzība. Daudz saskaros ar tādiem psihiatriskā rakstura gadījumiem, un man trūkst palīdzības no ārstiem. Bērnam ir akūts stāvoklis, bet mēs diemžēl nevaram viņu aizsūtīt pa taisno uz slimnīcu. Ja viņam ir afekts, viņš ir bīstams apkārtējiem. (..) Kādreiz bija vienkāršāk, tagad diemžēl mums bija arī kuriozi, ka atbrauc „ātrie” un sāk lasīt lekciju pedagogiem, kā jādarbojas ar tādiem bērniem. Akūts stāvoklis, bērns mētājas ar krēsliem, steidzīgi vajag kaut ko izdarīt, lai nomierinātu viņu, bet mēs dzirdam no ārstiem pavisam ko citu, jo gribējām saņemt palīdzību.* (skolas psihologs)

Tajā pašā laikā ar riska grupas bērniem strādājošā personāla darbu apgrūrina psiholoģiskā atbalsta trūkums un pārslodze. Eksperti atzīst, ka darbs ir grūts un prasa daudz laika un spēka, kādēļ arī nav viegli piesaistīt jaunus darbiniekus. Arī skolām uzliktais „papīra darbs”, t.i., dažādu atskaišu, novērtējumu un citu dokumentu sagatavošana neatvieglo atbalsta personāla darbu.

- *Uz 600 bērniem ir viens sociālais pedagogs. Ja skolā ir 1000 bērnu, tad sociālais pedagogs ir uz pusotru slodzi uz visu skolu. (..) Lai pilnvērtīgi varētu*

kaut ko izdarīt, skolās šiem speciālistiem ir jābūt vairākiem, jo problēmu skolās kļūst arvien vairāk. Ir uzvedības, neapmeklēšanas problēmas, nesekmība. Esošie speciālisti ir uz izdegšanas robežas, atnāk jaunie, pastrādā vienu gadu vai divus un aiziet prom. (pašvaldības sociālais darbinieks)

- Šobrīd atbalsta valsts līmenī trūkst atbalsta personālam skolās. Man ir kolēģe, sociālā pedagoģe speciālajā internātskolā, jauna, ar idejām un entuziasma pilna. Ir divi gadi pagājuši, viņa iet projām. Psiholoģiski un visādi domājot par sevi, par to, ka ir jā saglabā veselais saprāts, viņa iet no turienes projām. Pedagoģi mainās ļoti un visu laiku. Man gandrīz katru gadu beigās ir šī sajūta, ka varbūt tomēr pietiek šobrīd, varbūt ir kas cits jā dara. Zinu, ka Rīgas skolās tiek nodrošinātas supervīzijas sociālajiem pedagoģiem, bet mums nav nekā tāda. Valsts līmenī nav atrunāts, kā sniegt atbalstu cilvēkiem, kas strādā šādu darbu, līdz ar to vienā brīdī tu izdedz. (sociālais pedagoģis)

- Ir visas tās instrukcijas, papīra darbi, standarti un izvērtēšanas, ko prasa. Un skolotāji pareizi saka, ja mēs gribam visus papīrus sakārtot tā, kā vajag valstī, tad tu uz bērnu neskaties, tikai uz papīriem. Darbu skolā vērtē tikai pēc papīriem institūcijas. Tas nozīmē, ja kāds atnāk un grib novērtēt manu darbu, tad es varu iet nākošajā dienā arī projām no darba, jo man ar papīriem tā ir, kā ir. (sociālais pedagoģis)

Ekspertu teiktajā atrodams arī skarbāks skolas darba vērtējums. Eksperti uzskata, ka skolas personāla darbs ir nepilnīgs, norādot uz ieinteresētības trūkumu un pavīrību. Tāpat nereti skolu darbība ir pretrunā ar ideju par iekļaujošu skolu, jo tā kā skolas darbs tiek vērtēts pēc skolēnu akadēmiskā snieguma, tad tās nav ieinteresētas integrēt jauniešus ar mācīšanās un uzvedības grūtībām, kas pirmām kārtām atspoguļojas viņu snieguma nesekmīgajā vērtējumā.

- (..) es vispār nesaprotu, kā skolā var sākt strādāt, kamēr nav iepazinusi katru bērnu. Kad to mēs sāksim? Kad tā būs visā valstī metode? Mums ir skolas, kuras strādā perfekti un kuras pēta katru bērnu, kuras perfekti zina viņu no dažādiem aspektiem – gan attiecībā pret mācību darbu, gan kādas viņam vērtības, ļoti dziļi izpēta, kāpēc viņš nenāk uz skolu. (sociālais pedagoģis)

- Saprotu, ka viņi nevar visu paspēt. Bet ja tu esi izvēlējies strādāt par sociālo darbinieku vai sociālo pedagoģu, tad strādā – uzzini informāciju par tām ģimenēm. Piedod, tev darbs nebeidzas piecos vakarā, tas sākas tad, kad tie vecāki ir mājās un kad tu vari viņus noķert. (skolas direktors)

- Skolas to problēmu nerisina. Vienkārši nepievērš tai uzmanību. Zina, ka tādi bērni ir, kaut kā viņi kuļas tai klasē. Ja viņš nāk uz skolu un tur sēž, kaut ko dara vai nedara, tad labi. (skolas direktors)

- Šobrīd nedara neko. Vārdiski viņi saka, ka integrē šos bērnus, bet īstenībā skolas no viņiem grib tikt vaļā, jo tikko skolai būs slikti nesekmības rādītāji, direktoru lamās vai teiks „redzi, cik tā ir slikta skola”. Formāli vārdos esam par iekļaujošu skolu, ka mēs visus integrēsim, reāli ir pilnīgi otrādi – mēs izstumjam. Jā, mēs varbūt integrēsim bērnu ratiņkrēslā, kurš mierīgi, kārtīgi un klusi sēž stundā, bet nekādā gadījumā ne riska grupas pusaudzi, kuram ir problēmas, kurš ir skaļš un kurš nemācās. Skolas tomēr ļoti cenšas no tā atbrīvoties. (skolas psiholoģis)

(2) Pašvaldības Atšķirībā no skolas lomas pretrunīgā vērtējuma, eksperti visai skaidri raksturo pašvaldību ieguldījumu darbā ar riska grupas bērniem. Iespējams, tas izskaidrojams ar to, ka likumos noteiktās pašvaldību funkcijas izglītības un sociālajā jomā netieši ietver arī atbalstu riska grupas bērniem un atbirušajiem skolēniem.

Pirmkārt, pašvaldības garantē katram obligātās izglītības vecuma bērnam iespēju iegūt izglītību savā administratīvajā teritorijā. Kā norāda atsevišķi eksperti, bērnam vispirms ir būtiski nodrošināt šo iespēju, jo izglītošanas un audzināšanas darbs nav izvērsams ārpus izglītības iestādes.

- *Pašvaldībai iesaistās procesā „dabūt līdz skolai”. Ja viņš skolā ir iekšā, tad jau skola strādā, lai viņam tur iepatiktos un ieinteresētu kādas lietas.* (policijas pārstāvis)

- *Pašvaldībai ir ļoti liela loma, jo skola ar bērnu var kaut ko iesākt tikai tad, ja viņš ir skolā – sniegt izglītību, veikt audzināšanas darbu. Ja bērna skolā nav, tad neko nevar izdarīt.* (pašvaldības pārstāvis)

Otrkārt, pašvaldības sniedz finansiālu atbalstu izglītības apguves īstenošanai. Tā pašvaldības nodrošina telpas, kur realizēt ne tikai par obligātu noteikto pamatizglītību, bet arī piecgadīgo, sešgadīgo sagatavošanu skolai. Eksperti īpaši atzīmē to, ka daļa pašvaldību skolās finansē sociālā pedagoga darba vietu, norādot, ka tas ir ļoti būtiski darbam ar riska grupas bērniem.

- *Pašvaldībai ir loma, jo skola ir pašvaldības iestāde un par to atbild. Tā gan palīdz, gan atbalsta.* (skolas psihologs)

- *Pašvaldības jau finansē bērnudārzus. Lai vēl viņas finansētu grupas skolās vai papildus stundas skolotājam, pasaka – „nē, tas nav vajadzīgs, jums ir ministrijas mērķdotācija, lūdzu, strādājiet”. Bet domāju, ka tā ir valstiska problēma, ne pašvaldību.* (skolas direktors)

- *Pašvaldībām ir ļoti liela loma. Ir pašvaldības, kuras atmaksā sociālo pedagogu, un tas jau ir viens resurss tiem bērniem, kuri ir riska grupā. Ne jau visus bērnus var simtprocentīgi atgriezt skolā, bet tajās skolās, kur ir ļoti ātri tās problēmas identificētas un ir savstarpējā ziņošana bijusi, tur arī daudz bērnus izdodas atgriezt.* (pašvaldības pārstāvis)

Treškārt, pašvaldības sniedz atbalstu ne tikai pastarpināti caur skolu, bet arī tiešā veidā palīdzot ģimenēm ar materiālo atbalstu. Turklāt lielās pašvaldības ar sev pakļauto institūciju starpniecību iesaistās darbā ar riska grupas bērniem, proti, pašvaldību sociālie dienesti veic sociālo darbu ar ģimenēm, savukārt pašvaldību policija izvērs audzināšanas rakstura darbu, kontrolējot konkrētu jauniešu dienas gaitas. Nereti pašvaldības uzņemas koordinēt institūciju sadarbību problēmu risināšanas gadījumos, nosakot gan katras institūcijas pienākumus, gan to iesaistīšanās brīdi.

- *Pašvaldības palīdz sameklēt citu skolu, piedāvā nosegt ceļa izmaksas vai ja tā ir cita rajona skola, maksā to starpību. Tāpat sniedz materiālo atbalstu. (..) Esmu bāriņtiesas locekle, un mums bija gadījums, kad puisītim nomira vecvecmāte, kas*

bija vienīgā aizbildne. Kaimiņi paņēma to puisīti, un tūlīt pašvaldība piedāvāja: „Jums ir pašai divi bērni, lūdzu, rakstiet iesniegumu naudas pabalstam”. Bet sieviete saka: „Nu kā, mēs jau strādājam algotu darbu, naidīna pietiek.” „Nē, ko jūs, tagad trešais bērns jāpalaiž uz skolu, šis pabalsts pienākas, rakstiet iesniegumu.” Tā kā iespēju robežās ļoti, ļoti dara. (..) Rajonā pašvaldības katra par savu bērnu krīt un ceļas, cenšas, cik vien var. (pašvaldības pārstāvis)

- Pašvaldībā tiek veikts sociālais darbs, kas ir vērst uz ģimenēm. Ne tikai uz riska grupām, bet uz jebkuras kategorijas ģimeni, jo var pienākt brīdis, kad jebkurš var būt sociālā darbinieka klients. Un jo vairāk ir sociālo darbinieku, jo labāks var būt šis darbs. (..) Labi, ja pašvaldībā ir struktūras, kuras ir spējīgas virzīt, veidot kaut kādus atbalsta pasākumus – (..) psihoterapeitu, palīdzību ģimenēm krīžu situācijā, vardarbības gadījumos vai šķiršanās gadījumos, kas ir viens no faktoriem, kas bērnu izmet no mājas uz ielas ārā, līdz ar to izmet arī no skolas ārā. (pašvaldības sociālais darbinieks)

- Pašvaldībām ir sociālie dienesti, ir represīvās iestādes, pašvaldības policija, kas tad strādā ar tām ģimenēm, kurās bērni ilgstoši neapmeklē skolu, klaiņo. (..) Pašvaldības sociālais dienests apseko, apskatās, kādi ir dzīves apstākļi un vai nav nepieciešama sociālā palīdzība. (skolas direktors)

- Ir sociālais dienests, bāriņtiesa. Šī sadarbība visu laiku notiek, un pašvaldība ir būtībā tā, kas koordinē šo institūciju kopdarbību. Es nevaru teikt, ka mums izdodas viss baigi labi. Bet pie perfekta komandas darba mēs varam daudz ko arī vairāk panākt. (pašvaldības pārstāvis)

(3) Bērnu un jauniešu interešu centri Saskaņā ar Valsts jaunatnes iniciatīvu centra datiem⁵⁸, Latvijā darbojas 62 dažādi bērnu un jauniešu centri. Visvairāk to ir Rīgā (15 centri), vairāki centri ir arī Daugavpilī, Jūrmalā, Liepājā, Preiļos un Ventspilī. Kopumā bērnu un jauniešu centri galvenokārt darbojas rajonu centros, bet Balvu, Gulbenes un Tukuma rajonos to nav vispār. Šie centri īsteno interešu izglītību, kurai viens no mērķiem ir veicināt preventīvo darbu negatīvo tendenču novēršanai jaunatnes vidū.

Bērnu un jauniešu centri nodrošina dažādu pulciņu un citu interešu izglītības veidu pieejamību sava rajona vai apdzīvotās vietas bērniem/jauniešiem. Kā norāda intervētie eksperti, centriem ir salīdzinoši lielas iespējas pašiem izvēlēties, tieši kāda veida nodarbības tie piedāvā. Lielākoties tie cenšas pielāgoties mainīgajam pieprasījumam, mēģinot atrast tos nodarbību veidus, kas visvairāk interesē bērnus.

- Saturu pēc būtības mums neviens neuzspiež un nerāda, kas mums būtu jādara. Mēs vadāmies pēc tā, kas interesē bērniem. (..) ja kādā brīdī interese no bērnu puses sāk noplakt, mēs meklējam citus risinājumus, teiksim, meklējam pedagogus un atveram jaunas grupas. (bērnu un jauniešu centra pārstāvis, Rīga)

Centri finansējumu saņem galvenokārt no valsts un arī pašvaldības, kurā tie darbojas. Finansējums tiek piešķirts tā, lai bērnu un jauniešu centru piedāvātās nodarbības būtu

58 Interešu izglītības iestādes. Pieejams: <http://www.vjic.gov.lv/?sadala=82> (2007.06.25.)

pieejamas visiem interesentiem, tāpēc tās parasti ir pilnībā bezmaksas vai par nelielu samaksu. Taču ja bērns nespēj samaksāt, centra vadība var pieļaut izņēmumu un ļaut piedalīties nodarbībās tāpat. Jāsaka gan, ka šāda veida izņēmumi tiek pieļauti attiecībā uz bērniem, kas jau darbojas centrā. Turklāt lai maznodrošināto, trūcīgo un daudz bērnu ģimeņu bērni tiktu atbrīvoti no līdzdalības maksājuma, ir nepieciešams iesniegt šādu statusu apliecināšu dokumentu, ko varētu vērtēt kā potenciālu ierobežojumu riska grupas jauniešu piesaistei interešu izglītībai.

- *Mums ir divu veidu finansējums: no pašvaldības – vairāk tehniskajiem darbiniekiem, kur varam pieprasīt arī sociālo pedagogu. Bet no valsts mērķdotācijas tiek atbalstīti pulciņu skolotāji.* (bērnu un jauniešu centra pārstāvis, reģions)

- *Ir pulciņi, kur vecākiem ir jāmaksā zināma dalības maksa, bet tas ir vairāk materiālu vai tērpu iegādei, kas daudz prasa papildus un ko nevar nodrošināt pašvaldība.* (bērnu un jauniešu centra pārstāvis, Rīga)

- *Skolotājs savus audzēkņus ļoti labi pazīst, un gadījumi, kad viņš nav varējis samaksāt tos divus latus un viņš nenāk, nav bijuši un nebūs, viss notiek diezgan elastīgi. Divi lati nav tik milzīgi zaudējumi iestādei vai studijai, lai mēs tāpēc pateiktu bērnam nē.* (bērnu un jauniešu centra pārstāvis, Rīga)

Intervētie eksperti norāda, ka kopumā riska grupas bērnu iesaistīšana parastajā centru piedāvājumā, t.i., dažādajos pulciņos, ir problemātiska, un to nosaka vairāki apstākļi. Pirmkārt, skolēnu primārā iesaistīšanās bērnu un jauniešu centru nodarbībās ir viņu vecāku ieinteresētības rezultāts, bet riska grupas bērniem šāda veida vecāku ievirzes parasti nav bijis. Iesaistīšanās nodarbībās pusaudžu vecumā jau lielākā mērā ir paša izvēle, bet bez iepriekšējas pieredzes esošajiem riska grupas jauniešiem tā ir salīdzinoši mazāk iespējama laika pavadīšanas iespēja.

- *Vecāki, kuru bērniem ir trīs un četri, un pieci gadi, protams, izlemj, ko bērns darīs. (..) Padsmiņgadnieki un pusaudži paši izlemj. Vecāki, ja bērns pats izvēlas pulciņu, aizpilda iesniegumu, kam jābūt ar vecāku parakstu.* (bērnu un jauniešu centra pārstāvis, Rīga)

- *Tiem bērniem, kas skolā labi mācās, ir ar kādu mērķi, vecāki zina, ko bērns grib, tādi arī šeit atnāk. Bet man jāsaka, ka tas bērns, kura vecākiem neinteresē, ko viņš dara pēcpusdienā un kurš līdz sestajai klasei nekur nav gājis, apzinātā vecumā reti meklē šādas izklaides.* (bērnu un jauniešu centra pārstāvis, Rīga)

- *(..) pārsvarā šie bērni ne īpaši iesaistās vai vispār nav bijuši nekad iesaistīti šādās aktivitātēs, jo nez kāpēc, ģimenes iespaidā vai vecāki nav īpaši virzījuši, tas bērns nav pats izrādījis interesi. Viņus tas nav interesējis nekad.* (skolas direktors)

Līdzdalība bērnu un jauniešu centros saistīta arī ar citām grūtībām. Nezināmā vide nozīmē jauna statusa iekarošanas nepieciešamību, turklāt piedāvāto nodarbību apmeklēšana var potenciāli graut jaunieša statusu viņa pašreizējo draugu grupā. Šis ir viens no iemesliem, kādēļ daļa bērnu un jauniešu centru piedāvāto pulciņu neatbilst riska grupas interesēm un vajadzībām. Citi apstākļi, kas nosaka programmu neatbilstību

atsevišķos bērnu un jauniešu centros, kuri visbiežāk darbojas kādu Eiropas Savienības, valsts institūciju vai sabiedrisko organizāciju ierosinātu projektu ietvaros. Jānorāda, ka dažas pašvaldības veicina centru piedalīšanos dažādos projektos, kā arī sniedz papildus atbalstu darbam ar riska grupu, piemēram, projektu līdzfinansējuma veidā.

- Projekta līmenī tiek izsludināti projekti valstiskā līmenī vai arī nevalstiskas organizācijas izsludina konkursu, un mūsu speciālisti un pedagogi izrāda pašiniciatīvu un raksta. (..) Valsts dotē tik, cik viņiem ir pēc programmas paredzēts, nekāda atsevišķa ieinteresētība vai atbalsts nav paredzēts. (bērnu un jauniešu centra pārstāvis, Rīga)

- ĻUMSILS arī mums ir atbalstījis projektu par sociālo iekļaušanu, kas tagad notiek vienlaikus piecās pašvaldībās. (bērnu un jauniešu centra pārstāvis, reģions)

- [Rīgas Domes Izglītības, jaunatnes un sporta] departaments aicina piedalīties šādos projektos un atbalsta ar līdzfinansējumu līdz 20%, arī Eiropas Savienība piedāvā diezgan daudz ko. (bērnu un jauniešu centra pārstāvis, Rīga)

Bērnu un jauniešu centros darbs ar riska grupas bērniem notiek dažādās formās, kas atšķiras no parastajiem pulciņiem un nodarbībām. Intervētie centru pārstāvji kā darbības formas minēja brīvā laika vai spēļu istabu darbību, arī skeitparku⁵⁹. Atšķirībā no nodarbībām, šīs ir iespējas brīvo laiku pavadīt citu jauniešu sabiedrībā, tostarp nodarboties ar sportu, taču nedarīt to organizētā, apmācību veidā. Nereti centros šādās istabās strādā ne tikai pedagogi, bet arī sociālie darbinieki vai psihologi, kuri jauniešiem var saņemt atbalstu un konsultācijas.

- [Spēļu istabā] bērnam obligāta darbība netiek uzlikta, visas pārējās studijas ir kā mācību process orientēts uz rezultātu. (..) Tur nāk arī tie bērni, kuriem neinteresē neviens no šīm nodarbēm, viņiem tā ir vieta, kur patusēt. (bērnu un jauniešu centra pārstāvis, Rīga)

- Tur [centros „Smaile”, „Kurzeme”, „Auseklis”] jauniešiem ir iespējas darboties gan ar galda spēlēm, gan satikties ar psihologu vai sociālo pedagogu, kur izrunā jautājumus, kuri viņam tobrīd ir problemātiski un sāp. Iespējas ir nodrošinātas, bet vai vēlas iet – tas ir otrs jautājums. (bērnu un jauniešu centra pārstāvis, Rīga)

Citi darbības veidi ir nometnes, starp tām – sociālās un darba nometnes, kas var atšķirties pēc savas darbības formas, kopumā ļaujot jauniešiem darīt sabiedriski derīgu darbu, atsevišķos gadījumos iekļaujot arī naudas pelnīšanas iespējas un kopīgu brīvā laika pavadīšanu. Bērnu un jauniešu centri, sadarbojoties ar sociālajiem dienestiem, rīko sociālās nometnes, sadarībā ar Valsts Nodarbinātības aģentūru – darba nometnes. Kopumā bērnu un jauniešu centru ietvaros sociālais darbs ar riska grupu ir vairāk izplatīts tieši reģionos.

59 Piemēram, bērnu un jauniešu centra „Smaile” darbība ir vēsta tikai uz šādām brīvā laika saturiskām pavadīšanas iespējām. Līdzīgi Valmierā Jaunatnes centra „Vinda” paspārnē darbojas „Palīdzības birojs”. Tie atrodas pašvaldību paspārnē un ir pilnībā pašvaldības finansēti.

- *Ir dažādas nometnes bērniem, darba nometnes – sabiedrības, pilsētas labā. Viņi tiek iesaistīti darbos, kur viņi redz, ka viņi ir izdarījuši arī kaut ko labu.* (bērnu un jauniešu centra pārstāvis, reģions)
- *[nometnē] darbadiena bija 4 stundas, pēc tam ēdām pusdienas, pēc tam ir brīvais laiks, kas tiek aizpildīts ar dažādām aktivitātēm turpat uz vietas. Pēc skolotāja, pedagoga un vadītāja sastādītas programmas: ekskursijas vai sacensības, tūrisma pārgājieni vai kādas citas atrakcijas un aktivitātes.* (bērnu un jauniešu centra pārstāvis, Rīga)
- *Reģionos vairāk paralēli interešu izglītības pulciņu darbam bērnu un jauniešu centros norit arī sociālais darbs ar šādiem bērniem. Piemēram, varu minēt Valmieras jaunatnes centru „Vinda”, vai Cēsu bērnu un jauniešu centru.* (bērnu un jauniešu centra pārstāvis, Rīga)

Svarīgs aspekts darbā ar riska bērniem ir pedagogi, kas spējīgi ar šo grupu strādāt, panākot gan jauniešu interesi, gan pakļaušanos noteikumiem. Īpaši tas attiecas uz gadījumiem, kad riska grupas bērnus vēlas integrēt programmās kopā ar citiem bērniem. Līdzīgi kā Latvijā kopumā, svarīgs aspekts ir pedagogu atalgojums un tas, vai valsts/pašvaldība apmaksā pedagogu darbu tieši ar šo mērķa grupu.

- *Pie šādiem jauniešiem ir jābūt izturīgiem, spēcīgiem un kvalificētiem cilvēkiem, kuri viņu nepasūtīs divas mājas tālāk, bet spēs viņu uzklaustīt, būs ieinteresēti.* (bērnu un jauniešu centra pārstāvis, reģions)
- *Šobrīd aizvēra spēļu istabu, jo mums aizgāja pedagogs. Nāk jaunie pedagogi, kas māsās vēl, un tiklīdz viņš kaut ko atrod sev piemērotāku jeb pabeidz studijas, aiziet mācību atvaļinājumā, pēc tam paņem atvaļinājumu, pēc tam aiziet.* (bērnu un jauniešu centra pārstāvis, Rīga)
- *Šie jaunieši ir savā ziņā „smagi” un viņi var ietekmēt citus jauniešus, kas ir varbūt raksturā citādāki – vājāki vai klusāki un tad nostrādā šis efekts, ka vecāki vairs neļauj iet uz pulciņu, jo tur atrodas tādi divi vai trīs, kas viņu bērnus ietekmē diezgan nopietni. Tā arī pedagoga mācēšana to lietu sakārtot jau no paša sākuma.* (bērnu un jauniešu centra pārstāvis, reģions)
- *Kamēr valsts vienu vai divus gadus apmaksāja sociālo pedagogu, tikmēr šis jautājums bija nokārtots – bija mērķdotācija pedagoga un psihologa algām jauniešu centrā. Līdzko to novirzīja uz pašvaldībām, tā tas atkal ir naudas jautājums – pašvaldībām taču negribas liekus štatus.* (bērnu un jauniešu centra pārstāvis, reģions)

Lai arī zināmas darbības iespējas ar riska grupas bērniem pastāv, būtisks ir jautājums par viņu piesaistīšanu bērnu un jauniešu centru piedāvātajām aktivitātēm. Kopumā riska grupas bērniem piemērotas aktivitātes ir pieejamas, taču visbiežāk aktīva piesaiste tām netiek veikta.

Centru pārstāvji savas iestādes raksturo kā atvērtas, viņuprāt, arī informācijas par piedāvātajām aktivitātēm ir pietiekami. Taču neviens no šiem diviem aspektiem

nenodrošina apmeklētību, ja attiecīgā bērnu grupa netiek īpaši piesaistīta, veicinot centra apmeklēšanu vismaz reizi un parādot, ka bērnu un jauniešu centri ir vide, kas var būt piemērota tieši viņiem. Arī pašu bērnu un jauniešu centru pārstāvju atbildēs skaidri iezīmējas šī pretruna: informācijas par centru aktivitātēm, tostarp riska grupai piemērotajām, ir pietiekami, taču šo bērnu piesaistei šāda veida informācija ir nepietiekama, turklāt paši bērni šīs iespējas nemeklē. Visefektīvākais iesaistīšanas modelis ir centra apmeklēšana vai draugu sniegts pozitīvs vērtējums.

- *Tas, kurš seko, tas atradīs informāciju – tā parādās gan internetā, gan afišu dējos. Kurš meklē, tas atrod. Bet cits jautājums ir, vai prot un grib, vai ir vēlēšanās atrast to.* (bērnu un jauniešu centra pārstāvis, reģions)

- *Vienmēr būs kāds, kas to nezina. Kamēr ar to nesaskaras – vai kāds kaimiņš neaiziet, vai kāds draugs neaiziet, tikmēr liekas, ka nekas nenotiek. Un varbūt, ka paši ir bijuši, bet nezina, ka tur var iet regulāri.* (bērnu un jauniešu centra pārstāvis, Rīga)

- *Loti bieži ir stereotips, ka viņš tur [centrā] nav gaidīts, bet, kad viņš atnāk dažas reizes, tad redz, ka tā nebūt nav. Citam ir jāiedod ielūgums, jāaiziet pie viņa ielās un jāpiedāvā. (..) Jāiet pie viņa, nevis gaidīt, kad viņš atnāks.* (bērnu un jauniešu centra pārstāvis, reģions)

Riska bērnu piesaisti var stimulēt jau minētie pedagogi, kuri interešu izglītības vidi padara draudzīgāku un pieejamāku par skolas vidi, kura šai grupai ir problemātiska. Šie pedagogi ir vairāk ieinteresēti piesaistīt pēc iespējas plašāku bērnu loku, turklāt tiem ir no skolas atšķirīga pasniegšanas un sadarbības pieeja.

- *Jā, mēs esam draudzīgi, mēs esam atvērti un strādā ļoti jauki pedagogi, un es ceru, ka viņi labā nozīmē atšķiras no skolas pedagogiem, jo ir ieinteresēti, lai bērni ienāk.* (bērnu un jauniešu centra pārstāvis, Rīga)

- *Viennozīmīgi [uztver centrus kā draudzīgu vidi] un pamatā tādēļ, ka bērni uz šīm iestādēm dodas brīvprātīgi, arī vide un atmosfēra ir pavisam cita. Lielākoties darbinieki, kas strādā interešu izglītības iestādēs, ir sava hobija cilvēki. (..) Gan ar to, ka skolotāja/pedagoga pieeja programmai, darbam un bērnam ir pavisam cita, un tas padara par bērnam labvēlīgāku vidi.* (bērnu un jauniešu centra pārstāvis, reģions)

(4) Sabiedriskās organizācijas Ir divu veidu sabiedriskās organizācijas, kuru darbība tieši vai netieši ir saistīta ar atbirušajiem skolēniem. Pirmās ir vecāku apvienības, otrās – organizācijas, kuras vada dienas centrus vai piedāvā kāda cita veida aktivitātes bērniem un jauniešiem.

Latvijas Vecāku apvienība darbojas vairākās pilsētās visos valsts reģionos. Apvienības darbība ir vērsta uz ģimenes un skolas problēmu risināšanu, vecāku tiesību un interešu aizstāvību izglītības procesā, tostarp veidojot likumdošanas iniciatīvas. Bieži vietējām apvienībām ir laba sadarbība ar skolām. Viena no apvienības biedru redzamākajām aktivitātēm ir vecāku patruļas jeb reidi pilsētās, kuros uzmanība tiek pievērsta nepilngadīgo iespējam iegādāties alkoholu, kā arī tiek kontrolēts, lai viņi neatrastos uz ielas pēc plkst. 22.00.

Savukārt bērniem un jauniešiem domātie klubi strādā tieši ar riska grupas bērniem vai potenciālo riska grupu. Viņi piedāvā brīvā laika pavadīšanas iespējas dažādās ārpuskolas aktivitātēs, kā arī palīdz ar mācību jautājumiem, piemēram, piedāvājot vietu, kur veikt mājasdarbus. Šīs organizācijas mēdz veidot veiksmīgu sadarbību ar skolām, panākot to, ka riska grupas bērni regulārāk apmeklē skolu. Atsevišķi klubi sadarbojas ar policiju, sociālajiem dienestiem, mazgadīgo lietu inspekciju, kā arī citām institūcijām. Bērni, kas apmeklē šīs sabiedriskās organizācijas, lielākoties ir vecumā līdz 18 gadiem un bieži no sociāli nelabvēlīgām ģimenēm.

Neskatoties uz iepriekš minēto, intervētie eksperti pārsvarā izteicās nekonkrēti par dažādu sabiedrisko organizāciju pašreizējo lomu darbā ar riska grupas bērniem, un atzina, ka nav informēti par to darbības virzieniem. Vien atsevišķi eksperti norāda, ka sabiedriskās organizācijas strādā vairākos virzienus. Tā, piemēram, tās organizē dažādas brīvā laika pavadīšanas iespējas riska grupas bērniem, kā arī rosina viņus līdzdarboties un palīdzēt citiem, tā ceļot viņu pašapziņu.

- *Ar viņu ietekmi maz esmu saskārusies. Varbūt dažkārt relīģiskās organizācijas organizē viņiem nometnes un citus pasākumus.* (skolas direktors)

- *Mums ir tāda iespēja, ka mēs varam stimulēt jauniešus sākt domāt par neformālo izglītību. Ja viņam patīk tas, ko mēs klubā darām, mēs varam to paplašināt, iesaistīt arī skolu. (..) Viņi sāk klubā kaut ko darīt, varbūt iepatīkas un varbūt iet tālāk. Atpakaļ uz skolu.* (sabiedriskās organizācijas pārstāvis)

- *Ir jauniešu nometnes, kuras NVO dažreiz taisa kādu projektu ietvaros. Paši jaunieši darbojas NVO, viņiem pieaug pieredze kaut ko organizēt, darīt, uzņemties atbildību un justies OK – „izrādās, ka es to varu, strādāt komandā starp vienaudžiem”.* (skolas psihologs)

Tāpat sabiedriskās organizācijas nodarbojas arī ar materiālās palīdzības sniegšanu ģimenēm un vecāku motivēšanu iesaistīties savu bērnu skolas dzīvē. Eksperti min arī profesionālās apvienības, kuru nodarbojas ar atbalstu sniegšanu tiem cilvēkiem, kuru darbs ikdienā ir saistīts ar riska grupas bērniem.

- *Zinu ir Sarkanais Krusts, kas ļoti aktīvi darbojas Latgalē, bet viņi vairāk ar materiāla veida atbalstu darbojas. (..) Protams, ir sabiedriskās organizācijas, kuras uztur tādus dienas centrus, ja nemaldos, tādi ir Livānos un arī Rēzeknes rajonā kādās pašvaldībās.* (pašvaldības pārstāvis)

- *Man redzeslokā ir vecāku sabiedriskā organizācija. Tur ir vecāki no skolu vecāku komitejas. Viņi orientē vecākus spēcīgāk iesaistīties skolas dzīvē. Visus punktus mēģinām skaidrot gan par pašu izglītības standartu, gan par bīstamiem pārejas punktiem, lai vecāki darbojas līdz šajos procesos. Tāda ir sabiedriskās organizācijas loma.* (pašvaldības pārstāvis)

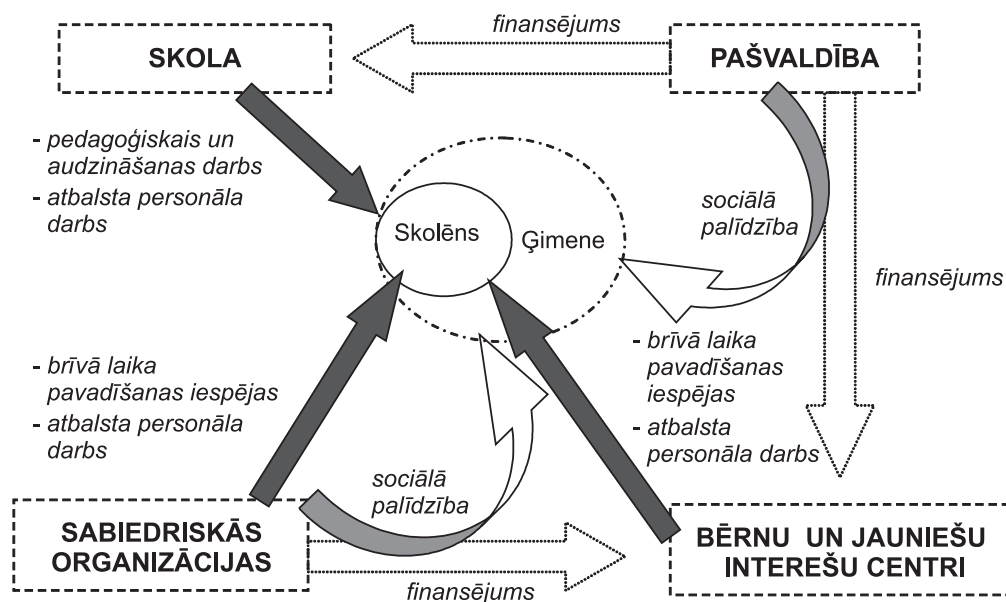
- *Šim darbam ir ļoti liela nozīme. Skolu psihologu asociācija ir ļoti daudz darījusi, lai sakārtotu psihologu darba lietas – atskaites par darbu, ētikas kodeksu, darba veidus un principus, lai uzturētu psihologu kvalifikāciju atbilstošā līmenī. Ir organizētas supervīzijas, vasaras skolas un darba grupas, kur šie jautājumi ir apspriesti.* (skolas psihologs)

Kopsavelkot ekspertu intervijās iegūto informāciju par institūciju darbu ar riska grupas bērniem un atbīrušajiem skolēniem, ir iespējams analizēt to sociālo partnerību problēmas risināšanā (skat. 24. attēlu).

Jākonstatē, ka institūciju funkcijas un darbība tiešā vai pastarpinātā veidā ir orientētas uz problēmas risināšanu. Tā skola veic pedagoģisko darbu, kā arī nodrošina atbalsta personāla individuālu pieeju katra skolēna problēmu risināšanai. Savukārt sabiedriskās organizācijas un bērnu un jauniešu interešu centri piedāvā dažādas brīvā laika pavadīšanas iespējas (t.sk., interešu izglītību) un sniedz nepieciešamo atbalstu. Pastarpinātā veidā savu ieguldījumu sniedz arī pašvaldības, proti, tās finansiāli garantē skolu un bērnu un jauniešu interešu centru darbību un sniedz sociālu palīdzību ģimenēm. Līdzīgi kā pašvaldība, arī sabiedriskās organizācijas nodarbojas ar sociālās palīdzības sniegšanu ģimenēm, kā arī ar projektu starpniecību piešķir finansējumu jauniešu iniciatīvu centriem.

24. attēls

Problēmas risināšanā iesaistīto institūciju loma

Jāpiebilst, ka šāda veida sociālā partnerība iespējama tikai tad, ja līdzdarbojas visas minētās institūcijas. Kā parāda ekspertu intervijās iegūtā informācija, valsts mērogā šāds partnerības modelis nedarbojas vairāku iemeslu dēļ. Pirmkārt, ne visās skolās ir nodrošināts atbalsta personāla darbs, jo to lielā mērā nosaka skolu administrācijas un pašvaldību pārstāvju ieinteresētība, kā arī pašvaldību finansiālās iespējas. Otrkārt, pašvaldību finansiālo līdzekļu trūkuma dēļ pastāv arī ierobežotas iespējas sniegt palīdzību riska grupas bērniem un atbīrušajiem skolēniem pastarpināti, proti, sniedzot sociālo palīdzību ģimenei. Treškārt, sabiedrisko organizāciju un jauniešu interešu centru dislokācija lielajās pilsētās vai rajonu centros ierobežo to iespējas iesaistīties problēmas risināšanā plašākā mērogā. Un, ceturtkārt, ne vienmēr katrai no iesaistītajām institūcijām ir skaidras savas funkcijas un laiks, kad būtu jāiesaistās problēmas risināšanā.

Funkciju pārklāšanās, proti, vairāku institūciju vienlaicīgi sniegtā palīdzība, garantē to, ka lielākai daļai mērķa grupas pastāv iespēja to saņemt. Bet tajā pašā laikā, nav izslēgts, ka kādā rajonā nav neviena institūcija, kas spēj realizēt noteiktas funkcijas, tādējādi apgrūtinot skolēnu integrāciju izglītības sistēmā. Piemēram, ja nedarbojas bērnu un jauniešu interešu centri un savu darbību nav izvērsušas uz riska grupas bērniem orientētas sabiedriskās organizācijas, tad ļoti iespējams, ka šiem bērniem netiek nodrošinātas saturiski organizētas brīvā laika pavadīšanas iespējas, kas tomēr ir būtiskas.

3.4.3. Šķēršļi darbam ar riska grupas bērniem un atbirušajiem skolēniem

Izvērtējot skolēnu atbiršanas problēmu no dažādiem aspektiem un raksturojot institūciju lomu, eksperti jau ir minējuši virkni problēmu, kas apgrūtina darbu ar riska grupas bērniem un atbirušajiem skolēniem. Taču ekspertu teiktajā atrodamas arī citas norādes par šķēršļiem, kas kavē sekmīga darba norisi.

Pirmkārt, skolotāju un skolu administrācijas pārstāvju darbu apgrūtina pārlietu sakāpinātais uzsvars uz bērnu tiesībām. Kā atzīst eksperti, koncentrējoties uz tiesībām, esam aizmirsuši par to, ka nevar būt tiesības bez pienākumiem, ko skolēni, protams, nekavējas izmantot. Tā rezultātā skolas darbinieki bērnu priekšā ir bezspēcīgi.

- *Pašreiz ir periods, ka visiem skolēniem ir tiesības un skolotājam tā kā nav. Varbūt par daudz arī tie skolotāji ir „nolikuši”, mazliet arī viņiem būtu lielākām autoritātēm jāspēj būt. Kāpēc tikai runāt par tām tiesībām? Likumā skaidri noteikts, ka ir gan tiesības, gan pienākumi, tamdēļ vajag mācēt to pasniegt. Tagad visu laiku tiek runāts tikai par to, ka „mēs neko nevaram izdarīt, redziet, viņi tur tādi un tādi ir.” (policijas pārstāvis)*

- *Ja ir tiesības, tad ir pienākumi. Valsts nosaka, ka pamatizglītība tev ir obligāta, bet tev ir arī pienākums ievērot šīs skolas noteikumus, kura tevi laipni uzņēmusi, nevis „man ir tiesības mācīties, jūs mani nevarat izmest”. Ko darīt direktoram, ja pietās klases skolnieks viņu pasūta uz poda? Ko? Protams, mēs varam teikt, tā ir skolotāja stāja, ka tas mazais to var atļauties. Tu vari izteikt aizrādījumu, bet tā būs tukša skaņa. (skolas direktors)*

- *Vienu brīdi ļoti daudz runāja par bērnu tiesībām, bet nemaz nerunāja par pienākumiem. Un tagad situācija ir bēdīga, jo pieaugušie ir bezspēcīgi. (..) Viņi var tikt apmeloti no bērna puses. Tagad ir ļoti daudz krīžu telefonu, kur bērns var pazvanīt, un (..) ir tāda pieredze, ka cilvēki to vienkārši ļoti netaisnīgi izmanto. Tas var būt pamats, lai cilvēku atlaistu it kā neprofesionalitātes dēļ. (skolas psihologs)*

Otrkārt, par šķēršli darbam ar riska grupas bērniem un atbirušajiem skolēniem neredzi izvēršas arī likumu nepilnības, jo problēmas kontekstā nav definētas ne iesaistāmo institūciju funkcijas, ne sadarbība. Piemēram, *Sociālās palīdzības un sociālās palīdzības likumā* noteikts, ka pašvaldība sniedz palīdzību ģimenei, taču to var interpretēt dažādi – var pieņemt, ka darbs ar riska grupas bērniem un atbirušajiem skolēniem nav viņu kompetencē.

- Valsts līmenī nav sakārtots tas, kas ir pašvaldībās. Un bieži vien pašvaldības atdurās pret to, ka valstij nav kaut kādi regulējoši dokumenti un viņiem ir grūti palīdzēt šiem bērniem. Ja pašvaldībā ir cilvēki, kas nav izglītoti un kas nav ar skolu saistīti, viņus neinteresē šie skolu jautājumi. (skolas psihologs)

- Ja mēs skatāmies no Sociālās palīdzības un pakalpojumu likuma, tad nav īsti definēts, kurš ar ko nodarbojas. Mēs strādājam ar ģimenēm, daļa no kurām varbūt iekļaujas šajā klasifikācijā. Ja strādā ar riska grupas skolu kavētājiem, tad tā nav mūsu kompetence. Mēs, protams, pievelkam klāt ceļu mērķu labad, bet es domāju, ka tas rezultāts ir atkarīgs no cilvēka faktora, cik darbinieks vēlas ieguldīt darbu un cik ir spējīgs identificēt problēmu. Lai identificētu šāda veida problēmas, ir jābūt informācijai. Ja tā nav viņa kompetence un viņš to nedara, tad viņš nevar saredzēt to problēmu pašvaldībā. (..) Ir pašvaldības, kurās sociālie darbinieki ar to nestrādā. Es arī varētu pateikt – „nu, paldies”. Likums paredz sniegt palīdzību ģimenei, kurai ir problēmas vai kura nonākusi krīzes situācijā. Uz to var visādi paskatīties. (..) Vajadzētu būt novilkām stingrām robežām, bet stingri robežas ir novilkusi bāriņtiesa un policija. Sociālais dienests, ja vēlas, var darīt daudz vairāk, kā likumā noteikts. (pašvaldības sociālais darbinieks)

Un, treškārt, eksperti velta kritiku gan izglītības sistēmai kopumā, gan atsevišķiem tās aspektiem. Darbu ar riska grupas bērniem un atbirušajiem skolēniem neatvieglo izglītības sistēmā nepārtraukti veiktās dažāda veida eksperimentālās izmaiņas, kas pārņemtas kā citu valstu veiksmīgā pieredze. Negatīvi vērtējams arī tas, ka līdz šim izglītības sistēmā nav izstrādāts modelis, kā tieši risināt skolēnu atbiršanas problēmu.

- (..) mēs ļoti eksperimentējam savā izglītības sistēmā, es to uzskatu par nepieļaujamu. Tā eksperimentēt nedrīkst. Mēs ļoti mētājamies – vienu pamēģinām, otru, trešo – , un pirms mēs ieviešam kaut ko jaunu, faktiski tā labi to neizpētām un nesagatavojam. (..) Aizbraucam, paskatāmies, ka tie dara tā, labi, mēs arī. Viņi to dara tā, jo ir piecus, desmit gadus pētījuši uz vienas skolas vai viena rajona parauga, un tad ieviesuši. Mums nav arī šis te sagatavošanās periods (sociālais pedagogs)

- Vienkārši tiek piemiegtas acis uz problēmu. Izglītības sistēma ar ļoti lielajiem cilvēkresursiem un naudas ieguldījumiem ir neelastīga, nepārredzama un ne-caurredzama. Šai izglītības sistēmai ir izdevīgāk salikt citas prioritātes, nevis domāt par to, kādēļ bērns, kurš līdz piektajai klasei ir ļoti labi mācījies un kuram nav bijis problēmu, pēkšņi sestajā klasē ir kļuvis nesekmīgs, nevēlas iet uz skolu vai jau neiet. Kaut kas tajā sistēmā nav kārtībā. (pašvaldības sociālais darbinieks)

Pēc ekspertu domām, izglītības sistēmā nav pārdomāts tas, kā palīdzēt tikko skolas gaitas uzsākušiem bērniem iekļauties sev nezināmā vidē. Tāpat arī nav meklēts alternatīvs izglītības apguves veids tiem, kas nespēj mācīties atbilstoši izglītības standartā noteiktajam.

- Mums šī sistēma nav kārtīgi izstrādāta un arī pedagogi nav pietiekoši apmācīti. (..) Latvijā bērnu „iemet” skolā un tad nu „peld”, kā nu pats māc. (..) Bērnu aizved un, ja gadās labs audzinātājs, kurš palīdz bērnam iedzīvoties, tad ir labi, bet, ja

nē, tad bērnam palielinās stresa līmenis. Viņš tāpat ir stresains par to, ka viņam neveicas. Nav neviena pret to vienaldzīga bērna. Mēs nemaz nenovērtējam to, ka bērni nervozē, jo jaunā skolā un jaunā kolektīvā ir ļoti grūti iedzīvoties, un domāju, ka tas ir mūsu sistēmas mīnuss. (pašvaldības pārstāvis)

- (...) audzēknis nespēj nosēdēt skolas solā tieši šī standarta ietvaros. Bet mums nav tālāk variantu, jo viņš nedzīvo lielā pilsētā, bet viņš grib tālāk izglītoties. Tad – kā nedefinēt, kurā mācību iestādē viņš vēl varētu mācīties? Teiksim, mums valstī trūkst profesionālās izglītības sistēmas ešelona. (...) Mēs neko nevaram skolā trijatā, četratā izdarīt, viņš tiek izslēgts, paliek ielās vai nonāk kolonijā, vai jau pieaugušo cietumā, kad ir 18 gadu. Pietrūkst pīrāga kārtas, kas saucās alternatīvā izglītība. (skolas psihologs)

4. SKOLĒNU ATBIRŠANAS PROBLĒMAS RISINĀJUMI

Amerikāņu izglītības pētnieks Rasels Rambergers⁶⁰ iezīmē vairākus būtiskus skolēnu atbiršanas problēmas risināšanas aspektus.

Pirmkārt, tā kā atbiršanu vienlīdz var veicināt gan individuāli, gan institucionāli faktori, tad preventīvajiem pasākumiem ir jābūt orientētiem gan uz vienu, gan otru faktoru kopumu. Piemēram, uz individuāliem faktoriem vērsti pasākumi ir orientēti uz indivīda vērtību, attieksmes un uzvedības veidošanu, kā arī uz papildus atbalsta sniegšanu riska grupas bērniem. Savukārt uz institucionāliem faktoriem vērsti pasākumi cenšas kavēt atbiršanu, pārveidojot un uzlabojot sociālo vidi, proti, sniedzot atbalstu ģimenei, skolai un sabiedrībai. Nereti šāda sistēmiska pieeja ir daļa no plašāku pasākumu kopuma, kas tiek īstenoti ar mērķi uzlabot riska grupu stāvokli izglītības jomā vai citās jomās.

Otrkārt, preventīvajiem pasākumiem ir jāaptver visas skolēnam nozīmīgās dzīves sfēras, jo atbiršanu veicina gan dažādas sociālās problēmas, gan mācību grūtības. Tā kā atbiršanas iemesli var būt ļoti dažādi, sniegtajam atbalstam jābūt elastīgam un atbilstošam skolēna individuālajām vajadzībām.

Un, treškārt, preventīvie pasākumi būtu jāuzsāk jau pašā izglītības ceļa sākumā, jo nereti problēmas ar skolēnu attieksmi un uzvedību parādās jau pirmsskolas vecumā. Vēlāk samilzušās problēmas risināt ir daudz sarežģītāk, un šie pasākumi bieži vien nav efektīvi.

4.1. CITU VALSTU PIEREDZE SKOLĒNU ATBIRŠANAS PROBLĒMAS RISINĀŠANĀ

Šajā apakšnodalā kā paraugs aplūkota neliela daļa citās valstīs īstenoto programmu un pasākumu, kas vērsti uz skolēnu atbiršanas problēmas risināšanu. Tā kā atbiršanu var ietekmēt ļoti dažādi faktori, tad arī pasākumi to ietekmes mazināšanai ir ļoti daudzveidīgi.

⁶⁰ Rumberger R. (2004) What can be done to reduce school dropouts? In Gary Orfield (Ed.) *Dropouts in America: Confronting the Graduation Rate Crisis*. Cambridge: Harvard Education Press. pp.243 – 254

4.1.1. Atkārtotas mācības tajā pašā klasē

Viena no iespējamajiem gadījumiem, kad skolēni atpauzē mācībās, ir atstāšana uz otru gadu⁶¹. Lēmumu visbiežāk pieņem skolotāji, dažkārt kopīgi ar vecākiem, psihologu vai sociālo pedagogu. Šī pieeja galvenokārt tiek izmantota Centrālās un Austrumeiropas valstīs. Zviedrijā, Norvēģijā, Īrijā un Lielbritānijā atstāšana uz otru gadu netiek piemērota, savukārt Grieķijā, Portugālē un Lihtenšteinā skolēni tiek atstāti uz otru gadu tikai izņēmuma gadījumos (piemēram, ilgstošas slimības gadījumā).

Lietuvā līdzīgi kā Latvijā gada beigās neapmierinošo sekmju cēloņus analizē pedagoģiskā padome⁶². Nesekmīgajiem skolēniem tiek doti papildus uzdevumi mācību priekšmetos, kuros tiem ir nesekmīgas atzīmes. Papildus uzdevumu rezultāti ietekmē lēmumu par pārcelšanu nākošajā klasē, tiek ņemtas vērā vecāku domas, klases audzinātāju un mācību priekšmetu skolotāju viedoklis.

4.1.2. Papildus atbalsta sniegšana skolā

Kā vienu no efektīvākajām pieejām atbiršanas mazināšanā tiek uzskatīta papildus atbalsta sniegšana skolēniem, kas sistemātiski kavē skolu un kam ir mācīšanās grūtības.

ASV ar labiem panākumiem īstenotā programma ALAS (*Achievement for Latinos through Academic Success* – angļu val.) jāmin kā papildus atbalstu sniedzošas programmas piemērs. Šīs programmas mērķis bija samazināt riska grupu bērnu atbiršanas iespējamību, sniedzot individuālu atbalstu trīs gadu garumā, kamēr viņi mācās vidusskolā. Viens no ALAS principiem ir vienlaicīgi strādāt ar skolēnu un ar viņa skolu, ģimeni un kapienu, veicinot arī šo agentu savstarpējo mijiedarbību.

ALAS aktivitātēm ir vairāki pamatvirzieni. Pirmkārt, ar desmit nedēļu apmācību un konsultācijām divu gadu garumā jauniešiem tiek dota iespēja pilnveidot savas problēmu risināšanas prasmes. Otrkārt, ar dažādu pasākumu kopumu – uzslavēšana, atzinības paušana publiski, diplomu pasniegšana, ekskursiju organizēšana un pozitīvi telefona zvani vecākiem – tiek paaugstināts riska grupas bērnu pašvērtējums un radīta piederības sajūta skolai. Treškārt, ALAS programmas ietvaros tiek veikta arī rūpīga skolas apmeklējumu kontrole un riska grupas bērnu vecāku informēšana ik dienu, lai rosinātu personīgu ieinteresētību skolēna skolas apmeklējumā. Ceturtkārt, tiek īstenota regulāra atgriezeniskā saite starp skolotājiem, vecākiem un skolēniem, lai informētu par uzvedību klasē un neizpildītiem mājasdarbiem. Piektkārt, šī programma ietver arī mācības vecākiem par to, kā mazināt skolēnu nevēlamo uzvedību un veicināt vēlamo. Un, visbeidzot, tiek saskaņots pašvaldību sociālais atbalsts ar skolas un ģimenes vajadzībām.

Izvērtējot ALAS programmas rezultātus, tika secināts, ka tā ir ļoti efektīva kavējumu mazināšanā un sekmju uzlabošanā⁶³. Tomēr pēc programmas noslēgšanās pozitīvā ietekme strauji samazinājās, tamdēļ šāda programma ir jāturpina līdz skolas pabeigšanai.

61 Kritikos E., Ching C. (2005) *Study on Access to Education and Training, Basic Skills and Early School Leavers*. p.55

62 Rimkevičienė, V. (2001). *The Cost of pupils non-attendance and school year repetition*. p.9

63 Rumberger R. (2004) What can be done to reduce school dropouts? In Gary Orfield (Ed.) *Dropouts in America: Confronting the Graduation Rate Crisis*. Cambridge: Harvard Education Press. pp.243 – 254

Līdzīga programma ir „*Check & Connect*”⁶⁴, tās pamatmērķis ir uzturēt jauniešos piederības sajūtu skolai un atbildīgu attieksmi pret saistībām. Ar jauniešiem, kas sistemātiski kavē skolu, individuāli divus gadus strādā mentors. Darbs tiek turpināts arī tajos gadījumos, ja jauniešiem pāriet uz citu mācību iestādi. Darba pamatā ir savstarpēja uzticēšanās un ciešu un personīgu kontaktu veidošana ar jauniešiem un viņu ģimenēm (tikšanās ar mentoru notiek vismaz reizi nedēļā vidusskolas klasēs un gandrīz katru dienu pamatskolā).

Regulāri – vismaz reizi mēnesī – tiek izvērtēts katra programmā iesaistītā jaunieša skolas apmeklējums, sekmes un uzvedība, lai tā veicinātu piesaisti skolai, motivētu jauniešus mācīties un iesaistīties dažādos skolas pasākumos un papildus aktivitātēs. Mentori cenšas radīt un uzturēt jauniešos un viņu ģimenes locekļos pārliecību, kas izglītība ir ļoti nozīmīga jauniešu turpmākajai dzīvei. Kopējā sadarbībā tiek attīstītas arī jauniešu prasmes risināt savas problēmas.

Ilgtermiņā ļoti sekmīga izrādījusies arī tāda atbalsta programma kā *High/Scope Perry Pre-School program*, kas sniedz īpaši labu pirmsskolas izglītību bērniem no trūcīgām afroamerikāņu ģimenēm⁶⁵. Pēc aptuveni 20 gadiem tie, kas bija iesaistīti šajā programmā, ieguvuši ievērojami labāku izglītību, viņiem bija augstāks ienākumu līmenis un mazāk noziedzīgu nodarījumu nekā tiem bērniem, kas nepiedalījās šajā programmā. Tas apliecina, ka atbalsts mazākiem bērniem ir daudz efektīvāks.

4.1.3. Izglītības apguves alternatīvas

Skolēnu atbiršanas problēmas mazināšanu var panākt arī ar dažādām alternatīvām izglītības programmām. Šādas programmas var veidot gan skolās, gan atsevišķās mācību iestādēs, līdztekus izglītības programmām parasti sniedzot arī dažāda veida papildus atbalstu. Alternatīvo izglītības programmu efektivitāti nosaka tādas iezīmes kā droša un pozitīva mācību vide; motivēti un gādīgi darbinieki, kas jūtas personīgi atbildīgi par skolēnu panākumiem; koleģiāla un sadarbību veicinoša skolas iekšējā kultūra, kas rosina darbiniekus riskēt un rīkoties patstāvīgi; mazs skolēnu skaits klasē⁶⁶.

Lietuvā alternatīvas izglītības programma tiek īstenota „*jaunatnes skolās un klasēs*” (*jaunimo mokykla, klasė* – lietuviešu val.). Tā ir domāta 12 – 16 gadus veciem skolēniem, kas atpaliek mācībās, kam trūkst motivācijas mācīties vai kam ir īpaši nelabvēlīgi sociālie apstākļi. Jaunatnes skolu programmas ir vērstas uz vispārēju attīstību, kā arī uz profesionālo orientāciju, proti, uz pamatiemaņu un arodizglītības apgūšanu. Vispārējā izglītība tiek apgūta atbilstoši pamatzglītības programmai, bet ir iespēja variēt stundu skaitu dažādos mācību priekšmetos⁶⁷. Mācību programmā ir obligātie un izvēles priekšmeti, un skolēniem ir iespējas izvēlēties atsevišķus tematiskos moduļus un to apguves secību atbilstoši savām vajadzībām un iespējām. Tādējādi skolēni kļūst par vienlīdzīgiem partneriem mācību procesā, kam raksturīgs elastīgums, individualizācija un dažādība. Kopumā jaunatnes skolas ir daudz elastīgākas mācību procesa organizēšanā

64 Lehr C., Sinclair M., Christenson S. (2004) Addressing Student Engagement and Truancy Prevention During the Elementary School Years: A Replication Study of the Check & Connect Model. *Journal of Education for Students Placed at Risk*. Vol. 9, Issue 3, pp.279 – 301

65 Barnett S. (1995). Long-term effects on early childhood programs on cognitive and school outcomes. *Future of Children*, Vol.5, No.3, pp.25 – 50

66 Rumberger R. (2004) What can be done to reduce school dropouts? In Gary Orfield (Ed.) *Dropouts in America: Confronting the Graduation Rate Crisis*. Cambridge: Harvard Education Press. pp.243 – 254

67 Methodological Centre for Vocational Education and Training (2005) *Initial Vocational Education and Training in Lithuania*. p. 20.

un bieži izmanto dažādas alternatīvas mācību metodes, piemēram, radošas aktivitātes.

Līdztekus mācībām liela uzmanība tiek veltīta skolēnu personības attīstībai – vajadzību, interešu un prasmju apzināšana; problēmu risināšana; pašvērtības celšana; spēju attīstīšana; pretestība negatīvam sociālām ietekmēm; izpratne par tiesībām, pienākumiem un atbildību; mācību motivācijas attīstīšana; sagatavošana tālākām mācībām, kultūras un sociālajai dzīvei. Jaunatnes skolas uzskatāmas par efektīvu pieeju skolēnu atbiršanas mazināšanā, jo lielākā daļa skolēnu iegūst pamatzglītību un turpina mācības profesionālās izglītības iestādēs vai vidusskolā⁶⁸.

Dānijā ir vairāki alternatīvi izglītības modeļi, kuros apvienota vispārējā izglītība un arodizglītība. Viens no tiem ir arodpamatizglītība (*erhvervsgrunduddannelse* – dāņu val., *vocational basic training* – angļu val.) jauniešiem ar mācīšanās grūtībām, tā ilgst pusotru līdz trīs gadus⁶⁹. Arodpamatizglītībai raksturīga ļoti individuāla pieeja – katram audzēknim ir konsultants, un mācību programma tiek veidota individuāli atbilstoši audzēkņa vēlmēm un iespējām. Programmas pamatā ir prakse uzņēmumos vai iestādēs un vispārējās un arodizglītības nodarbības, kas var tikt kombinētas no dažādu skolu piedāvātajiem kursiem. Svarīgi, ka audzēkņa paveiktais un apgūtie kursi tiek dokumentēti, tādējādi atvieglojot pāreju uz pilna laika programmām profesionālās izglītības iestādēs.

Cits alternatīvs izglītības modelis ir t.s. ražošanas skolas (*production schools* – angļu val.) – tās domātas jauniešiem līdz 25 gadu vecumam, lai motivētu un palīdzētu tiem izvēlēties turpmāko izglītības vai profesionālās darbības virzienu. Šo programmu dalībnieki parasti ir jaunieši ar mācīšanās grūtībām, sociālām problēmām un tie, kas dažādu iemeslu dēļ ir pametuši iepriekšējās mācības. Ražošanas skolu programmas ir ļoti elastīgas, un dalībnieki var izvēlēties apgūt gan vispārējos mācību priekšmetus, gan iegūt praktiskas iemaņas, piemēram, koka vai metālapstrādē, darbā ar datoru.

Līdzīga programma ir ieviesta arī **Igaunijā** – tās ietvaros līdztekus arodizglītības pamatiem audzēkņi apgūst arī citas prasmes, kas nepieciešamas veiksmīgai darba dzīvei – darba meklēšanu, plānošanu, saskarsmes prasmes⁷⁰.

Šādas alternatīvas programmas ir efektīvas darbā ar skolēniem, kas varētu pamest mācības. Tomēr par šādām programmām gan skolotājiem, gan vecākiem un skolēniem ir ļoti negatīvs priekšstats, tāpēc dažkārt ir grūtības piesaistīt skolēnus. Dažu programmu īstenotāji to risina, uzņemot tikai motivētus riska grupas bērnus, tomēr tādā gadījumā palīdzību nesaņem tie, kam tā būtu visvairāk nepieciešama.

Kompensējošo pasākumu mērķa grupa ir jaunieši, kas jau ir pametuši mācības⁷¹. Šai grupai ir svarīgi dot iespējas (*'second chance education'* – angļu val.) atsākt izglītīšanos. Šai apmācībai nereti jābūt savienojamai ar citiem jauniešu pienākumiem – darbu vai ģimeni, piemēram, piedāvājot mācības vakaros. Pilna laika mācībām dažkārt kā papildus motivācija vajadzīgs materiāls atbalsts, lai jauniešiem mācību laikā nebūtu jāstrādā. Tā kā atbirušajiem nereti bijusi negatīva mācību pieredze, otrās iespējas izglītības programmās dažkārt tiek apvienota formālā un neformālā mācīšanās pieeja.

68 Rimkevičienė, V. (2001). *The Cost of pupils non-attendance and school year repetition*. pp.30 – 32.

69 Eyridice, Cedefop (2000) *Structures of Education, Initial Training and Adult Education Systems in Europe: Denmark*. pp.28 – 29.

70 Tilmanis L., Annus T. (2003) *School drop-out as an obstacle building the knowledge based economy in Estonia*. p. 29

71 Rumberger R. (2004) What can be done to reduce school dropouts? In Gary Orfield (Ed.) *Dropouts in America: Confronting the Graduation Rate Crisis*. Cambridge: Harvard Education Press. pp.243 – 254

Bieži vien, pirms jaunieši turpina izglītošanos, tam nepieciešama sagatavošana un motivēšana, kas ietver savu mērķu un iespēju apzināšanos, kā arī konsultācijas par iespējām mācīties un strādāt noteiktās profesijās. Šāda programma tika izveidota **Lielbritānijā**. „*Getting Connected*” ir domāta 16 – 25 gadus veciem jauniešiem, kas pārtraukuši mācības⁷². Programmas pamatā ir deviņi moduļi (sevis iepazīšana, manas jūtas, mani uzskati, attiecību veidošana, saņemot un sniegt palīdzību, riski, savas dzīves vadīšana, informācijas iegūšana un izmantošana, tiesības un pienākumi), ko var izmantot arī neformāli darbā ar jauniešiem dažādās organizācijās un centros. Par piedalīšanos šajā programmā jaunieši saņem apliecību.

Lai programmas īstenošana būtu veiksmīga, ļoti svarīgi ir pielietot to elastīgi – atbilstoši konkrēto jauniešu interesēm un vajadzībām, kā arī veidot brīvas, atklātas savstarpējās attiecības un nodrošināt labu kontaktu starp jauniešiem un mentoriem, sociālajiem darbiniekiem un citiem speciālistiem. Programmā iesaistītie jaunieši augstu vērtē brīvo atmosfēru nodarbību laikā un panākumu sajūtu, ko sniedza līdzdalība programmā. Tās laikā uzlabojās jauniešu saskarsmes prasmes un pašvērtējums, kā rezultātā daudzi programmas dalībnieki vēlāk uzsāk mācības dažādās izglītības iestādēs.

4.1.4. Sistēmiskā pieeja

Sistēmiskās pieejas programmu ietvaros tiek mainīti daži no ģimenes, skolas un sabiedrības faktoriem, kas ietekmē mācību pārtraukšanu, tādējādi mazinot atbiršanas risku daudz lielākam skolēnu skaitam. Šo izmaiņu mērķis ir uzlabot skolēniem svarīgāko institūciju, piemēram, skolas darbību, lai tā pēc iespējas labāk spētu apmierināt arī īpašas jauniešu vajadzības, kā arī veicināt šo institūciju savstarpējo sadarbību. Šādas sistēmiskas izmaiņas nav viegli panākamas, jo tam nepieciešamas pamatīgas izmaiņas atsevišķu institūciju darbā un dažādu jomu sistēmās kopumā.

Sistēmiska pieeja skolēnu atbiršanas mazināšanā skolās var ietvert dažādus pasākumus⁷³. Tā, piemēram, sociālo pedagogu un sociālo darbinieku pieejamības nodrošināšana skolās vai citās institūcijās; papildus atbalsta sniegšana mācību vielas apgūšanā (ārpus stundu konsultācijas, pagarinātās dienas grupas) un skolotāja palīga amata ieviešana pirmskolas un sākumskolas grupās ar mērķi palīdzēt mazākumtautību skolēniem pārvarēt kultūras un sociālās barjeras. Sistēmiskās pieejas ietvaros var veikt skolēnu skaita uz vienu skolotāju samazināšanu – īpaši sākumskolās sociāli nelabvēlīgos reģionos – vai ar skolu saistīto izdevumu samazināšana maznodrošināto ģimeņu bērniem. Nereti šī pieeja izpaužas arī profesionālās izglītības attīstībā, sasaistot un integrējot teorētiskās mācības un darbu uzņēmumos (Vācija, Austrija).

Aplūkojot pētījumus par citām skolām, amerikāņu izglītības pētnieks Rasels Rambergers⁷⁴ min divas pamatiezīmes, kas raksturīgas efektīvām skolām. Visupirms tā ir skolotāju, administrācijas un citu darbinieku motivācija un kompetence. Otrkārt, tie ir arī organizatoriskie faktori – skolēnu skaits, skolēnu un skolotāju skaita attiecība, mācību programma, papildus atbalsts u.tml. Ir svarīgi, lai tiktu vienlaicīgi celtu abas šīs kvalitātes.

72 Walther A., Pohl A. (2005) *Thematic Study on Policy Measures concerning Disadvantaged Youth. Final Report*. pp.297 – 300.

73 Rumberger R. (2004) What can be done to reduce school dropouts? In Gary Orfield (Ed.) *Dropouts in America: Confronting the Graduation Rate Crisis*. Cambridge: Harvard Education Press. pp.243 – 254

74 Rumberge, R. (2004) What can be done to reduce school dropouts? In Gary Orfield (Ed.), *Dropouts in America: Confronting the Graduation Rate Crisis*. Cambridge: Harvard Education Press. pp.243 – 254

Tomēr šādus apstākļus nodrošināt nav viegli, ir pētnieki, kas uzskata, ka šos principus ir vieglāk ieviest, veidojot jaunas institūcijas nekā pārveidojot jau esošās⁷⁵.

Literatūrā bieži tiek minēta kāda Ņujorkas vidusskola – *Central Park East Secondary School*-, kurā pamatskolas klasēs tiek uzņemti skolēni no trūcīgām ģimenēm ar viduvējām vai vājām sekmēm⁷⁶. Skolai raksturīga radoša pieeja, un tā izvirza augstas prasības skolēniem, kā tas ir elitārās privātskolās. Klases ir mazas (līdz 20 skolēniem), mācības notiek divas stundas garos periodos. Skolā var apgūt gan vispārējās vidējās izglītības programmas, gan arodizglītību. Skolēni regulāri saņem vērtējumu savam darbam. Skola ir izveidojusi labas attiecības ar skolēnu vecākiem un dažādām apkāmes institūcijām. Skolēnu vecāki tiek iesaistīti skolas norisēs un bērnu izglītošanas procesā. Skolēni katru nedēļu vairākas stundas bez atlīdzības strādā dažādās sabiedriskās iestādēs.

20. gs. 80.-to gadu beigās **ASV** sāka īstenot „*New Futures Initiative*” ar mērķi veidot sadarbību starp vietējām institūcijām, lai risinātu dažādas riska grupas bērnu problēmas, tai skaitā arī mācību pārtraukšanu. Tomēr izrādījās, ka starpinstitucionālu sadarbību ir grūti izveidot vairāku iemeslu dēļ. Pirmkārt, institūciju savstarpējās nesaskaņas un nespēja sadarboties apgrūtina jauniešu individuālo konsultantu darbu. Otrkārt, starpinstitucionālo sadarbību neveicina arī atšķirīgi viedokļi par problēmām, to cēloņiem un iespējamiem risinājumiem. Un, treškārt, pārāk centralizēta sadarbības organizācija un koordinēšana rada nepilnīgu problēmu izpratni un neefektīvus risinājumus.

Gan šajā programmā, gan arī citās, kuru mērķis ir veidot izmaiņas skolās, pārmaiņas kavē izglītības darbinieku uzskats, ka atbiršanu veicina problēmas pašos skolēnos, nevis skolās un to programmās⁷⁷. Līdz ar to pedagogiem nav motivācijas, un viņi neatbalsta izmaiņas skolu darbības pamatprincipos.

Lai palielinātu trūcīgo skolēnu iespējas iegūt izglītību, vairākās valstīs ieviesta izglītības pabalstu jeb stipendiju sistēma, skolēniem tiek piešķirtas mācību grāmatas un maltītes bez maksas⁷⁸. **Lielbritānijā** izglītības pabalstu (*Education Maintenance Allowance* – angļu val.) var saņemt jaunieši vecumā no 16 līdz 19 gadiem, kas piedalās kādā pilna laika izglītības programmā un kuru ģimenes ienākumi ir mazāki par noteiktu summu. Pirms pabalsta saņemšanas jauniešiem jānoslēdz vienošanās ar skolu par apmeklējumu un sekmēm. Ja apmeklējums un mācību rezultāti ir labi, iespējamas papildu piemaksas. **Portugālē** un **Slovākijā** sociālā palīdzība ģimenei tiek samazināta, ja bērni neapmeklē skolu.

Cita sistēmiskā pieeja atbiršanas mazināšanai ir elastīgas izglītības sistēmas veidošana, kurā salīdzinoši viegli ir iespējams pāriet no vienas izglītības programmas uz citu (piemēram, **Lielbritānijā**). Tādējādi tiek atvieglota izglītības turpināšana tiem, kas kādu iemeslu dēļ nespēj vai nevēlas turpināt uzsāktās mācības. Lai dotu šādu iespēju, nepieciešams nodrošināt apgūto zināšanu un prasmju fiksēšanu, dokumentālu apliecinājumu un vispārēju atzīšanu. Šāda detalizēta izglītības sertifikātu sistēma, kas atvieglo pāreju no vienas izglītības programmas uz citu, ne tikai preventīvi mazina

75 Louis K., Miles M. (1990) *Improving the urban high school: What works and why*. New York: Teachers College Press. p.90

76 Raywid M. (1999) *Central Park East Secondary School: The Anatomy of Success*. *Journal of Education for Students Placed at Risk*. Vol.4, No. 2. pp.131 – 151

77 Wehlage G. et al (1989) *Restructuring urban schools: The New Futures experience*. *American Educational Research Journal*. Vol.29, No.1. pp.51 – 93

78 *Education Maintenance Allowance*. Pieejams: <http://www.dfes.gov.uk/financialhelp/ema/> (2007.04.04.)

izglītības pārtraukšanu, bet arī atvieglo izglītības turpināšanu tiem, kas mācības jau pārtraukuši. Šādu kārtību profesionālās izglītības jomā ieviesusi **Slovēnija**, sadalot izglītības programmas moduļos, kurus iespējams apgūt arī atsevišķi. Tādējādi gan jauniešiem, gan pieaugušajiem bez pamatzglītības tiek dota iespēja iegūt profesionālās izglītības sertifikātus par atsevišķiem moduļiem. Tos summējot, var saņemt diplomu par noteikta līmeņa profesionālās kvalifikācijas iegūšanu.

Nereti jaunieši vai pieaugušie neformālā ceļā ir apguvuši dažādas prasmes un zināšanas, bet viņiem trūkst formāla apliecinājuma par šīm iemaņām⁷⁹. Tādēļ svarīga ir neformāli iegūto zināšanu un prasmju novērtēšana un apliecināšana ar sertifikātiem. Šāda iespēja ir radīta vairākās Eiropas valstīs, arī **Portugālē**, kur ar intervijām, eksāmeniem un citos veidos tiek novērtētas iegūtās prasmes un izsniegti sertifikāti vai arī ieteikti kursi, lai uzlabotu sertifikāta iegūšanai nepieciešamās iemaņas. Veiksmīgai šādas pieejas ieviešanai ir svarīgi labi sagatavoti darbinieki, sadarbība ar dažādām institūcijām – vispārējās un profesionālās izglītības iestādēm, uzņēmējiem, pašvaldībām u.c. Tāpat svarīgi ir nodrošināt, lai šī iespēja būtu pieejama un lai to izmantotu cilvēki, kas nav ieguvuši formālo izglītību.

Kā to parāda iepriekš aprakstīto dažādo skolēnu atbiršanas problēmas prevencijas programmu un pasākumu salīdzinājums (skat. 10. tabulu), tām ir raksturīgas vairākas kopīgas iezīmes. Lielākajā daļā šo programmu atbalsta personāls (t.i., skolotājs, sociālais darbinieks, konsultants vai mentors) strādā ar katru skolēnu individuāli, risinot viņa problēmas un motivējot mācībām. Tāpat aplūkotās programmas raksturo arī pamatprasmju apguves iespēja un orientēšanās uz arodapmācību. Daļā programmu vērtība piegriezta arī darbam ar skolēna ģimeni un pastiprinātai skolēna sociālai kontrolei, kā arī mācību programmas pakārtošanai skolēnu vēlmēm un spējām.

Kopsavelkot visu iepriekš minēto, jāuzsver, ka radikālai skolēnu atbiršanas problēmas samazināšanai ir nepieciešami gan individuāli, gan sistēmiski risinājumi. Sistēmiskas izmaiņas ir daudz grūtāk panākt, jo prasa daudz lielākus papildus resursus, speciālas zināšanas, kā arī motivāciju un stimulu īstenot pārmaiņas. Ļoti bieži institucionālas izmaiņas ir ļoti grūti panākt, tāpēc pētnieki⁸⁰ rosina veidot sociālo kapitālu un attīstīt vietējās kopienas. Arī sociālajam darbam būtu jāmaina uzsvars no pakalpojumu sniegšanas individuāliem klientiem uz veselu grupu sociālā kapitāla attīstīšanu.

79 Walther A., Pohl A. (2005) *Thematic Study on Policy Measures concerning Disadvantaged Youth. Final Report*. pp.343 – 346.

80 White, J.A., Wehlage, G. (1995). Community collaboration. If it is such a good idea, why is it so hard to do? *Educational Evaluation and Policy Analysis*. Vol.17, No.1. pp.23 – 38

10. tabula
Aplūkoto preventīvo pasākumu salīdzinājums

Valsts	Programmas nosaukums	Mērķgrupas vecums	Programmas ilgums (gados)	Iezīmes					Darbs ar skolēna ģimeni	Starptautiskā sadarbība
				Atbalsta personāls darbā izmanto individuālo pieeju	Sociālā kontrole	Pamatprasmiņu apguve	Izglītības apguves elastīgums	Profesionālā orientācija		
Papildus atbalsta sniegšana skolā										
ASV	Achievement for Latinos through Academic Success (ALAS)	15 - 18	3	X	X	X			X	X
	Check & Connect	15 - 18	2	X	X	X			X	
	High/Scope Perry Pre-School program	3 - 7		X		X			X	
Izglītības apguves alternatīvas										
Lietuva	Jaunatnes skola (Jaunimo mokykla)	12 - 16		X		X			X	
Dānija	Arodpamatizglītība (Vocational basic training)	15 - 19	1,5 - 3	X			X		X	
	Ražošanas skolas (Production schools)	līdz 25					X		X	
Lielbritānija	Getting Connected	16 - 25				X			X	
Sistēmiskā pieeja										
ASV	Central Park East Secondary School	15 - 18			X				X	X
	New Futures Initiative									X
Lielbritānija	Education Maintenance Allowance	16 - 19			X					
Slovēnija	Moduļu sistēma	*					X		X	
Portugāle	Sertifikācijas sistēma	*					X		X	X

* nav vecuma ierobežojuma

4.2. LATVIJAS SITUĀCIJAI ATBILSTOŠA RISINĀJUMA MODELĒŠANA

Pētījuma ietvaros intervētie eksperti, domājot par skolēnu atbiršanas problēmas risināšanas iespējām, vairāk pievēršas sistēmiskai pieejai. Pēc viņu domām, vispirms ir nepieciešams pārveidot un uzlabot sociālo vidi ap skolēniem, t.i., nopietnas izmaiņas nepieciešams izdarīt izglītības sistēmā un skolu darbā, tāpat jāpilnveido sociālās palīdzības sniegšana ģimenei, bet darba tirgū jāpārvērtē darbinieku atlases un atalgojuma noteikšanas kritēriji.

4.2.1. Nepieciešamās izmaiņas izglītības sistēmā un pamatskolā

Kā uzskata intervētie eksperti, būtiskas izmaiņas ir nepieciešams veikt obligātās izglītības mācību programmā. Pirmām kārtām tā būtu jāvienkāršo, jo līdz devītajai klasei apgūstamo zināšanu klāsts ir apjomīgs, sarežģīts un pārāk attālināts no reālās dzīves situācijām. Tāpat, pēc ekspertu domām, mācību programma būtu jāpadara elastīgāka, lai tā būtu pielāgojama katram skolēnam individuāli. Programma būtu jāpielāgo gan tādiem bērniem, kas spējīgi apgūt to tikai sākumskolas līmenī, gan tādiem, kas spēj to apgūt pilnībā, taču atsevišķu mācību priekšmetu apguvei ir nepieciešams ilgāks laiks. Ir jāatvieglo arī šo individuāli piemēroto izglītības programmu licenzēšanas kārtība.

- Izglītības programmām vajadzētu būt pietuvinātām reālām dzīves situācijām. Varbūt kādā brīdī vajadzētu, ka ir tā specializēšanās, kur tad katrs mācīsies. Vidusskolas posmā varētu būt to zināšanu pasniegšana tādā teorētiskā līmenī, bet pamatskolas līmenī tai vajadzētu būt daudz vienkāršākai. Tas, ka līdz devītajai klasei izrauj cauri šausmīgu apjomu zināšanu, nekādu labumu nedod, jo tas ir viens no iemesliem, kāpēc tie bērni atbirst no skolām. (pašvaldības sociālais darbinieks)

- Varbūt ir vajadzīgs atslābināt tos perfekcioniskos mērķus, ka cilvēkam būtu obligāti jāsasniedz tas līmenis. Kādreiz, simts gadus atpakaļ, bija iespēja pabeigt sākumskolu, četras klases. Ir tādi bērni, kuri piektajā klasē apstājas savā attīstībā un neiet tālāk. (..) Viņš „nevelk” to programmu. Sestajā, septītajā klasē notiek lūzums, viņš atrodas uz ielas, meklē kaut kur iespējas izdzīvot. (skolas psihologs)

- Ja viņam ir grūtības ar algebru, ķīmiju, fiziku, viņš jūt, ka tur neko nevar, un beigās atmet ar roku visam. Ja viņš var valodas pabeigt, bet vēlāk turpināt mācīties tos priekšmetus zemāk un arī tos pabeidz vienā gadā. Varbūt, ka tas risinājums, tāda individuāla pieeja skolēniem. (..) Nevar jau tā spītīgi: ir šāda sistēma un viss, tāda jābeidz! (..) Elastīgai jābūt skolai, jo ir viens līmenis, kad var motivēt, lai viņš šādā sistēmā pabeidz, bet ir tā viena daļa, kurai var darīt, ko gribi, bet viņš šādā sistēmā nevar pabeigt. Viņam ir vajadzīga kaut kāda savādāka. (skolas psihologs)

- [Nepieciešams] skolas programmas piemērot tādiem bērniem katrā skolā, lai būtu tāda iespēja ļoti ātri piemērot tās programmas, nevis gaidīt uz kaut kādu licenzēšanu, tas viss ļoti sarežģī to lietu. (skolas psihologs)

Lai uzlabotu darbu ar riska grupas bērniem, ir nepieciešams veikt izmaiņas pedagogu sagatavošanā, viņu darba organizēšanā un tā novērtēšanā. Lai pedagogs spētu savlaicīgi saskatīt problēmu un meklēt risinājumu, viņam ir nepieciešama atbilstoša profesionālā sagatavotība. Pēc ekspertu domām, sava nozīme ir arī pedagogu darba organizācijai, proti, ar cik lielu un pēc zināšanu līmeņiem diferencētu klasi viņam ir jāstrādā. Un viennozīmīgi ir jāpārvērtē pedagogu atalgojums un tā samērojamība ar viņiem izvirzītajām prasībām.

- Pirmais būtu sakārtot valsts līmenī gan izglītības, gan speciālistu, gan atbalsta programmas šiem bērniem. Un otrs ir sagatavot speciālistus ar atbilstošu izglītību. Droši vien tad arī universitātēm ir jāpārskata savas studiju programmas, lai cilvēki var praktiski strādāt ar problēmu reālajā dzīvē, praksē. (skolas psihologs)

- Ir milzīga starpība, vai man klasē ir 31 vai desmit [skolēni] – tad katram es varu pieiet klāt un paskatīties. Ja man viņi ir 30, tad man ir arī vidējie, ir izcilnieki, tiem man jāpaspēj kaut kas iedot, un tiem, kam ir lielākas mācību grūtības, tiem jāpaspēj pieiet klāt. Tas ir grūti. (sociālais pedagogs)

- Skolotāji ir ļoti izdeguši šobrīd. Lai viņi varētu nopelnīt vidēji tik, cik pelna zemākais strādnieks celtniecībā, viņiem nākas diezgan daudz strādāt. Tās ļoti augstās un dažādās prasības, ko pieprasa Izglītības ministrija, teiksim, par papīriem. (..) Vesela prasību gūzma, kas no departamenta, no direktora un skolas administrācijas, kas tam skolotājam ir jāizpilda. Tad viņam vēl ir pietiekami daudz stundu, lai viņš justos daudz maz normāli un varētu savu ģimeni uzturēt, un tad vēl ir tās vecāku ambīcijas un prasības. Uz visa tā fona skolotāji jūtas ļoti nedroši un diezgan izdeguši. (..) Tā vietā, lai viņš spētu bērnu uzmundrināt, viņš nav spējīgs neko labu viņā saskatīt, jo pats nejūtas labi. Ja viņš nav spējīgs saredzēt neko labu, tad viņš faktiski to bērnu gremdē. (skolas psihologs)

Ja nav iespējams skolās veidot klases ar mazāku skolēnu skaitu, tad nepieciešams garantēt pedagogam papildus palīdzību. Kā iespējamo risinājumu eksperti saskata skolotāja palīga amata ieviešanu pamatizglītības iestādēs. Skolotāja palīga pienākumos ietilptu individuāls darbs ar skolēnu stundu laikā, gan palīdzot organizēt viņa darbu, gan paskaidrojot mācību vielas neizpratnes gadījumos. Vairāku pedagogu klātbūtne klases telpā varētu veicināt savlaicīgu problēmas pamanīšanu.

- Būtu labi, ja viņš būtu tieši stundās. Mēs jau zinām, ka tieši stundā ir vajadzīgs, kad bērns kaut ko nesaprot, lai tas skolotājs pieiet pie viņa un paskaidro. (..) Skolotāja palīgs ir tāds, kurš stundā tam nabaqa bērnam pieiet klāt, pabiksta „paskaties uz šo”. Tā ir palīdzība stundas laikā, kas viņam ir vajadzīga. (skolas psihologs)

- Skolotāja palīgs ir ļoti vajadzīgs, jo dažam ir ļoti grūti organizēties. Viņš vienkārši nesaprot, ko darīt, kā ko rakstīt uz tāfeles vai savā burtnīcā, un viņš nevar izlasīt to, ko viņš tur iepriekš uzrakstīja. Es domāju, ka ļoti labi viņi palīdz ātrāk tikt galā ar grūtībām. (skolas psihologs)

- Eiropā jau sen ir skolotāja palīgs, sevišķi, ja klasē ir liels bērnu skaits. Jebkurā klasē ir gudrāki bērni un tādi, kam grūtāk ir to programmu aptvert. Tad bērnam, kuram ir grūtības, skolotājs blakus pasēdēs un varbūt palīdzēs tur, kur viņš nevar uzreiz iemācīties. Mums pašlaik nav tādas pieredzes. (sociālais pedagogs)

Atbalsta personāla klātesamība skolā ir neatsverama darbam ar riska grupas bērniem. Ne vienmēr pedagogam ir laiks risināt skolēnu individuālās problēmas, tādēļ ir būtiski, lai skolās tiktu nodrošinātas diferencētas palīdzības sniegšanas iespējas. Pēc ekspertu domām, katrā skolā būtu nepieciešams gan sociālais pedagogs, gan skolas psihologs, turklāt būtu vēlams līdzekļus šo speciālistu nodrošināšanai rast valsts budžetā, jo nereti pašvaldības finansiāli nav spējīgas izveidot šādu amatu un nodrošināt pieņemamu atalgojumu.

- Domāju, mēs neapjēdzam, ka sociālais pedagogs (..) ir liels atbalsts skolā problēmu risināšanā, jo problēmas kļūst arvien pamatīgākas. (..) Valstī kopumā – kamēr tas netiks prasīts, tikmēr jau arī nebūs. (sociālais pedagogs)

- Ir lielas skolas, kur uz pusslodzi ar 1000 bērniem strādā, vai arī ir kādi 600 bērni, viena slodze, un par šo slodzi viņam ir 170 lati uz papīra, kas ir pilnīgi nenormāli, bet vēl joprojām eksistē. Un, ja nav neviena cilvēka, kurš spētu [bērnu problēmas] savlaicīgi identificēt, tad vienkārši tas arī netiek darīts. (pašvaldības sociālais darbinieks)

- Faktiski Rīga ir nodrošināta ar sociālajiem pedagogiem. (..) Tā kā valsts noņēma finansējumu sociālajiem pedagogiem, tad ārpus Rīgas to štata vietu skolās ir tik, cik katra pašvaldība var atļauties. Tā ir problēma. (sociālais pedagogs)

- Jautājums par sociālajiem pedagogiem ir Nr. 1 vēl joprojām tur, kur viņu nav. Psihologi skolās arī ir tikpat svarīgi, lai gan tie šoli varētu būt – sociālais pedagogs, psihologs un vēl kāds, un tad komandas taisīšana. Tā varētu būt gan IZM, gan pašvaldības iniciatīva. Valstiskā līmenī jāfinansē gan psihologs, gan sociālais pedagogs skolā. (pašvaldības sociālais darbinieks)

4.2.2. Izglītības sistēmas piedāvātās alternatīvas un to trūkumi

Vispārpieņemta ir kārtība – ja jaunieši nespēj mācīties pamatskolā un iegūt pamatizglītību, viņi var mācīties turpināt vakarskolā. Pēc ekspertu domām, arī profesionālā un interešu izglītība veicina riska grupas bērnu un atbīrušo skolēnu integrāciju izglītības sistēmā. Tomēr ne visiem riska grupas bērniem un atbīrušajiem skolēniem ir piemērotas līdz šim pieejamās izglītības apguves alternatīvas.

(1) Profesionālā izglītība Daļa ekspertu kā risinājumu skolēnu atbiršanas problēmai, uzskata orientēšanos uz profesionālo izglītību. Ja skolēns nespēj mācīties vispārizglītojošā skolā un ir zināms, ka viņš nespēs to absolvēt, tad viena no iespējam, kā iegūt pamatizglītību, ir mācīties arodskolā jeb profesionālajā skolā.

Taču eksperti norāda uz vairākām būtiskiem šķēršļiem, kas var kavēt riska grupas bērnu un atbīrušo skolēnu integrāciju izglītības sistēmā ar profesionālās izglītības starpniecību. Pirmkārt, parasti arodskolās, līdzīgi kā vakarskolās, mācības var uzsākt, ja pabeigtas astoņas klases, tādējādi, ja skolēns skolu ir pametis ātrāk, tad arodizglītības apguve nav iespējama.

- Man ir informācija, ka ir rajoni, kur vakarskolas un arodskolas ir tikai, sākot no astotās klases. Ja viņš izkritis no aprītes sestajā klasē, tad faktiski viņam iespēju atgriezties nav. Es domāju, ka varbūt šo sistēmu vajadzētu sakārtot, lai viņš pēc

septītās klases var iet apgūt arodu un pabeigt pamatizglītību. (sociālais pedagogs)

Otrkārt, pēc ekspertu domām, arodizglītības apguvi kavē arī nepilnīgais profesionālās izglītības iestāžu tīkls. Proti, ne visos rajonos ir šādas iestādes un ja ir, tad tās parasti atrodas rajona centros, līdz ar to jauniešiem vispirms jau materiālu apsvērumu dēļ arodizglītība nav pieejama.

- Piedāvāt pietiekoši daudz – laukos tā noteikti ir problēma. Ja pilsētās vēl ir tā arodizglītība daudz maz, tad nezinu, cik lielas iespējas ir vecākiem sūtīt viņu pēc septītās klases. Bet es domāju, ka tā ir risināma problēma. (sociālais pedagogs)

- Profesionālajai orientācijai ir jābūt ļoti spēcīgai. (..) Mums pārmet, ir jāceļ vidusskolās kvalitāte, bet, no otras puses, kur, lai bērns liekas pēc devītās klases, cik mums te ir tās profesionālās skolas? Kur tad viņi pēc devītās klases liksies, brauks uz to Īriju vai ies strādāt par pārdevējam? (..) Tas ir ļoti kopleicēts jautājums – profesionālā orientācija, profesionālo skolu tīkla attīstība un kādi vispār šie speciālisti būs vajadzīgi. (pašvaldības pārstāvis)

(2) Interesu izglītība Liela daļa ekspertu uzsver bērnu un jauniešu interešu centru iespējas strādāt ar jauniešiem, kuri ir daļēji vai pilnībā izkrituši no izglītības sistēmas. Interesu izglītība var darboties kā piesaistes veidošana videi, kurā šīs grupas bērni jūtas labi, caur sabiedrībā pozitīvi vērtējamām nodarbēm veidojot piederības sajūtu kādai interešu grupai. Par to liecina arī riska grupas bērnu un atbīrušo skolēnu aptaujas rezultāti, proti, 37% regulāri apmeklē dažādas interešu izglītības nodarbības.

- Ar riska grupas cilvēkiem vispārpieņemts risinājums ir izveidot vietu, caur kuru viņi piesaistās un var ar viņiem strādāt. Interesu izglītība varētu būt viena no tādām vietām. (policijas pārstāvis)

- Tur viņam ir domubiedri izveidojušies drusku savādāk, nekā ielā. Tas viss jau uz interesi balstīts: nevis logus daudzīt, nevis aizdzīt mašīnu, bet te es varu padziedāt forši, tas viss rezultēsies ar koncertu, ar disku vai vēl kaut ko. (skolas direktors)

- Līdzīgi kā NVO, jebkuras grupas var ieinteresēt jauniešus ar alternatīvām nodarbēm un aizņemt to tukšumu, kas ap viņiem izveidojas, kad viņi izslīd no pieaugušo redzesloka un izglītības sistēmas. (skolas psihologs)

- Nav tik svarīga tā darbošanās – ko dara – bet tas, ka viņi kopā kaut ko dara. Tā kā integrēšanās process notiek, un man liekas, ka feini ir tie jaunieši, kas to dara. (pašvaldības sociālais darbinieks)

Darbība dažādos pulciņos un nodarbībās var radīt atbīrušajiem skolēniem vēlmi atgriezties skolā. Dodot iespēju attīstīt citas prasmes nekā skolā un sniedzot citu vērtēšanas sistēmu, ir iespējams jauniešiem radīt motivāciju darboties, kā arī nodrošināt kvalitatīvu brīvā laika pavadīšanu un pozitīvu pašvērtējumu, kas palīdzētu atgriezties skolā.

- Tās ir intereses, uz ko viņš iet un tomēr viņš nav izstumts uz ielas, viņš ir kaut kādā grupā. No sākuma viņš iemācās šeit – savās interesēs, varbūt pēc tam viņš arī labprāt atgriezīsies skolā. (pašvaldības sociālais darbinieks)
- Neformālajā izglītībā vērtēšana ir drusku citādāka, viņš ir vērtība ar to, ka viņš ir. Viņš var atbildēt par malkas sanešanu, lai ugunskuram izvārtu zupu, un viņam labi sanāktu, ir forši. Tā attieksme, trii tās attiecības, viņiem ir ļoti vajadzīgas, jo viņiem nav brīvā laika pavadīšanas prasmes tādas pozitīvas – tas ir dators vai tas ir alkohols. (sociālais pedagogs)

Tomēr intervētie eksperti norāda arī uz grūtībām, kas šobrīd saskatāmas riska grupas bērnu iekļaušanai interešu izglītībā un kas jāņem vērā šim mērķim atbilstošas centru darbības tālākajā attīstībā.

Ne vienmēr nodarbības un pulciņi tiek izveidoti atbilstoši riska grupas bērnu interesēm. Ja piedāvājums nav atbilstošs, noturēt bērnu motivāciju piedalīties praktiski nav iespējams. Eksperti norāda, ka būtiski būtu palielināt iespējas nodarboties ar dažādiem sporta veidiem, turklāt nodrošināt to bezmaksas norisī. Riska grupas bērnu un atbīrušo skolēnu aptaujas rezultāti liecina, ka sports ir joma, kas viņus saista – tā sporta nodarbības apmeklē 72% šīs grupas jauniešu, kas ir iesaistījušies interešu izglītības norisēs. Riska grupas bērni un atbīrušie skolēni biežāk apmeklē futbola, basketbola, volejbola, boksa un cīņas sporta veidu nodarbības. Līdz ar to sports varētu būt veiksmīgs piesaistīšanas veids, turklāt tas sakrīt ar jau iepriekš analizē minēto aspektu par sportu kā to nodarbību veidu, kas nemazina riska bērnu prestižu viņu paziņu lokā.

- Ļoti bieži bērns aiziet uz bērnu un jauniešu centru un redz ne to, ko viņš tur grib redzēt, un viņš bieži vien zaudē motivāciju tur darboties. (skolas psihologs)
- Ir mums bērni, kas ir ļoti talantīgi un ļoti, ļoti labprāt ietu futbolu spēlēt. Ja mēs varam sameklēt no sponsoriem un kāds uzsauc viņiem, tad viņi var iet ar futbolu nodarboties. Viņš nevar piepildīt savu vēlmi un viņam ir talants. (..) Nav šādu bezmaksas pulciņu basketbolā, tikai tik, cik skolās ir, bet arī tur ir maksas. (sabiedriskās organizācijas pārstāvis)
- Tas jaunietis jau grib kustēties kā traks, viņš nevar nosēdēt mierā, kurā vietā tu viņu ieliec, kurā rāmī. Vai nu pasaki, ka tev vairāk nekas nepienākas, vai viņam dod kaut kādu iespēju. Teiksim, bumbu, futbolu, tas, ko Indriksons dara, mēģina sacelt maksimāli daudz stadionus, lai tie puikas tur var bizot. Viņi jau ar mieru bizot. (skolas direktors)

Tomēr jānorāda, ka sports kā potenciāla nodarbe vairāk attiecas tieši uz puīšiem, kuri faktiski arī sastāda lielāko riska grupas daļu. Dzimumu atšķirības attiecībā uz interešu izglītību riska bērniem ir jāņem vērā, jo katram dzimumam ir nepieciešama citādāka pieeja, turklāt, kā norāda kāds no ekspertiem, ar meitenēm darbs ir grūtāks. Nozīme ir ne tikai bērnu un jauniešu dzimumam, bet arī vecumam, kurā ar viņiem tiek uzsākts darbs, t.i., jo savlaicīgāks darbs, jo lielāka iespēja, ka piesaistīšana interešu izglītībai un rezultātā – gan integrācija izglītības sistēmā, gan grupās ar citiem bērniem būs veiksmīgāka.

- Ar puikām ir tā, ka viņiem to problēmu vairāk, bet tas procents, kad viņi tā kā izvelkas, ir labāks, un ar zēniem ir arī vienkāršāk strādāt. (..) Ar meitenēm ir tā, ja viņas jau ir zināmā riska grupā, tad tikai retu reizi ir iespējams kaut ko izdarīt. (pašvaldības sociālais darbinieks)

- To integrēšanos vajadzētu taisīt, lai viņi nebūtu jāintegrē kaut kādā vecumā. Jau no agrām dienām, lai atšķirības nav tik lielas. (..) Ja ātrāk paņem tos bērnus, kad viņi ir mazāki, tad jā, [integrācija ir iespējama], bet nu ja viņi jau ir kaut kādā vienā slānī iekšā, tad ir par vēlu. (pašvaldības sociālais darbinieks)

Arī pedagogu darbs ir jāņem vērā interešu izglītības nodrošināšanā riska grupas bērniem. Bieži no pedagoga ir atkarīga bērnu piesaistīšana dažādām nodarbībām un integrācija interešu izglītībā kopumā. Taču eksperti norāda uz zemajām algām un reizē valsts uzstādītajām augstajām prasībām pedagogiem, kas atsevišķos gadījumos ir traucējis sniegt jaunas, iepriekš nebijušas nodarbības. Viens no iespējamajiem risinājumiem būtu piesaistīt profesionāļus, kas spētu sniegt gan modernākas, gan praktiski pielietojamākas nodarbības, taču tas, savukārt, var neizdoties sakarā ar zināmām likumu radītām problēmām un ir pretrunā ar pašreizējo Izglītības un zinātnes ministrijas politiku.

- Šādiem jauniešiem ir ļoti svarīgs cilvēks, kas tur ir pretī. Ja viņiem patīks, tad viņi ies, ja viņiem nepatīks, viņi neiet. (sociālais pedagogs)

- Izglītības ministrija uzstāda tik prasības striktas tam skolotājam, tam pasniedzējam, ka nav šo speciālistu, un arī samaksa ir maza. Šie bērni grib kaut ko modīgu, kaut ko ekstrēmu. (pašvaldības pārstāvis)

- Viens risinājums – varbūt pašvaldības var algot tādu ne pārāk pedagoģisku cilvēku. Laukos tie varētu būt tie paši traktori, riteņi, skrūvēšanas, remontēšanas, bet tas viss atkal ir saistīts ar tiesību aizsardzības likumiem, lai viss būtu droši. (pašvaldības pārstāvis)

Ja izdodas sasniegt to, ka bērnu un jauniešu interešu centri spēj veiksmīgi piesaistīt tos jauniešus, kas kavē skolu vai to neapmeklē vispār, tie varētu veidot sadarbību ar skolām, lai šos jauniešus atkal iesaistītu mācību darbā. Viens no sadarbības veidiem ir arī skolas pedagogu vai citu darbinieku mērķtiecīga noteiktu skolēnu iesaistīšana interešu izglītībā, lai mazinātu viņu risku atbirt no skolas.

- Tur [uz centru] gāja bērni, tur gāja arī tie bērni, kas uz skolu varbūt nenāca, jo tur viņi labi jutās, un tad mēs varējām kaut kādā veidā vēl saķert. Un tad viņi zvanīja mums, vai tas iet uz skolu, kāpēc viņš šeit tagad atrodas, vai tiešām mums tagad brīvas stundas? (sociālais pedagogs)

- Ir paradokss, ka viņš skolā nenāk, bet atnāk vakarā uz brīvā laika istabu skolā vai apmeklē interešu centru. (..) Un ir arī sadarbība starp interešu izglītības centru sociālajiem pedagogiem un skolas sociālajiem pedagogiem. (..) Tos bērnus, kurus redzam, ka ir vērts mēģināt, mēs iesaistām, bet aiz rokas jau nevienu nevedam. Viņiem tiek dotas iespējas rotēt un mainīt šos pulciņus, līdz viņš atradīs sev tīkamāko pulciņu. (pašvaldības pārstāvis)

(3) Citu alternatīvu nepieciešamība Pēc atsevišķu ekspertu domām, pašlaik izglītības sistēmā nav rasts risinājums darbam ar divām specifiskām atbīrušo skolēnu grupām. Pirmkārt, netiek domāts par tiem jauniešiem, kas līdz ar pilngadības sasniegšanu nedzīvo kopā ar vecākiem vai arī ir atstājuši bērnu namu. Šie jaunieši nav raduši dzīvot patstāvīgi un viņiem būtu nepieciešams nodrošināt reālām dzīves situācijām būtisku pamatprasmju apguvi un sociālo kontroli.

- Ir jautājums par to mazliet tukšo nišu. (..) Mums nav tas vidiņš, kurš pārrauga jauniešus pēc 18, kuri nemācās skolā. Ko tad viņi dara? Līdz tiem 21, 22, 23 citās valstīs viņiem ir jauniešu mājas, komūnas – tur viņi sāk apgūt kādu arodu vai dzīvo kopīgi. Tur ir sociālais darbinieks, pedagogs, un viņš tur katru vakaru atgriežas. Viņi dzīvo kā ģimene, jo viņiem īsti vairs nevienas citas ģimenes nav – ar 18 viņi ir aizgājuši projām no vecākiem. Tas ir ar bērnu namu bērniem – liekas, ka tas ir ļoti maz apzināts. Paliek 18, viņi saņem pabalstu naudas vērtībā no valsts, kaut kādu dzīvokli piešķir. (..) Dažās dienās viņi notrallina to naudu, jo viņiem nav priekšstata, kā rīkoties ar naudu. Tad viņi pārdod arī dzīvokli, jo viņiem no kaut kā ir jāpārtiek, un tad viņi ielās. Un viss. Tur viņus par likumpārkāpumiem atrod policija. Nu tas tā ļoti klasiski. (skolas psihologs)

Otrkārt, izglītības sistēmā būtu jāiekļauj arī tāda izglītības iestāde, kurā varētu uzturēties jaunieši, kas vairs nevar mācīties vispārīzglītojošajā skolā, bet tajā pašā laikā vēl neatbilst sociālās korekcijas izglītības iestāžu audzēkņu statusam. Pašlaik notiekošais, pēc policijas pārstāvja domām, nav pilnībā izvērtēts. Skolēns savas uzvedības dēļ nevar mācīties vispārīzglītojošā skolā, bet tā kā viņš nav izdarījis vairākus likumpārkāpumus, tad nav ievietojams sociālās korekcijas mācību iestādē, t.i., no vienas skolas viņš tiek atskaitīts, bet citas, kur mācīties, nav.

- Padomju laikā bija tā, ka nepilngadīgo lietu komisija varēja nosūtīt klaiņotājus, piemēram, uz Naukšēniem. Pašreiz uz turieni drīkst nosūtīt ar tiesas lēmumu, ja ir noticis likuma pārkāpums nepilngadīgajam – zādzība, laupīšana – un ne pirmā, jo pirmajā reizē uz šo skolu nevienu nesūtīs. (..) Vajag vēl pa vidu vienu pakāpienu pirms tiem nodarījumiem. (..) Ir plaša starp to posmu korekcijas klasī skolā un brīvības atņemšanu kolonijā jeb sociālās korekcijas izglītības iestādē. (policijas pārstāvis)

4.2.3. Citi sistēmiskās pieejas aspekti

Lai jaunietis vēlētos mācīties, ir nepieciešama izpratne par to, kamdēļ tas viņam būtu jādara. Kā norāda intervētie eksperti, par motivācijas avotu varētu kalpot dažādi formāli apgrūtinājumi. Piemēram, darba tirgū varētu ierobežot darba iespējas cilvēkiem bez pamatizglītību apliecināša dokumenta, kā arī atalgojuma aprēķināšanā par koeficientu izmantot sasniegtu izglītības līmeni.

- Te ir tas jautājums, ka šobrīd viņi ļoti labprāt ņem visus. Ir labi, ka viņi strādā. Bet paskatos reizēm, kad brauc kāda celtniecības brigāde, kas tur strādā – izskatās, ka visi ir 15, 16, 17 gadus veci jaunieši. (skolas psihologs)

- Redzu, ka manējie atbirušie ir iekārtojušies darbā, viņi strādā un nopelna vairāk nekā skolotājs. Viņam nav motivācijas pabeigt devīto klasi. Tāpat šobrīd darba tirgus ir haotisks – no vienas puses, prasības pēc speciālistiem, bet, no otras puses, darbaroku trūkums ir tik liels, ka tiek ņemti pretī visi. Izglītība tur nav būtiska, īpaši tādos mazkvalificētos darbos – būvniecībā. (skolas direktors)

- Tikko darba devējs viņam sāks prasīt apliecību, sertifikātu, diplomu, un tam būs koeficientēta alga pretī, tad tieksies uz šo izglītību. (pašvaldības pārstāvis)

Kāds no ekspertiem atzīmē, ka par motivāciju varētu kalpot arī ierobežojumi iegūt autovadītāja apliecību. Proti, ja jaunietis nav ieguvis par obligātu noteikto pamatzglītību, tad viņam tiek liegta iespēja apgūt autovadītāja prasmes un iegūt tās apliecināšu dokumentu.

- Baidu zēnus, ka šofera tiesības nevarēs drīz iegūt, ja nebūs šī te pamatskolas izglītība. [Jāizvirza] prasības, kas viņam liktu tiekties, kaut vai ar grūtībām, bet tiekties vismaz uz šo deviņu klašu izglītību. (..) Ja mēs dosim atlaides šiem bērniem, tad jau nekas nebūs, jo, kas viegli nāk, tas nekādus augļus nenes. Bet, ja ar grūtībām, ja „ko tad tu, puisis, dzīvē darīsi bez šofera tiesībām? Vismaz par šoferi varēsi strādāt, būs tev darbs”. (pašvaldības pārstāvis)

Pēc ekspertu domām, skolēnu atbiršanas problēmas risināšanu varētu sekmēt valsts sociālā politika. Tā kā ģimenes materiālās grūtības ir viens no skolēnu atbiršanas iemesliem, tad nepieciešams valsts mērogā rast iespēju palīdzēt šīm ģimenēm. Eksperti min gan nabadzības izskaušanas programmas veidošanu, gan lielāku atbalstu daudz bērnu ģimenēm, kurās rūpējas par bērnu labklājību.

- Valstiskā līmenī varētu būt galējas nabadzības izskaušanas programmas vai darbības, lai tām trūcīgajām ģimenēm ir tā pamatbāze, lai viņiem nebūtu problēmu to bērnu kaut kā saģērbt un sagatavot līdz tādai stadijai, ka viņš, ieejot skolas kolektīvā, nelec ārā – vai ar ļoti sliktām drēbēm, kaut kādu smaku vai ādas krāsu, kas liecina par nemazgātiem matiem vai netīrām ausīm. (pašvaldības sociālais darbinieks)

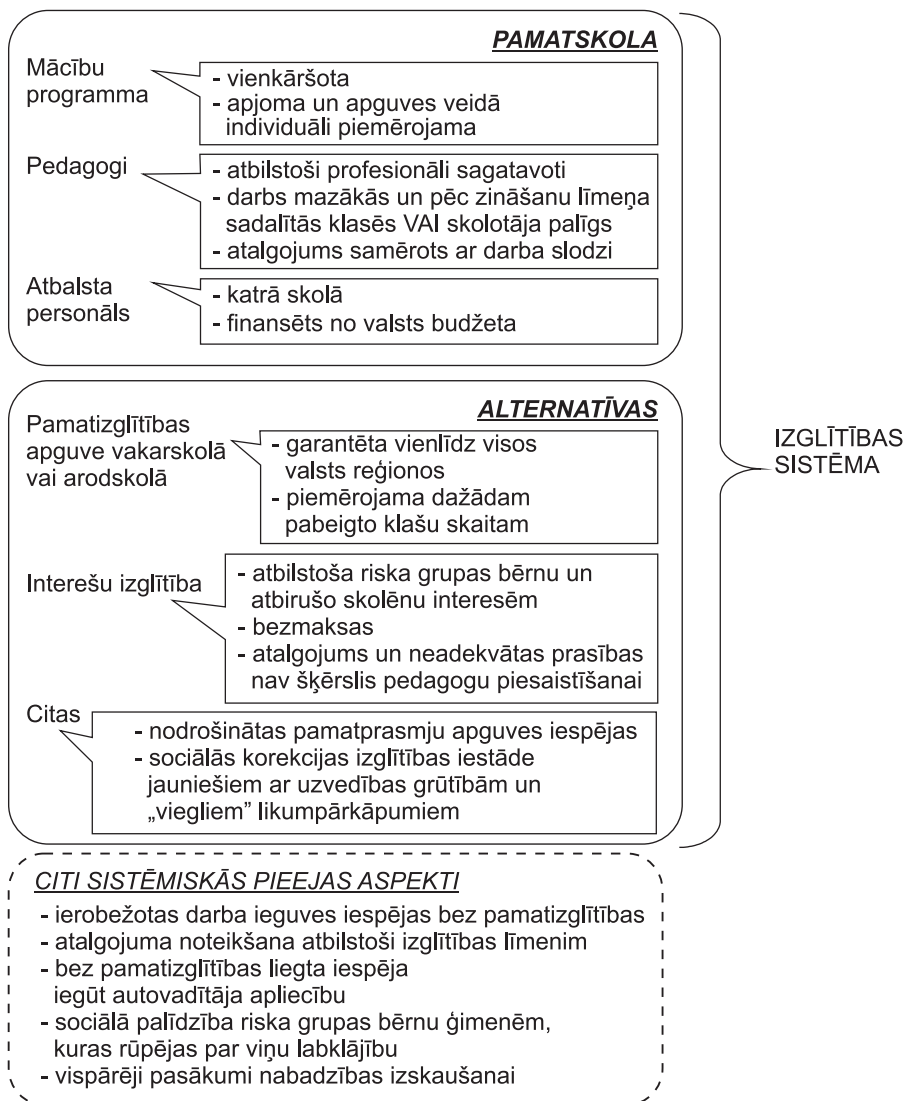
- Mēs visu laiku dzēšam katastrofas. Galvenā problēma ir tā, ka valsts politikā ģimenei nav ierādīta pietiekama vieta. Mums vajadzētu dotu papildus naudu daudz bērnu ģimenēm, kurās nelieto alkoholu, nevis visām pēc kārtas, jo dzērāji ražo bērnus tikai tāpēc, lai dabūtu pabalstus. Līdz ar to samazinātos problemātisko bērnu skaits. (sabiedriskās organizācijas pārstāvis)

Apkopojot ekspertu viedokli gan par to, kādas izmaiņas ieviešamas izglītības nozarē, sociālajā politikā un darba tirgū (skat. 25. attēlu), kļūst acīmredzams, ka valsts mērogā ir jāveido vienota stratēģija problēmas risināšanai, bet šī darba koordinēšana ir jāuzņemas Izglītības un zinātnes ministrijai. Šāda stratēģija varētu stingri noteikt dažādu institūciju darbību un sadarbību, strādājot ar riska grupas bērniem un atbirušajiem skolēniem.

- Pašvaldībai, viņi apzina visus tos bērnus, kas ir teritorijā esošie, man šķiet. (..) Valstiskā līmenī tad ir ministrijai jāskatās arī, kā šī lieta attīstās. (skolas direktors)
- Pašvaldība nekad nestrādā, ja nav kāda valstiska, jābūt politikai izveidotai valsts līmenī, un kas to veido, es neesmu kompetenta. (skolas psihologs)
- Valsts līmenī vajadzētu šo lietu sakārtot – Izglītības ministrijā, strādājot kopā ar Bērnu un ģimenes lietu ministriju. Strādāt kopā dažādiem speciālistiem. (skolas psihologs)

25. attēls

Ekspertu ieteiktās izmaiņas veiksmīgai skolēnu atbiršanas problēmas risināšanai

PIELIKUMI

PIELIKUMS NR. 1. IZMANTOTĀS LITERATŪRAS UN AVOTU SARAKSTS

1. Arum Richard (2000) Schools and Communities: Ecological and Institutional Dimensions. *Annual Review of Sociology*. Vol.26. pp.395 – 418
2. Baltic Institute of Social Sciences (2006) *Mazizglītoto mazākumtautību jauniešu integrācija darba tirgū*. Pieejams: http://www.biss.soc.lv/downloads/resources/SIF%202005-2006/Makets_jauniesi.pdf
3. Baltic Institute of Social Sciences (2006) *Mūžizglītības pieejamība un iespējas izglītoties Latvijā*. Pieejams: <http://www.politika.lv/index.php?f=1008>
4. Barnett Steven (1995) Long-Term Effects on Early Childhood Programs on Cognitive and School Outcomes. *Future of Children*. Vol.5, No.3, pp.25-50
5. Bebriša Iveta (2007) *Skola skolēnu atbirumu veicinošo faktoru izpētē*. Maģistra darbs, Rīga.
6. Brooks-Gunn Jeanne, Duncan Greg, Klebanov Pamela, Sealand Naomi (1993) Do Neighborhoods Influence Child and Adolescent Development? *American Journal of Sociology*. Vol.99, No.2. pp.353 – 395
7. Bryk Anthony, Thum Yeow Meng (1989) The Effects of High School Organizations on Dropping Out: An Exploratory Investigation. *American Educational Research Journal*. Vol. 26, No.3. pp.353 – 383
8. Christenson Sandra, Thurlow Martha (2004) School Dropouts: Prevention Considerations, Interventions and Challenges. *American Psychological Society*. Vol.13, No.1. pp.36 – 39
9. Coleman James (1988) Social Capital in the Creation of Human Capital. *American Journal of Sociology*. Vol.94. pp.S95 – S120
10. Colvin Geoff, Tobin Tary, Beard Kelli, Hagan Shanna, Sprague Jeffrey (1998) The School Bully: Assessing the Problem, Developing Interventions, and Future Research Direction. *Journal of Behavioral Education*. Vol.8, No.3. p.293 – 319
11. Dedze Indra, Krūzmētra Maiga, Mikiško Ingrīda (2004) *Savlaicīgu pamatizglītības apguvi traucējošo faktoru kopums*. Pieejams: <http://www.politika.lv/index.php?f=409> (2006.08.16.)
12. De Graaf Nan Dirk, De Graaf Paul (2002) Formal and Popular Dimensions of Cultural Capital: Effects on Children's Educational Attainment. *The Netherlands' Journal of Social Sciences*. Vol.38, No.2. pp.167 – 186
13. Eemer Eivers, Eoin Ryan, Aoife Brinkley (2000) *Characteristics of Early School Leavers: Results of the Research Strand of the 8- to 15- Year Old Early School*

Leavers Initiative. Educational Research Centre of St. Patrick's College, Dublin. Pieejams: <http://www.erc.ie/documents/eslicomplete00.pdf> (2006.10.26.)

14. Edwards Rossalind, Alldred Pam (2000) A Typology of Parental Involvement in Education Centring on Children and Young People. *British Journal of Sociology of Education*. Vol.21, No.3. pp.435 – 455

15. Eyridice, Cedefop (2000) *Structures of Education, Initial Training and Adult Education Systems in Europe: Denmark*. Pieejams: http://www.see-educoop.net/education_in/pdf/denmark-en-misc-t05.pdf (2007.04.04.)

16. Fagan Jeffrey, Pabon Edward (1990) Contributions of Delinquency and Substance Use to School Dropout among Inner-City Youths. *Youth & Society*. Vol.21, No.3. pp.306 – 354

17. Gaigule Līga (2003) *Kāpēc 4% Latvijas bērnu „nemācās”?* Prezentācija ciklā LIIS pārvaldes programmatūra. Pieejams: http://www.liis.lv/LIIS/jaunumi/latste2003/gaigule_audz.ppt (2007.04.23.)

18. Hallinan Maureen, Williams Richard (1990) Students' Characteristics and the Peer-Influence Process. *Sociology of Education*. Vol.63, No.2. pp.122 – 132

19. Jordan Will, Lara Julia, McPartland James (1996) Exploring the Causes of Early Dropout among Race-Ethnic and Gender Groups. *Youth & Society*. Vol.28, No.1. pp.62 – 94

20. Kraitone Džoanna, Budiene Virginija, Dedze Indra, Lazdiņa Solvita, Golubeva Marija (2006) *Pamatizglītību nepabeigušie skolēni*. Pieejams: <http://www.politika.lv/index.php?f=1040> (2006.10.01.)

21. Kritikos Eliza, Ching Charlene (2005) *Study on Access to Education and Training, Basic Skills and Early School Leavers*. Pieejams: <http://ec.europa.eu/education/doc/reports/doc/earlyleave.pdf> (2007.01.28.)

22. Lamb Stephen (1994) Dropping Out of School in Australia: Recent Trends in Participation and Outcomes. *Youth & Society*. Vol.26, No.2. pp.194 – 222

23. Lee Frances Wing-Lin, Ip Fanny Miu-Ling (2003) Young School Dropouts: Levels of Influence of Different Systems. *Journal of Youth Studies*. Vol.6, No.1. pp.89 – 110

24. Lehr Cammy, Sinclair Mary, Christenson Sandra (2004) Addressing Student Engagement and Truancy Prevention during the Elementary School Years: A Replication Study of the Check & Connect Model. *Journal of Education for Students Placed at Risk*. Vol. 9, Issue 3, pp.279-301.

25. Louis Karen, Miles Matthew (1990) *Improving the urban high school: What works and why*. New York: Teachers College Press.

26. LR Izglītības valsts inspekcija (2005) Ziņojums Par 2004./2005. mācību gada noslēguma operatīvo informāciju. Pieejams: http://www.ivi.gov.lv/doc_upl/04_05_noslegums_oper_info.doc (2007.04.25.)

27. Luhmann Niklas (1995) *Social Systems*. Stanford: Stanford University Press. pp. 16 – 41

28. Methodological Centre for Vocational Education and Training (2005) *Initial Vocational Education and Training in Lithuania*. Pieejams: [http://www.pmmc.lt/Skelbimai/Det-IVET-report-eng-final%20\(1\).pdf](http://www.pmmc.lt/Skelbimai/Det-IVET-report-eng-final%20(1).pdf) (2007.04.04.)
29. McNeal Jr. Ralph (1997) Are Students Being Pulled Out of High School? The Effect of Adolescent Employment on Dropping Out. *Sociology of Education*. Vol.70, No.3. pp.206 – 220
30. Pong Suet-Ling, Ju Dong-Boem (2000) The Effects of Change in Family Structure and Income on Dropping Out of Middle and High School. *Journal of Family Issues*. Vol.21, No.2. pp.147 – 169
31. Raywid Mary Anne (1999) Central Park East Secondary School: The Anatomy of Success. *Journal of Education for Students Placed at Risk*. Vol. 4, No. 2. pp.131 – 151
32. Rimkevičiene Violeta (2001) *The Cost of Pupils Non-Attendance and School Year Repetition*. Pieejams: <http://www.svietimas.lt/english/researches/repetition.zip> (2006.10.26.)
33. Rumberger Russell (1995) Dropping out of Middle School: A Multilevel Analysis of Students and Schools. *American Educational Research Journal*. Vol.32, No.3. pp.583 – 625
34. Rumberger Russell (2001) *Why Students Drop Out of School and What Can be Done*. Paper prepared for the Conference *Dropouts in America: How Severe is the Problem? What Do We Know about Intervention and Prevention?* Harvard University, January 13. Pieejams: <http://www.civilrightsproject.harvard.edu/research/dropouts/rumberger.pdf> (2006.10.30.)
35. Rumberger Russell (2004). What can be done to reduce school dropouts? In Gary Orfield (Ed.), *Dropouts in America: Confronting the Graduation Rate Crisis*. Cambridge: Harvard Education Press. pp.243-254
36. Rumberger Russell, Thomas Scott (2000) The Distribution of Dropout and Turnover Rates among Urban and Suburban High School. *Sociology of Education*. Vol.73, No.1. pp.39 – 67
37. Stearns Elizabeth, Glennie Elizabeth (2006) When and Why Dropouts Leave High School. *Youth & Society*. Vol.38, No.1. pp.29 – 57
38. Teachman Jay, Paasch Kathleen, Carver Karen (1996) Social Capital and Dropping Out of School Early. *Journal of Marriage and the Family*. Vol.58, No.3. pp.773 – 783
39. Tilmanis Lara, Annus Tiina (2003) *School Drop-out as an Obstacle Building the Knowledge Based Economy in Estonia*. Pieejams: [http://www.praxis.ee/data/School dropout as an obstacle building the knowledge based economy in Estonia.pdf](http://www.praxis.ee/data/School%20dropout%20as%20an%20obstacle%20building%20the%20knowledge%20based%20economy%20in%20Estonia.pdf) (2006.10.25.)
40. Traag Tanja, Van der Velden Rolf (2006) *Early school – leaving in lower*

se-conary education. *The role of student-, family- and school factors*. Pieejams: http://www.cereq.fr/tiy2006/papers/Traag_VanDerVelden_TIY06.pdf (2006.10.25.)

41. Vilciņa Aina, Kurlovičs Gunārs, Vīksna Sarmīte, Muraškovska Ingrīda (2004) Pamatizglītības iegūšanas iespējas bērniem ārpus izglītības sistēmas. // *Izglītības reformas Latvijas sabiedrības integrācijai un labklājībai. Pārskats par izglītību 2003./2004*. Rīga: Nordik. 51. – 62.lpp.

42. Walther Andreas, Pohl Axel (2005) *Thematic Study on Policy Measures concerning Disadvantaged Youth. Final Report*. Pieejams: http://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/youth_study_en.pdf (2007.04.04.)

43. Wehlage Gary, Smith Gregory, Lipman Pauline (1989) Restructuring urban schools: The New Futures experience. *American Educational Research Journal*. Vol.29, No.1. pp.51 – 93

44. White Julie, Wehlage Gary (1995). Community collaboration. If it is such a good idea, why is it so hard to do? *Educational Evaluation and Policy Analysis*. Vol.17, No.1. pp.23 – 38

Likumi, normatīvie akti un citi dokumenti

45. Commission of the European Communities (2000) *A Memorandum on Lifelong Learning*. Pieejams: <http://ec.europa.eu/education/policies/lll/life/memoen.pdf> (2007.04.04.)

46. Commission of the European Communities (2001) *Making a European Area of Lifelong Learning a Reality*. Pieejams: http://ec.europa.eu/education/policies/lll/life/communication/com_en.pdf (2007.04.04.)

47. Commission of the European Communities (2004) *Progress towards the Common Objectives in Education and Training: Indicators and Benchmarks*. Pieejams: http://ec.europa.eu/education/policies/2010/doc/progress_towards_common_objectives_en.pdf (2007.04.04.)

48. LR Ministru kabineta noteikumi Nr. 493 *Kārtība, kādā veicama obligāto izglītības vecumu sasniegušo bērnu uzskaitē*. (1999.12.28.) Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=15005> (2006.11.12.)

49. LR Ministru kabineta noteikumi Nr. 822 *Noteikumi par obligātajām prasībām izglītojamo uzņemšanai un pārceļšanai nākamajā klasē vispārējās izglītības iestādēs (izņemot internātskolas un speciālās izglītības iestādes)*. (2005.11.01.) Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=120648> (2006.11.12.)

50. LR Ministru kabineta noteikumi Nr. 1027 *Noteikumi par valsts standartu pamatizglītībā un pamatizglītības mācību priekšmetu standartiem*. (2006.12.19.) Pieejams: http://www.izm.gov.lv/Dokumenti/Visparizglitojsa%20izglitiba/MK_Nr.1027.doc (2007.04.25.)

51. LR Ministru kabinets (2006) *Nacionālais attīstības plāns. 2007 – 2013*. Pieejams: http://www.nap.lv/in_site/tools/download.php?file=files/text/National_development_plan_2007-2013_lat.pdf (2007.04.04.)

52. LR Saeima (1998) *Izglītības likums*. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=50759> (2006.10.31.)

53. LR Saeima (1999) *Vispārējās izglītības likums*. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=20243> (2006.10.31.)

54. LR Saeima (2002) *Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums*. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=68488> (2006.11.23.)

Statistikas dati

55. Eurostat (2007) *Early school leavers*. Pieejams: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid=1996_39140985&_dad=portal&_schema=PORTAL&screen=detailref&language=en&product=STRIND_SOCOHE&root=STRIND_SOCOHE/socohe/sc051 (2007.01.16.)

56. LR Centrālā Statistikas pārvalde (2002) *Latvijas 2000. gada tautas skaitīšanas rezultāti*. Rīga: CSP. 187. – 189.lpp.

57. LR Centrālā Statistikas pārvalde (2000) *Bērni Latvijā 2000*. Statistikas biļetens. Rīga: CSP

58. LR Centrālā Statistikas pārvalde (2001) *Bērni Latvijā 2001*. Statistikas biļetens. Rīga: CSP

59. LR Centrālā Statistikas pārvalde (2002) *Bērni Latvijā 2002*. Statistikas biļetens. Rīga: CSP

60. LR Centrālā Statistikas pārvalde (2003) *Bērni Latvijā 2003*. Statistikas biļetens. Rīga: CSP

61. LR Centrālā Statistikas pārvalde (2004) *Bērni Latvijā 2004*. Statistikas biļetens. Rīga: CSP

62. LR Centrālā Statistikas pārvalde (2005) *Bērni Latvijā 2005*. Statistikas biļetens. Rīga: CSP

63. LR Centrālā Statistikas pārvalde (2006) *Bērni Latvijā 2006*. Statistikas biļetens. Rīga: CSP

64. LR Centrālā Statistikas pārvalde (2001) *Izglītības iestādes Latvijā 2000./2001. gada mācību gada sākumā*. Statistikas biļetens. Rīga: CSP

65. LR Centrālā Statistikas pārvalde (2002) *Izglītības iestādes Latvijā 2001./2002. gada mācību gada sākumā*. Statistikas biļetens. Rīga: CSP

66. LR Centrālā Statistikas pārvalde (2003) *Izglītības iestādes Latvijā 2002./2003. gada mācību gada sākumā*. Statistikas biļetens. Rīga: CSP

67. LR Centrālā Statistikas pārvalde (2004) *Izglītības iestādes Latvijā 2003./2004. gada mācību gada sākumā*. Statistikas biļetens. Rīga: CSP

68. LR Centrālā Statistikas pārvalde (2005) *Izglītības iestādes Latvijā 2004./2005. gada mācību gada sākumā*. Statistikas biļetens. Rīga: CSP
69. LR Centrālā Statistikas pārvalde (2006) *Izglītības iestādes Latvijā 2005./2006. gada mācību gada sākumā*. Statistikas biļetens. Rīga: CSP
70. LR Izglītības un zinātnes ministrija (2004) Izglītojamo skaits LR vispārizglītojošajās dienas skolās, kuri 2003./2004. m.g. atskaitīti no skolas. Pieejams: <http://www.izm.gov.lv/getfile.aspx?sid=361> (2007.04.28.)
71. LR Izglītības un zinātnes ministrija (2006) Izglītojamo skaits LR vispārizglītojošās dienas skolā 2005./2006. m.g., kuri pārcelti nākošajā klasē ar vērtējumu atsevišķos priekšmetos no 1 līdz 3. Pieejams: http://www.izm.gov.lv/Dokumenti/Statistika/2006_2007/nesekmigie_06.xls (2007.04.26.)
72. LR Izglītības un zinātnes ministrija (2006) Otrgadnieku un trešgadnieku skaits LR vispārizglītojošās dienas skolās 2005./2006. m.g. beigās. Pieejams: http://www.izm.gov.lv/Dokumenti/Statistika/2006_2007/otrgadnieki_06.xls (2007.04.27.)
73. LR Izglītības un zinātnes ministrija (2007) Izglītojamo skaits LR vispārizglītojošās dienas skolā 2006./2007.m.g. Pieejams: http://www.izm.gov.lv/Dokumenti/Statistika/2006_2007/skolenu_sk_tipiem_06.xls (2007.04.27.)

PIELIKUMS NR. 2. SKOLAS, KURĀS VEIKTA APTAUJA

Rīga		63
	Rīgas 1. vakara (maiņu) vidusskola	
	Rīgas 18. vakara (maiņu) vidusskola	
	Rīgas 57. vidusskola	
	Rīgas Ezerkrastu vidusskola	
	Rīgas Mežaparka vidusskola	
	Rīgas vakara ģimnāzija	
	Rīgas Valsts tehnikums	
Vidzeme		61
	Cēsu pilsētas vakara vidusskola	
	Jaunburtnieku pamatskola	
	Kauguru pamatskola	
	Limbažu 2. vidusskola	
	Valmieras 2. vidusskola	
	Valmieras vakara (maiņu) vidusskola	
	Vangažu arodskola	
	nemācās	6
Latgale		52
	Daugavpils 11. pamatskola	
	Daugavpils 17. vidusskola	
	Daugavpils 6. vidusskola	
Zemgale		39
	Tukuma E.Birznieka-Upīša pamatskola	
	Tukuma vakara un neklātienes vidusskola	
	nemācās	10
Kurzeme		36
	Draudzīgā aicinājuma Liepājas pilsētas 5. vidusskola	
	Liepājas 8. vidusskola	
	nemācās	2
	KOPĀ	251

PIELIKUMS NR. 3. INTERVĒTO EKSPERTU SARAKSTS**Skolu pārstāvji**

	<i>Vārds, uzvārds</i>	<i>Institūcija un amats</i>
1.	Juris Šmits	Rīgas Raiņa 8. vakara (maiņu) vidusskolas direktors
2.	Normunds Rečs	Tukuma vakara un neklātienes vidusskolas direktors
3.	Jevgēnija Mickēviča	Liepājas 8. vidusskolas direktore
4.	Sangvids Sīpols	Rīgas Ziemeļvalstu ģimnāzijas skolas psihologs
5.	Inese Platpīre	Limbažu 2. vidusskolas psiholoģe
6.	Inna Rezgale	Cēsu pilsētas vakara vidusskolas psiholoģe
7.	Irina Jākobsone	Liepājas internātskolas psiholoģe
8.	Linda Daniela	Rīgas Juglas vidusskolas sociālā pedagoģe
9.	Pēteris Žukovs	Rīgas 29. vidusskolas sociālais pedagogs
10.	Elīta Hlevicka	Rīgas 92. vidusskolas sociālā pedagoģe
11.	Baiba Krišjāne	Cēsu pilsētas vakara vidusskolas sociālā pedagoģe
12.	Gīta Konošonoka	Tukuma E. Birnieka Upīša pamatskolas sociālā pedagoģe
13.	Ineta Jaunskalže	Draudzīgā aicinājuma Liepājas pilsētas 5.vidusskolas sociālā pedagoģe
14.	Iveta Grāvīte	Latvijas skolu psihologu asociācijas priekšsēdētāja
15.	Anita Berķe	LU Pedagoģijas un psiholoģijas fakultātes Skolotāju izglītības nodaļas lektore (sociālā pedagoģe)

Pašvaldību pārstāvji

	<i>Vārds, uzvārds</i>	<i>Institūcija un amats</i>
16.	Modra Jansone	RD Izglītības, jaunatnes un sporta departamenta Izglītības pārvaldes Skolu nodaļas vadītāja
17.	Jānis Gulbis	Rīgas Bērnu tiesību aizsardzības centra direktors
18.	Inese Štekele	RD Izglītības, jaunatnes un sporta departamenta Izglītības atbalsta nodaļas vadītāja vietniece
19.	Inese Zībere	Cēsu rajona padomes Izglītības pārvaldes galvenā speciāliste bērnu tiesību aizsardzības jautājumos
20.	Inese Pūliņa	Tukuma rajona Izglītības pārvaldes bērnu tiesību aizsardzības speciāliste
21.	Dace Liņķe	Liepājas pilsētas Izglītības pārvaldes bērnu tiesību aizsardzības speciāliste
22.	Sanita Veiriņa	Tukuma pilsētas Sociālā centra psiholoģe
23.	Svetlana Vasiljeva	Cēsu pilsētas Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības aģentūras sociālā darbiniece darbam ar ģimenēm un bērniem

Policijas pārstāvji

	<i>Vārds, uzvārds</i>	<i>Institūcija un amats</i>
24.	Ilze Sīpola	Rīgas pašvaldības policijas Bērnu likumpārkāpumu profilakses nodaļas galvenā speciāliste
25.	Janeks Bahs	Tukuma rajona policijas pārvaldes nepilngadīgo lietu inspektors
26.	Ginta Gailīte	Liepājas pašvaldības policijas nepilngadīgo lietu inspektore

Sabiedrisko organizāciju pārstāvji

	<i>Vārds, uzvārds</i>	<i>Institūcija</i>
27.	Ēriks Grīnbergs	Latvijas Vecāku apvienība „Vecāki izglītībai, sadarbībai, izaugsmei”
28.	Engelena Krūmiņa	Klubs „Baltais zvirbulis”
29.	Ilze Nagle	Latvijas Evaņģēliski luteriskās baznīcas Diakonijas centra Dienas centrs ielu bērniem
30.	Beāte Balode	Organizācija „Cerība bērniem”
31.	Jody Yavkovskis	Jauniešu klubs „10 x 10” (Tukums)
32.	Daiga Dambe	Apvienība „Vecāki Liepājai”

Bērnu un jauniešu interešu centru pārstāvji

	<i>Vārds, uzvārds</i>	<i>Institūcija</i>
33.	Agra Bērziņa	Valsts jaunatnes iniciatīvu centrs
34.	Aija Cielēna	Bērnu un jauniešu centrs „Kurzeme”
35.	Astra Vereščagina	Bērnu un jauniešu centrs „IK Auseklis”
36.	Dainis Trēziņš	Valmieras jaunatnes centrs „Vinda”
37.	Valentīna Poikāne	Līvānu bērnu un jauniešu centrs

